

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON ve SİNEMA ANABİLİM DALI

**KOSOVA RADYO VE TELEVİZYON’UNDA
TÜRKÇE YAYINLAR:
YUGOSLAVYA DÖNEMİNDEN KOSOVA
CUMHURİYETİNE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Serpın EMRUŞİ

Ankara 2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON ve SİNEMA ANABİLİM DALI

**KOSOVA RADYO VE TELEVİZYON’UNDA
TÜRKÇE YAYINLAR:
YUGOSLAVYA DÖNEMİNDEN KOSOVA
CUMHURİYETİNE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Serpın EMRUŞİ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Engin SARI

Ankara 2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON ve SİNEMA ANABİLİM DALI

**KOSOVA RADYO VE TELEVİZYONUNDA TÜRKÇE YAYINLAR:
YUGOSLAVYA DÖNEMİNDEN KOSOVA CUMHURİYETİNE**

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Engin SARI

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Yrd. Doç. Dr. Engin SARI



Yrd. Doç. Dr. Burcu SÜMER



.Doç. Dr. Funda ŞENOL CANTEK



Tez Sınavı Tarihi 03.02.2012

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../20....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı Serpin EMRUŞİ

İmzası

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmamın amacı, Kosova’da Osmanlı döneminden günümüze Türk medyasını ve Kosovalı Türklerin bu yöndeki çabalarını aydınlatmaktır. Ayrıca Kosova Türk medyasının kendini geliştirmesi için izlemiş olduğu bu yolda karşılaştıkları tüm sorun ve zorlukları takdim etmek, çözümünde verilen uğraşları ortaya koymaktır. Bu çalışmanın esin kaynağını Kosova’da yaşayan Türk halkının kimlik sorunu ve radyo televizyon aracılığıyla kendilerini ifade etmeleri oluşturmuştur. Bir yandan medyanın dördüncü güç olduğu tartışmaları devam ederken, öte yandan medyanın aslında güçler üstünde bir güç veya birinci güç olduğu iddiaları kuvvetlenmektedir. Bu durumda, şöyle veya böyle medyanın bir güç, hatta göz ardı edilemeyecek bir güç olduğu kesindir. Medya kuramlarında eleştirel yaklaşımlar da, çeşitli vesilelerle medyanın yönlendirici bir güç olduğunu, halkı ikna etme yetisine sahip olduğunu ve genelde güç odakları lehinde hizmet verdiğini öne sürmektedir. İşte böyle bir ortamda, benim yakından tanıma fırsatı bulduğum Kosova medyası beni araştırmaya yönlendirmiştir. Kosova medyası Türk Kimlik Temsilinde de önemli rol oynadığını belirtmekte fayda var. Bu çalışmada Kosova’da yaşayan Türk Halkının Kimlik Mücadelesi ve Türkçe Yayın Yapan Radyo ve Televizyon yoluyla temsiline değineceğiz. Kuramsal temelden yoksun, üç beş örnekten yola çıkarak, medyanın ikna ve yönlendirme özelliklerini, medya yoluyla temsil çabalarını taşıyan haberleri kendi çapımda derlemeye çalıştım. Bu acemi çaba yaklaşık 1 yıl sonra böyle bir çalışmaya dönüştü. Elbette ki kendi kendine değil...

Dolayısıyla bu acemi fikri kuramsal bir çerçeveye oturtmama yardımcı olan danışman hocama, zor koşullarda Kosova’da kaynaklara ulaşmama ön ayak olan tüm Radyo Televizyon çalışanlarına ve emeklilerine, Balkan Aydınlar ve Yazarlar Birliği

Başkanı Osman Baymak, Ethem Baymak ve Mehmet Bütüç'e teşekkür etmeyi borç biliyorum, ayrıca hayatım boyunca benden destek esirgemeyen başta aileme ve yardımlarını esirgemeyen herkese, sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın kısaca, çıkış noktası, amacı ve çalışma süreci bundan ibarettir. Geriye kalanlar sayısız ayrıntıya boğulmuştur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve	9
1. Kavramsal Çerçeve	9
1.1. Etnisite	9
1.1.1. Etnik Grup	11
1.1.2. Etnik Kimlik.....	15
1.1.3. Azınlık.....	18
2. Medyada Yönlendirme.....	21
2.1. Medyada Temsil.....	23
3. Medyanın Görev ve Sorumlulukları.....	23
3.1. Medyanın Halka Karşı Sorumlulukları	24
3.2. Azınlık Medyası	25
4. Topluluk Medyası	26

İKİNCİ BÖLÜM

Balkan Savaşları'ndan İtibaren Kosova Türkleri ve Tarihi.....	29
1. Kosova Tarihi Ve Kosova Sorunu	29
2. Balkan Savaşları'ndan Sonra Kosova'da Türkler, Türk Varlığının Tanınması Ve Eğitim Hakkı	34
3. 1960-1990 Yılları Arasında Hukuki Düzenlemelerde Kosova Türkleri	39
4. Türklerin Örgütlenmesi ve 1999'a Doğru Kosova Türklerinin Tutumu.....	44
4.1. Bağımsız Kosova'da Yeni Anayasal Düzenlemeler ve Kosova Türklerinin Nihai Statüsü	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yugoslavya Döneminden Günümüze Medya: Sırbistan ve Kosova Radyo

Televizyon Yayıncılığı.....	50
1. Yugoslavya’da Türk Basınının İlk İzleri	50
1.1. Balkan Savaşlarından İkinci Dünya Savaşına Kadar Türkçe Basın.....	52
2. Tarihsel Süreç İçerisinde Sırp Medyasına Bakış	54
2.1. Sırbistan Radyo Televizyonu RTS.....	56
2.2. 1994 Sonrası Sırbistan Radyo Televizyonu RTS.....	57
2.3. Sırbistan Radyo Televizyon Yasası	61
2.3.1. Özel Önlemler ve Koşullar Yönetmeliği.....	62
2.3.2. Enformasyon Yasası	63
2.3.3. Yasanın Hukuki Değerlendirmesi	64
2.3.4. Ceza Düzenlemeleri	65
2.3.5. Kısıtlamalar	65
2.3.6. Ceza Kanunu Düzenlemeleri, Baskılar	67
2.4. Milošević Döneminde Kosova’da Medyanın Durumu	69
2.5. Sırbistan’da Medya Organları	70
2.5.1. Sırbistanda Haber Ajansları	72
2.5.2. Alternatif Medya	72
2.6. Değerlendirme.....	73
3. Priştine Radyosunun Doğuşu ve İlerideki Aşamaları	75
3.1. 1951-1961 Yılları Arasında Radyoda Gelişmeler.....	76
3.2. Priştine Radyosu’nda Kadro Genişlemesi.....	77
3.3. 1970-1980 Yıllarında Radyo’da Yeni Programlar	77
3.4. Priştine Radyosunun Parlak Dönemi	78
3.5. 1990-1999 Yılları Arasında Radyoda Gelişmeler.....	80
3.6. Savaşın Radyo Üzerindeki Etkileri	81
4. Priştine Televizyonunda, Başlangıçtan Günümüze Türkçe Televizyon Yayıncılığı	82
4.1. Priştine Televizyonu’nun Yayına Başlama Dönemi	84
4.2. Priştine Televizyonu’nun Kadrosu.....	85
4.3. 1990-1999 Yılları Arasında Priştine Televizyonu’nda Gelişmeler.....	86
4.3.1. “HER DALDAN” Programı	87
4.3.2. “KOVAN” Programı.....	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kosova’da 1999 Savaşı Sonrası Medyanın Durumu: Türkçe Yayın Yapan

Radyo ve Televizyonlar.....	90
1. Savaş Sonrası Kosova’da Medyanın Durumu.....	90
1.1. Kosova’da bir Türk Medya Merkezi: “Yeni Dönem”.....	91
1.2. “Yeni Dönem” Gazetesi.....	92
1.3. “Yeni Dönem” Radyosu.....	92
1.4. “Yeni Dönem” Televizyonu.....	93
1.5. “Yeni Dönem” Yayın Politikası.....	93
1.5.1. Balkan RTV	96
1.6. “Mehmetçik” FM Radyosu	97
1.7. “Kent FM” Radyosu.....	98
1.7.1. Dönüşüm Sürecinde Kosova’da Medya.....	99
1.7.2. Kosova Türklerinin Medya’daki Durumu.....	102
1.7.3. Medya Kuruluşlarının Finansmanı ve Medya Politikaları	103
2. Kosova Radyosu Türkçe Programı	104
2.1. 2000 Yılından Sonra, Kosova Televizyonunda Türkçe Yayınlar	106
3. Kosova RTK Yasası.....	109
4. IMC - Kosova’nın Bağımsız Medya Komisyonu	110
SONUÇ.....	112
ÖZET.....	117
ABSTRACT	119
KAYNAKÇA	121
EKLER.....	134

KISALTMALAR

AGİT -	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BBC -	British Broadcasting Corporation
BKZ -	Bakınız
IMC -	Bağımsız Medya Komisyonu
JNA -	Jugoslovenska Narodna Armija (Yugoslav Ordusu)
JUL -	Jugoslovenska Levica (Yugoslavya Solu)
KDM -	Kosova Denetim Misyonu
KFOR -	Kosova Gücü
KSÖE -	Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti
LDK -	Lidhja Demokratike e Kosoves (Kosova Demokratik Birliği)
NATO -	Kuzey Atlantik İttifakı
RTB -	Radio Televizija Beograd (Belgrad Radyo Televizyonu)
RTK -	Radiotelevizioni i Kosoves (Kosova Radyo Televizyonu)
RTNB -	Radio Televizija Novi Sad (Novi Sad Radyo Televizyonu)
RTP -	Radio Televizija Priştina (Priştina Radyo Televizyonu)
RTS -	Radio Televizija Srbije (Sırbistan Radyo Televizyonu)
SPS -	Srpska Socijalisticka Stranka (Sırbistan Sosyalist Partisi)
SSCB-	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSRN-	Socijalisticki Savez Radnog Naroda (Emekçi Halkın Sosyalist Birliği)
TANJUG –	Telegrafiska Agencija Nove Jugoslavije (Yeni Yugoslavya Telegraf Ajansı)
TDB -	Türk Demokratik Birliği
UÇK -	Ushtria Çlirimtare e Kosoves (Kosova Kurtuluş Ordusu)

UNMIK -	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo
VB. -	Ve Benzeri
YFC -	Yugoslavya Federal Cumhuriyeti
YSFC -	Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti
YY-	Yüzyıl

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Kosova'daki Türk Sivil Toplum Örgütleri Tablosu 1951-2002.....	38
Tablo 2. Kosova'da Türk Nüfusu Tablosu	40
Tablo 3. 1993 Yılı İtibariye Kosova'nın Nüfusu	49
Tablo 4. Balkanlarda Türkçe Yayınlanan Yayınlar	51

GİRİŞ

Tarih boyunca Balkanlar'ın en huzurlu dönemini Osmanlı hükümdarlığı altında geçirdiği söylenebilir. Ancak, asırlarca devam eden bu Osmanlı barışı, Karlofça Antlaşması'nın ardından başlayan kademeli geri çekilme ve toprak kayıplarıyla sona ermiştir.

1832'de Yunan Krallığı kurulmuştur, 1878'de Berlin Kongresi'yle, Romanya, Sırbistan ve Karadağ devletleri bağımsızlığına kavuşmuştur. Osmanlı yönetimi 1912'den itibaren Makedonya, Batı Trakya ve Bulgaristan topraklarından çekilir. Balkan toprakları üzerinde Sırpların ağırlığında kurulan hemen hemen her devletin ilk yıllarında çeşitli baskı ve gelecek kuşkusıyla Türklerin Türkiye'ye göçleri yoğunlaşmıştır. Balkan savaşlarının ardından Sırp, Hırvat ve Sloven devletlerinin birleşmesiyle (1918) kurulan Yugoslavya Krallığı'nda özellikle 1924 ve 1936-1937 yıllarında Türkiye'ye doğru önemli göç hareketleri yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslavya hükümetleri arasında 1938 yılında, Kosova ve Makedonya'da yaşayan 40.000 Türk ailesinin Türkiye'ye göçüne dair bir anlaşma imzalanmıştır. İkinci Dünya Savaşı bu göç projesinin uygulanmasını engellemiştir. Fakat, savaşın sonunda kurulan yeni Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti Yönetiminin uyguladığı baskı politikası sonucu Türklerin göçü devam etmiştir. Kosova Türklerinin göçü, özellikle 1953 yılında yönetimin başlattığı silah arama eylemlerinin ardından yoğunluk kazanmıştır.

Balkan savaşlarıyla başlayan göçler sonucunda, o dönemde Balkanlardaki Türk nüfusuyla ilgili sağlıklı bilgiler olmamakla birlikte bunların sayısının 2 milyon 500 bin civarında olduğu tahmin ediliyordu. Bu nüfusun büyük bir bölümünün

kaynağı fethi izleyen yıllarda bölgeye Anadolu'dan iskan edilen Türklerdir. Bir kısmının da kuzeyden Osmanlı öncesi bölgeye gelip yerleşen ve daha sonra Müslüman olanlardan meydana geldiği biliniyor. Günümüzde Balkanlar'daki toplam Müslüman nüfusunun 12 milyon civarında olduğu sanılmaktadır.

Diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi Yugoslavya Krallığı'nda başlayan Türklerin inkarı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da bu bölgelerde devam etmiştir. Dönemin idaresine göre bu bölgelerde, "Türkçe ses, söz, türkü, Türk gelenek ve görenekleri, eserleri, cami, medrese, han, hamam, köprü, konak, saray, saat kule, mezar taşları, ve kaldırımlar vardı ama Türkler yoktur" iddiasında bulunulmuştur (Ağanoğlu, 2001: 19).

Tüm uluslara çeşitlilik iddiasıyla kurulan Tito Yugoslavyası'nda da Kurtuluş Savaşı'ndan (1941-1945) sonra Türklerin en yoğun yaşadıkları bölgelerde Kosova ve Batı Makedonya'da (Kalkandelen, Gostivar, Debre) varlıkları kabul edilmedi. Türkler, Türkçe eğitim olmadığı için genelde Arnavutça ya da Sırpça ve Makedonca okumak zorunda kaldılar. Ancak, Türklerin ısrarlı tepkileri üzere, dönemin Yugoslavya Komünist Partisi, 8 yıllık bir aradan sonra 1951 yılının ilkbaharında bu yerlerde Türklerin varlığını tanıma kararı almıştır. Aşırı Sırp ve Arnavut milliyetçiler, Kosova'da Türk halkının olmadığı sadece Türkçe konuşanların olduğunu iddia ederek yönetimin bu kararına en sert şekilde karşı gelmişlerdir. Alınan karardan birkaç ay sonra yapılan dönemin Kosova İl Konseyi oturumunda şöyle bir değerlendirme yapılmıştır:

"Kosova'da Türk ulusal azınlığın sayısı tahmin ettiğimiz gibi az değil, çokmuş. Oysa, Türklere anadilinde eğitim ve kültür hakkının verilmesine, Arnavut

şovenler karşı koymaktadır. Arnavutlar içinde hoşnutsuzluk yaratmaya çalışıyorlar, Türkleri ise korkutmaya devam etmektedirler” (Petranovic, 1988: 79).

Söz konusu tepkilere karşılık yönetim, bu konuda ısrarlıydı Kosova’da Türklerin Türkçe eğitimiyle birlikte, kültür ve iletişim varlıkları da tanınmıştır.

Kosovada Türk halkı dillerini, dinlerini, kültürel varlıklarını, kısacası kimliklerini koruyarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Eğiten, birleştiren, tarihi köklere bağlılığı yeşerten, kamuoyunu oluşturan ve açıklayan yönüyle basın-yayın, Balkanlardaki Türk toplumları için günümüzde de vazgeçilmez bir önem taşımaktadır. Yahya Kemal, “Türkçenin çekilmediği yer vatanıdır” derken dilin birleştirici ve bütünleştirici yönünü özellikle düşünmüş olmalıydı. Nitekim bir ulusun kültürünün temelde dil birliği çerçevesinde yoğrulması “vatan” kavramına yeni ve zengin bir boyut kazandırmış oluyor. “Vatan”, yalnızca siyasal egemenlikle değil, kültür birliği ve yoğunluğu ile de bütünleşiyor. Kosova’da Türkçelerini kaybetmiş bugün Torbeş olarak adlandırılan eski Peçenek Türklerinin varlığı iyi örneklerden birini teşkil etmektedir. Kosova’da Türk dilinde eğitim ile ilgili sorunlar şöyle karşımıza çıkmaktadır:

1. Yerel yönetimden kaynaklanan sorunlar.
2. Eğitici kadroların yetersizliği.
3. Okul sayısının yetersizliği.
4. Okullarda okutulacak ders kitaplarının ve eğitim araç gereçlerinin yetersizliği.

5. Hepsinden öte kendi ana dilinde özgürce ve huzur içinde eğitim
görememesinin getirdiği sorunlar ¹

Nisan 1951 yılında da Kosova’da Türkçe eğitime başlanmıştır. Türkçe eğitimin başlamasıyla Türk dili de resmi dil haline gelerek, yıllar önce kaybettiği hakkı elde etmişlerdir. Türklerin yaşadığı köy ve şehirlerde Türkçe ilköğretim ve Lise dengi okullar açılmıştır. 1962 yılında Prizren’de Yüksek Pedagoji okulunun Türk Dili ve Edebiyatı bölümü hayata geçirilmiştir. Bu bölüm 1974 yılında Priştine Ünivesitesi’ne bağlı Türkoloji fakültesi haline dönüşmüştür. Yugoslavya’daki yapılan yasalardaki değişiklikler sonucunda Türkçe ve Türkler önemli haklar elde etmişlerdir. Türk kimliklerini özellikle Medya yoluyla sürdürebilme çabalarından en iyi örneği Priştine Radyo ve Televizyonu teşkil etmiştir. Priştine Radyo ve Televizyonu kuruluşundan bu yana Türkçe yayın yapan tek yerel kamu kuruluşudur. Yugoslavya döneminden Kosova Cumhuriyetine savaş öncesi ve sonrası her dönemde azınlık olarak Türkçe yayın yapma çabaları, etnik kimliklerini koruma ve geliştirme açısından önem arz etmektedir.

Günümüz en yaygın iletişim aracı olan Radyo ve Televizyon, insanlara bir yandan hem görsel hem işitsel uyaran sunarken, bir yandan gerçek dünyadan sanal dünyaya bir pencere görevini üstlenmektedir. Priştine Televizyonu Türkçe programı, Kosova Türk halkının Radyo’dan sonra ikinci kitle iletişim aracı olarak, Kosova’da Türkün, Türkçenin ve Türklüğün ayakta kalmasında çok büyük çaba sarf ederek önemli katkılar sunmuştur.

Kosova bölgesinde Türklerin çıkarları doğrultusunda uğraş veren Priştine Radyo ve Televizyonu, kendilerine düşen yükümlülüğü doğrultusunda elinden geleni yapmaya

¹ Parlatır, İsmail Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı, bkz.
<http://www.balgoc.org.tr/turkceegitim.html>

alışmıştır. Çünkü değerlerin korunup kuşaktan kuşağa taşınmasında günümüz ağdaş iletifim araçlarının en önemlilerinden biri olan TV'nin ne gibi bir rol oynayabileceği, nasıl bir işlevde bulunabileceğinin Türk halkı farkına varmıştır.

Osmanlı Döneminden itibaren, özellikle 1999 yılında Kosova'da yaşanan savaş Türk Medyasının bir kırılma noktası olarak tanımlanabilir. Günümüzde de Türk Radyo ve Televizyonlar maddi ve politik baskılardan dolayı yeterince yayın yapamamaktadır. Her dönemde karşılaştığı sorunlara rağmen Türk Medyası varlığını devam ettirmek için çabalamaktadır. Kosova Türk medyasında hizmet veren sayısı 30'a yakın olduğu da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Kosova Türk Medyası ile Kosova Türk Sivil Toplum Kuruluşları arasında var olan işbirliği, bu zorlukların aşılmasında önemli bir yere sahiptir.

Osmanlı döneminden, Yugoslavya dönemi ve 1999 Kosova savaşından günümüze kadar, Kosova'da Türk kimliğinin temsilinde Radyo ve Televizyonlarda Türkçe yayınlara tanınan sürenin yeterliliği değerlendirilecektir. Bu değerlendirme ile Türk Medyasınının geldiği nokta anlatılmaya çalışılacaktır. Tezin araştırma konusu, Kosovada'ki Türk medyasının, Türk kimliği üzerindeki etkisini kapsamaktadır. Bu tezde, Kosova'da Türk azınlığını temsil eden Türkçe yayınların önemi anlatılacaktır.

Bu alışmada Osmanlı dönemine kısaca değindikten sonra özellikle Yugoslavya döneminden Kosova Cumhuriyetine kadar Kosova'da Türkçe yayın yapan Radyo ve Televizyonlara ayrıntılı yer verilmiştir. Azınlık Türk medyasının Kosova'daki Türk kimliği üzerindeki etkisi ve yayınları kronolojik olarak anlatılmıştır.

Ana konuya başlamadan önce, kavramsal ve kuramsal çerçevede etnisite, etnik grup, etnik kimlik, azınlık, medyada yönlendirme, medyada temsil ve azınlık medyasının önemi, topluluk medyasına değinmek yerinde olacaktır.

Bu tez çalışmasında veri kaynaklarını belgeler; literatür taraması, arşiv taraması oluşturur. Türkçe, İngilizce, Sırpça ve Arnavutça literatürünün Kosova Türklerine ayrılan bölümleri taranmıştır. Kosova Türklerinin 1969 yılında yayınlamaya başlayan Tan gazetesi ve bazı dergiler Radyo TV ve Kosova Türkleri ile ilgili haberler araştırmaya dahil edilmiştir. Zaman, maddi imkansızlıklar ve siyasi sorunlar sebebi ile Türk medyasına yönelik Yugoslavya'nın başkenti (Şu anda Sırbistan'ın) Belgrat'a gidilip, orada arşiv çalışması yürütülememiştir. Her ne kadar Yugoslavya dönemine ait sanal kaynaklara ulaşılmışsa da, çalışmanın bu yönden eksik kaldığı belirtilmelidir. Yapılan literatür taramasında Kosova Türkleri ve Türkçe yayın yapan Radyo, televizyon üzerine bilimsel ve güncel araştırmalara yeterince ulaşamamıştır; konuyla ilgili ancak tarihsel ya da yüzeysel çalışmalara rastlanılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili Türkçe kaynak yetersizliği de dikkat çekmektedir. Bu çalışmayla literatürde varolan eksikliğin giderilmesi yolunda önemli bir adım atılmış olacaktır. Önemli ayrıntılardan bir diğeri ise, Kosova savaşı döneminden sonra Priştina Radyo Televizyonu'nun yazılı ve kayıtlı kaynakları (arşiv) yakılıp yok edilmiş olmasıdır.

Yöntem kısmında ise yargısal veriler üzerinden gidilmiştir. Olgusal nitelikte olmayan diğeri veriler yargısal verilerdir. Bu veriler öznel olup yorumu da gerektirdiği için en uygun yöntem olarak belirlenmiştir. Bir başka deyişle genellikle bilimsel araştırmalarda nicel veriler kullanılmaktadır. Sosyal bilim alanındaki bu tez çalışmasında da nicel veri tercih edilmiştir. İlk defa açıklanan ortaya konulan bu

veriler doğrultusunda tezde çalışılan veriler konu dahilinde özgün verilerdir. Veri toplama tekniklerinde ise katılımsız ve aralıklı gözlem ek olarak bireysel görüşme seçilmiştir. Görüşmeler bilimsel amaçla düzenlenen konuşmadır. Görüşmeler; bir görüşmeci sorular sorup, cevapları kaydettiği veri toplama tekniğinden yararlanılmıştır. Bireysel görüşmeler yüzyüze ve e-posta yoluyla soru cevap şeklinde yazılı olarak ilerletilmiştir. Ses kayıt cihazı kullanılmamıştır. Mevcut kuramsal, bilgiler, belgelerin incelenmesi ve gözlemler ışığında konu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Seçilen tez konusunda cevaplanmaya çalışılacak sorular başlıca şunlardır: Kosova medyasında Türkçe yayınlara tanınan süre Yugoslavya döneminden sonra Kosova Cumhuriyetinde neden kısıtlanmıştır? Kosova’da Türkçe yayınlarda özel radyo ve televizyonlar neden gelişme göstermemiştir? Kosova medyasında Türkçe yayınlar hangi aşamadır. Kosova Radyo ve televizyonunda Türkçe yayınların işlevsel tanımı açıklanmaya çalışılmıştır. Konu dört bölümle sınırlandırılmıştır. Kavramsal model çerçevesinde araştırma konusunun önemi gösterilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın ncelikli sınırlılığı, araştırma konusu ve araştırmada kullanılan kavramsal ve kuramsal çerçeveyle ilişkilendirilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk Bölümde konuyu daha iyi kavramamız açısından etnisite, etnik grup, etnik kimlik, azınlık, azınlık medyası, medyada yönlendirme ve ikna, topluluk medyası gibi temel kavramlara değinilmiş, Tezin Kuramsal erevesi oturtulmuştur.

İkinci bölümde Krallık Döneminden İtibaren Kosova Tarihine ve Kosova’da Azınlık olan Türklerin Statüsüne yer verilmiştir.

Çalışmanın Üçüncü bölümünde Yugoslavya Döneminden Günümüze Medya: Sırbistan ve Kosova’da Radyo ve Televizyonlar işlenmiştir. Kosova’da Türkçe yayın yapan Priştine Radyosu ve Priştine Televizyonuna iki alt başlıkta yer verilmiştir.

Çalışmanın Dördüncü bölümünde ise Savaş Sonrası Kosova’da Medyanın Durumu ve Türkçe Yayın Yapan Radyo ve Televizyonlara yer verilmiştir.

Çalışmanın Sonuç bölümünde genel değerlendirme göz önünde bulundurularak Türkçe Yayında, Kosova Radyo ve Televizyonunda geline nokta ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

1. Kavramsal Çerçeve

Bu başlık altında araştırmada kullanılan etnisite, etnik grup, etnik kimlik, azınlık, medyada yönlendirme, medyada temsil, medyanın görev ve sorumlulukları, azınlık medyası, topluluk medyası kavramları ele alınmaktadır.

1.1. Etnisite

Yunanca halk anlamını taşıyan etnos kelimesinden gelen etnik sözcüğü “muayyen bir kavime aidiyeti” ifade eder. Etnik kelimesinin ilk kez 1896 yılında kullanılmasına karşılık, 1950 yılında BM (Birleşmiş Milletler) alt komisyonunda ırk kelimesinin etnik kelimesi ile ikame edilmesi karara bağlanmıştır (Caporti, 1979). Bu değişikliğin nedeni ırk kelimesinin sadece genetik fiziki özellikleri kapsamasına rağmen, sıfat olan etnik kelimesinin tüm biyolojik, kültürel ve tarihi özellikleri kapsamasıdır.

Sosyal ve politik literatürde yaygın olarak kullanılan etni kavramı, başkalarına ait olan veya olduğu varsayılan bir toprakta yaşayan, kendi yurtları ile tarihi ve sembolik bağları olan, ortak bir işbölümü içinde olmayan, ekonomik birlik göstermeyen, fakat kültürel, dilsel, dinsel, kökensel birlikleri bulunan veya bulunduğu varsayılan, kuşaktan kuşağa aktarılan bazı davranışlara sahip oldukları

söylenen gruplar, kümeler veya topluluklar olarak tanımlamaktadır. Kültürel bir kategori ve işaret olarak etni, ortak köken ve niteliklerin önemli olduğu bir kavrayışı ifade etmektedir. Etnilerin içinde de, cinsel, sınıfsal, siyasi ve diğer tahakküm çeşitlerine temel oluşturan tabakalaşmalar ve kategoriler bulunmaktadır (Sevimli, 2000: 101).

Etnisitenin soyut bir kavram olması nedeniyle etnik ilişkilerle ilgilenen az sayıda araştırmacı etnisiteyi tam ve açık bir şekilde tanımlayabilmiştir. Bu nedenle öncelikle etnisitenin tam ve açık bir tanımının yapılması gerekmektedir. Etnisite olgusunun tanımında hem kolektif hem de bireysel özelliklere üstü kapalı olarak atıfta bulunulur. Isajiw, etnisite kavramının tanımının etnik grup ve etnik kimlik gibi kavramların tanımına bağlı olarak yapıldığını belirtmektedir. Etnik grup kavramı, etnisiteyi kolektif bir olgu olarak ele alırken; etnik kimlik etnisiteyi bireysel olarak tecrübe edilen bir olgu olarak ele almaktadır (Isajiw, 1993: 411).

Anderws, etniklikten, etnik grupları karakterize eden kavramları, duygu düşünce ve hareketleri anlamakta olduğumuzu ileri sürmektedir. Bu nedenle etnisite kavramını tanımlamak için öncelikle etnik grup, daha sonra ise etnik kimlik kavramlarını tanımlamamız gerekmektedir (Andrews, 1992: 10).

Multi-etnik yapısı nedeniyle yıllardır etnik gerilimlerin yaşandığı ve güvensizlik ortamının geçerli olduğu Kosova’da, Kosova Türkleri’nin yalnızlık ve yabancılaşma duyguları yaşamamaları için kendilerini tanımlama, bir kimliğe dayanma, bir toplulukla özdeşim kurma ve aidiyet ihtiyaçları, diğer ihtiyaçları kadar önemlidir. Eğer içinde yaşadıkları toplumda herhangi bir sadakat odağına dayanamıyorlarsa, bu odağı atalarının geldikleri toplumda, yani akraba devletlerinde

bulmaları gerekecektir. Başka bir ifadeyle Kosova Türkleri, yaşadıkları toplumla özdeşleşemedikleri için Türk toplumuyla özdeşim kurma ihtiyacı hissetmektedirler. Etnik grup kavramına bu şekilde yaklaşım, etnik kimliğin kendini, kendisi gibi olan diğerlerinden biri olarak görmesini sağlayan ve ötekilerden ayırt eden kolektif kimlik olarak tanımlanmasına işaret etmektedir.

1.1.1. Etnik Grup

Etnik grup kavramı, etnisite ile ilgili diğer kavramların tanımlanmasına şekil veren en temel kavramdır. Etnik grup kavramına netlik kazandırmak için öncelikle, etnik gruplarla ilgili yapılan sınıflandırmalara değinilmesi yerinde olacaktır.

Bunlardan ilki “birincil ve ikincil etnik grup” ayrımıdır. Söz konusu ayrım, grup kültürünün ayrı bir unsur olarak ortaya çıktığı yer ve bölgeden kaynaklanmaktadır.

Birincil etnik gruplar, tarihsel oluşumlarını aynı bölgede gerçekleştiren gruplar iken; ikincil etnik gruplar ise tarihsel oluşumlarını şu an yaşamış oldukları mekandan farklı bir yerde gerçekleştirmiş olan gruplardır (Isajiw, 1993: 416).

Etnik grupların bir diğer sınıflandırması “halk topluluğu” ile “milliyet” arasındaki farktır. Bu ayrım ilk olarak Zielyk (1975) tarafından vurgulanmıştır. İkisi arasındaki farkın temel ögesini bireysel farkındalık oluşturmaktadır. Halk topluluğundan oluşan etnik grup, üyelerinin büyük çoğunluğunu çiftçilerin oluşturduğu gruptur. Bu grupta toplumun sosyal statüsü çok az oranda farklılık göstermektedir. Topluluğun üyeleri arasındaki sosyal ilişkinin niteliği akrabalık ve yakın arkadaşlık ilişkileri tarafından belirlenir.

Isajiew'in (1993: 411), etnik bir grubu "egemen olan gruba göre azınlıkta olan grup" olarak tanımlamanın, etnik grubun niteliğinden çok niceliğine önem vermek anlamına geldiğini belirtir. Oysa etnik gruplar niteliksel olarak, kendilerine özgü birtakım ayırtedici nitelikler taşımaktadırlar; etnik özellikler daha çok kültürel unsurlar tarafından tayin edilmektedir. Etnik grubu ötekilerden ayırt eden bu kültürel özellikler aynı zamanda, etnik grubun kültürel kimliğini oluşturmaktadır. Etnik grupların kendileri de konuya bu açıdan yaklaşmakta ve diğerlerinden ırk, dil, din, milliyet ve kültürel açıdan farklı olduklarını savunmaktadırlar. Bu özellikleri göz ardı etmek, onları etnik grup yapan niteliklerini hiçe saymak anlamına gelmektedir.

Eriksenin tanımında (1993: 3-4), özellikle Amerikan sosyolojisinin etnik grubu "ortak kültürel geleneklere ve kimlik duygusuna sahip olan geniş toplumun bir altgrubu" anlamında kullandığını ve "etnik grubu azınlıkla eş tuttuğunu" ileri sürmektedir. Oysa ona göre "etnik grup" terimi temas ve etkileşimi ima etmektedir. Etnik grupların birbirinden kısmen kopuk, ama yine de diğer etnik grupların farkında ve onlarla etkileşimde olduklarını belirtmektedir. "Etnik grup ve kategoriler, tam da bu temas sonucu yaratılmakta; grup kimlikleri, hemen her zaman, dışarıda kalanlara, o gruba üye olmayanlara göre tanımlanmaktadır (Eriksen, 1996: 37).

Etniklik kavramını azınlık ve çoğunluk kavramlarıyla ele alan Rose (1961:326)'un tanımına göre; "etnik farklılaşma, her şeyden önce, bir toplum içindeki azınlık ve çoğunluk ayrımıyla yakından ilgilidir. Bir milletin siyasal denetiminde kendi milliyet grubu egemen ise, fert bir çoğunluk grubun üyesidir; eğer ferdin mensubu bulunduğu milliyet grubu egemen durumda değilse, o zaman bu fert bir azınlık grubunun üyesi sayılır". Belirli bir toplumda yaşayan bir azınlık grubunu etnik grup olarak nitelendirmek amacıyla, etnisiteyi, bir topluluğun büyüklüğü ve

gücü ile ilişkilendirmiştir; bu ilişkilendirmeye göre, etnik bir grup olan azınlık grubu toplumun ekonomik ve siyasi kurumlarına temel teşkil eden görev ve aktivitelere ancak kısıtlı oranda katılabilmektedir (Schermerhorn, 1996: 18).

Modern Sosyoloji Sözlüğü'nde de etnik grup “ortak bir kültür geleneğini ve büyük bir toplumun içinde altgrup olarak varolmanın getirdiği kimlik duygusunu paylaşan grup” (Theodorson ve Theodorson 1969) olarak tanımlanmıştır. Buna göre etnik bir grubun kültürel özellikleri, toplumun diğer üyelerinin paylaştığı kültürel özelliklerden farklı olabilir. Ancak her etnik grubun eşsiz bir kültürü olması, “sadece ve sadece ortak kültür ögesi taşıyan kişilerin mutlaka etnik bir grup oluşturacağı” (Francis, 1947) anlamına gelmemektedir.

Isajiw, sosyal alanlarla ilgilenen bilim adamlarının yaptıkları ampirik araştırmalarda, etnisitenin tam ve açık tanımını ne kadar sıklıkla kullandıklarını tespit edebilmek için, etnisitenin bir ya da daha fazla boyutu ile ilgilenen altmış beş sosyoloji ve antropoloji çalışmasını incelemiştir. Bu çalışmalardan sadece on üçü etnisitenin tanımlarını ortaya koyarken, elli ikisi etnisitenin açık bir tanımını yapamamıştır. Söz konusu altmış beş ampirik çalışmanın yanında, teoriyle ilişkili çalışmalar incelendiğinde etnisiteye ilişkin yirmi yedi tanım ortaya çıkmıştır. Etnisite tanımlarındaki farklılıklar yapılan genellemelerin derecesine, metodolojik yaklaşımlara ve kullanılan değişkenlerin türüne göre şekillenmiştir (Isajiw, 1974: 111-113).

Yapılan yirmi yedi tanım arasında, etnik grubu oluşturan on iki unsuru ortaya çıkarmıştır. Etnisite unsurları, kaç kere kullanıldıklarını gösteren sayısal göstergeler ile birlikte aşağıdaki gibidir:

1. Ortak ulusal/coğrafi köken ya da ortak ecdat (12),

2. Aynı kültür ve gelenekler (11),
3. Din (10),
4. Irk ya da fiziksel karakteristikler (9),
5. Dil (6),
6. Kişi bilinci, ‘biz’ duygusu, topluluk hissiyatı, sadakat (4),
7. *Gemeinschaft* (toplum) ilişkileri,
8. Ortak değerler (3),
9. Bağımsız kurumlar (3),
10. Azınlık statüsü, ikincil statü ya da baskın çoğunluk statüsü (2),
11. Göçmen grup (1),
12. Diğer (5).

(Isajiw, 1974: 115-117).

Etnisite üzerinde uzman olan Smith (1986) de Isajiw’e benzer olarak, bir grubu etnik cemaat” kategorisine koymadan önce altı koşulun yerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu altı koşul şu şekildedir:

1. Grubun kendine verdiği bir isim olmalı (Grubun kendisine isim vermesi, gelişmiş kolektif kimliğe işaret etmektedir),
2. Grup, ortak ataları olduğuna inanmalı (Smith’e göre ortak ata inancı, genetik bağlardan daha önemlidir),
3. Grubun paylaştığı tarihsel bir belleği, “bireyleri, cemaate bağlayan bir anı zinciri” olmalı (Çoğu kez masallar, efsaneler, kulaktan kulağa bir kuşaktan öbürüne miras geçer),
4. Grubun paylaştığı bir kültür olmalı (Ortak bir dil, din, yasa, örf ve adetler, kurumlar, giyim-kuşam, müzik, kimi beceriler, mimari tarz ve yemek),

5. Orada yaşıyor olsun ya da olmasın, grup belli bir toprak parçasına bağlılık hissetmeli,

6. Bireyler, kendilerine o grubun bir parçası, yani tek bir etni olarak görmelidir.

Etnik grupları, “sosyal aktörlerin içinde yaşadıkları gruplara ilişkin yaptıkları tanımlamalar sonucunda oluşan toplumsal kategoriler” olarak değerlendiren Narrol (1964) etnik grubu; biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen (biyolojik); açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olan (kültürel); karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan (etkileşim); kendisi ve diğer etnik gruplara ait bireyler tarafından bir etnik gruba aidiyetle tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategoriler olarak nitelendirmektedir.

Isajiw (1993), May (1999), Fenton (2001), Barth (2001) ve Önder (2002) gibi birçok kuramcı, etnik grup tanımında anadilin merkezi bir konumda olduğunu öne sürmüşlerdir. Onlara göre anadil, bir grubun “etnik” olarak tanımlanmasında ve bir etnik grubun diğerlerinden ayırt edilmesinde en önemli kriterlerden birisini teşkil etmektedir. Kosova Türkleri anadil açısından değerlendirildiğinde tamamı Türkçe bilmekte, tamamına yakını (%97.1) ise Türkçe’yi “anadili” olarak tanımlamaktadır.

1.1.2. Etnik Kimlik

Isajiw, etnisitenin, bireysel düzeyde bireye bağlılık duygusu ve kimlik kavramını kazandıran sosyo-psikolojik bir süreç olduğunu belirtmektedir. Ona göre, etnisitenin, kimlik duygusunu oluşturduğuna dair hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Etnik kimlik, insanların etnik oluşum kaynağına göre, kendilerini psikolojik olarak bir ya da daha fazla sosyal sistemle ilişki içinde görmeleri ve diğer insanları da bu

sistemlerle ilişki içinde veya dışında konuşlandırmaları olarak tanımlanabilir. Etnik oluşum kaynağı bir insanın etnik bir sosyal grup içinde sosyalleşmesi olarak tanımlanabilirken, gerçekte veya sembolik olarak belirli bir atadan gelen insanların atalarıyla aynı sosyal sistemi paylaşması olarak da görülebilir. Sosyal sistemler etnik topluluğu, kişinin dışında bulunduğu diğer etnik topluluklar ya da bu toplulukların bir kombinasyonu olarak görebilir. Bir insanın kendisini bir topluluğa bağlı olarak konuşlandırması sadece psikolojik değil, aynı zamanda sosyal bir olgudur çünkü bireyin içsel psikolojik tutumları, bireyin diğer bireylerle paylaştığı dışa vurulmuş tutumlarında da kendisini objektif olarak belli etmektedir (Isajiw, 1990:35-38).

Etnik kimliği tözcü bir veri değil, toplumsal bir tasarım olarak açıklayan Barth yaklaşımında da etnik kimlik, bireyler ve gruplar arasında gerçekleşen etkileşim süreçlerinde ortaya çıkan toplumsal bir tasarım olarak ele alınmaktadır. Buna göre bireyler, geliştirdikleri grup dışı toplumsal ilişki süreçlerinde öteki tarafından ya tanınırlar (recognition) ya da tanınmazlar (unrecognition). Birey veya grup tarafından oluşturulan etnik kimlikler bu süreçler sonrasında tasarlanırlar. Bu tanınma ya da tanınmama süreçlerinde şekillenen önyargılar, olumlu veya olumsuz düşünceler, kimliğin oluşumunu doğrudan belirleyen unsurlardır. Bu yaklaşım, özne merkezli bir özellik taşımakla birlikte, etnik kimliklerin de diğer kimlikler gibi rasyonel bir temelde oluşturulduğunu söylemesi açısından önem taşımaktadır (Barth 2001: 46).

Etnik kimliğe subjektif yaklaşım, “eğer insanoğlu durumları gerçek olarak tanımlıyorsa, durumlar sonuçları bakımından da gerçektirler” (Thomas, 1966: 41-43) şeklindeki kabul ile ilişkilidir. Burada etnik kimliğin esas göstergesi, “sen kendi kabulüne göre kimsin, kendini ne olarak görüyorsun, duyumsadığın kimlik ne” gibi

bir sorunun cevabına bağlıdır. Önder (2002), etnik kimliğe bu şekilde yaklaşımda, anadil ve ikinci dil gibi unsurların etnik grup bilincinden çok, kökeni açıklaması bakımından önem taşıdığını belirtmektedir. Bu yaklaşımın etnisitenin, sadece veya özellikle, istenilen ve gönüllü olarak kabul edilen bir kimlik edinme meselesinden ibaretmiş gibi görülmesi anlamına geldiğini ve hür iradeye dayanan etnisite modeline uygun olduğunu ifade eder (Fenton, 2001: 25).

Etnik farklılığın tanımının yapılabilmesi için, öncelikli olarak herhangi bir alanda etnik farklılıkları ortaya çıkaran unsurların neler olduğunun sorulması gerekmektedir. Örgütsel açıdan bakıldığında, ilk olarak farklı bir topluluğun olması ve ikinci olarak bu topluluk için geçerli olan standartların başka bir topluluk için geçerli olan standartlardan farklı olması gerekir (Barth, 2001:20). Grup kimliğinin esas olarak dil, din ve aşiret örgütlenmesinde (en azından ortak soy iddialarında) görüldüğünü iddia etmektedir. Meslek tek başına ayırt edici bir öge olmasa da, ana öğelerin birisi ya da daha fazlasıyla birleşince etkili olabilir. Bunun pek çok farklı bileşeni vardır; bölgenin rolü merkezi önemde olsa da, biraz karışıktır ve bu öğelerden daha az sabit olduğu için ayrı bir önem taşır. Bir grup kimliğini din, dil ve aşiret örgütlenmesiyle sağlayabilir (Andrews, 1992: 14-16).

Dil daha az ölçülebilir kültürel özelliklere bağlı olarak, emik açıdan özellikle önemli bile görülmeyebilir. Yine de dil ve din, etnik ayrımın en dışa dönük ve görünür göstergeleridir; etnik kimliğin sürdürüldüğü ve asimilasyona direnen toplumsal mekanizmaların en önemli parçasıdır. Burada etnik kimlik kavramı, bireyin, değişik şekillerde oluşmuş bulunan bir kolektife ait olması, onunla özdeşleşmesi, öteki bireylerle kendisini bir ve aynı olarak görüp tanımlaması durumunu (toplumsal aidiyet bakımından “biz”in ya da “öteki”nin üyesi olmayı)

karşılayan anlamda kullanılmaktadır. “Kosova Türkleri, kendisinin Türk olduğuna inanan ve Türk olduğunu söyleyen kişilerdir” anlayışı ya da “kendi inançlarına, hissiyatlarına göre etnik kimliklerini” tanımlarlar. Kimlik bilincinin (biz duygusu) yanı sıra, Kosova Türkleri’nin etnik kökenlerinin tespiti için dil, kültür, örf ve adet, atalarının geldiği yer (ortak soy/tarih), gibi faktörler kimliklerinin belirlenmesinde önem taşımaktadır.

1.1.3.Azınlık

Oran, (2000: 66) herkes tarafından kabul görmüş bir azınlık tanımı olmamasına rağmen, azınlık kavramının sosyolojik ve hukuksal olmak üzere iki açıdan ele alınabileceğini belirtmektedir. Sosyolojik bakımdan azınlık, bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruptur. Bu tanımda azınlık, pek çok durumda ezilmişlik kavramını içermektedir, bu nedenle eşcinseller, hatta kadınlar bile azınlıktır. Azınlıktan söz edebilmek için bir çoğunluğun var olması gerekir. Çoğunluk ise, “egemen kültür” anlamında kullanılmaktadır (Anar, 1997: 8).

Azınlık kavramı, sosyal ve politik literatürde, kültürel, etnik, dilsel, ulusal, fiziksel ve biyolojik özellikleri bakımından çoğunluk konumunda bulunanlardan ya da egemen veya üstün olanlardan farklı olanları ve bu yüzden onlar karşısında dezavantajlı durumda bulunanları, eşitsiz davranışa maruz kalanları anlatmaktadır. Kısaca azınlık, belli bir devletin sınırları içinde yaşayan toplumun bir kesiminin, o toplumun geri kalanları karşısındaki konumu ile her iki kesim arasındaki toplumsal, politik, kültürel, ekonomik ve diğer ilişkileri, bu ilişkilerin içeriğini, konumlanışını

ve biçimini anlatan bir durumdur. Bu tanıma dayanarak söylemek gerekirse, çoğunluğun fiziksel ve biyolojik özelliklerinden farklı fiziksel ve biyolojik özelliklere sahip olanlar, çoğunluğun inandığı dinden başkasına inananlar, egemen ulusun ve ya etninin yanında ikinci sınıf ulus veya etni olanlar ve farklılıkları nedeniyle şöyle ya da böyle eşitsiz davranışlara maruz kalanlar azınlık olarak tanımlanmaktadır (Sevimli, 2000: 30).

Azınlığın hukuksal tanımı 5 ana ögeye dayanmaktadır. Bunlar; farklılık (soy, din, dil, gelenekler gibi), sayı, başat olmama, vatandaşlık ve azınlık bilinci olarak sıralanabilir (Oran, 2000:67-69). Bu anlamda bir topluluğun hukuksal olarak azınlık sayılabilmesi için, grubun sayı olarak, toplumun çoğunluğunu teşkil eden kesimine nazaran daha az sayıda bireylerden oluşması gerekmektedir. Ancak sayı olarak büyüklük ölçü değildir; azınlığın geleneklerini ve özelliklerini koruyabilecek sayıda kişileri içermesi yeterlidir. Azınlık kavramının Latince “minor”, yani küçük/az kelimesinden türetildiğini belirten Roemheld de azınlık kavramının sadece sayı olarak değil, nitelik olarak da güç ve değer anlamında daha az değerli olma anlamını taşıdığını kanıtlamaya çalışmıştır (Arsava, 1993:41). Etnik, dil ve din özellikleri ile halkın çoğunluğundan ayrılan kişilerin mutlaka her zaman azınlık teşkil etmediklerini belirtmektedir (Ermacora, 1983: 251).

Azınlık himayesinin devletlerin egemenliklerini sınırlaması anlamını taşıması, devletleri mümkün olduğu kadar az sayıda grubu azınlık olarak tanımaya sevk etmektedir. Devletlerin çoğu azınlıkların tanınması durumunda ulusal birliklerinin tehdit edileceğinden endişe etmişlerdir (Arsava, 1993: 42). Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu/United Nation Mission In Kosova (UNMIK) yönetimi altındaki Kosova’da da anayasal çerçevede ve uygulamada ulusal azınlık ifadesi

düzenli olarak kullanılmamakta, azınlık yerine topluluklar ifadesi tercih edilmektedir. Buna göre Kosova'daki topluluklar genel olarak Kosova Arnavutları, Kosova Sırpı, Türkler, Boşnaklar, Goralılar, Torbeşler, Romlar, Aşkaliler, Mısırlılar ve Kosova Hırvatları'dır (UNMIK, Kosova Geçici Öz-Yönetiminin Anayasal Çerçevesi, 2001/9 Sayılı Yönetmelik, 15 Mayıs 2001). Ancak bu konuda belirsizlik hakimdir ve bu nedenle burada ulusal ve kültürel azınlık ile topluluk kavramlarının ele alınması gerekmektedir. Ulusal azınlık kavramında yer alan "ulus" sözcüğü halk, aynı kökenden gelen toplum anlamında kullanılmaktadır. Ulusal azınlığı diğer azınlıklardan ayıran en önemli özellik, onun halk olma konusundaki siyasi iradesidir. Ulusal azınlıklar genel anlamda kendi milli özellikleri, kendi tarihi, kültürü yahut dili vs. olan grupları ifade etmektedir. Ulusal azınlıklar, etnik azınlıkların gösterdikleri özellikler yanı sıra, siyasi karar mekanizmasına katılma iradesine sahiptir (Arsava, 1993: 55).

Caporti (1979) içerik olarak ulusal azınlık kavramının, etnik azınlık kavramına tekabül ettiğini ileri sürmektedir. Ona göre 27. maddenin evrensel bir anlam taşıması nedeniyle ulusal azınlık kavramı yerine etnik azınlık kavramının kullanılması daha uygun gözükmektedir. İkisi arasındaki tek fark, etnik azınlık kavramının daha kapsamlı olması ve ulusal azınlık teşkil etmeyen etnik grupları da kapsamasıdır (Caporti, 1979). Kültürel azınlık kavramı ise, aynı devlet sınırları içinde yaşayan fakat dünyayı yorumlama, onunla ilgili anlamlar yaratma, kendilerini tanımlama ve ifade etme şekillerindeki farklılıklar nedeniyle, sayıca ve konumca çoğunluğu da oluşturan toplum veya halk karşısında ve bunlarla ilişkilerinde dezavantajlı konumda bulunan kümeleri ve toplulukları anlatmaktadır (Sevimli, 2000: 49). Caporti'nin ulusal azınlık yerine etnik azınlık kavramının kullanıldığı

şeklinde yaptığı tespit ve kültürel azınlık kavramının tanımı dikkate alındığında, çalışmada Kosova Türkleri'nin etno-kültürel azınlık olarak adlandırılmaları uygun görülmüştür.

2. Medyada Yönlendirme

Medyada yönlendirme, demokratik sistemin kendiliğinden idealleştiği çağımızda, sistemin kendisi gibi ona ilişkin hakların da temsilidir. Sistemin kendini yeniden üretmesi için belirli aralıklarla düzenlenen seçimler ve bu seçimler sonucu oluşan iktidarlar, medyanın manipülatif süzgecinden geçerek meydana gelmektedir. Bu manipülatif süreç içinde ise kitleler, medya aracılığıyla ikna edilmektedir. Hâlbuki ikna artık, mantığa dayalı bir süreç olarak anlamlandırılmaktan çıkarak, duygusal bir süreç olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Köker, 1998:110). Althusser, sistemin kendini yeniden üretmesi için belli araçlara ihtiyaç duyduğunu öne sürer. Devletin ordusu, polisi, yönetim organları gibi kurumları vardır ve bunlar yeniden üretimi sağlar.

Althusser'e göre bu kurumlar devletin 'baskı' aygıtlarıdır. Ancak bu aygıtlar ile devletin ideolojik aygıtlarını ayırmak gerekir. İşte medya da aile, kültür, hukuk gibi kurumların yanında yer alan devletin ideolojik aygıtları arasında bulunur (Althusser, 2000.32-34). Devletin baskı aygıtları zor kullanarak; devletin ideolojik aygıtları ise ideolojiyi kullanarak işlerler (Althusser, 2000.34-35). O halde medya kurumu da ideolijiktir. İdeolojik olan bir aracın tarafsız veya nesnel olması mümkün değildir. Bu durumda medyada yönlendirme ve manipulasyon asıl olandır. Medya belli topluymal olayları veya değerleri uzun bir süre desteklemek veya yeniden

retmek kaydıyla onların geniş kitleler tarafından paylaşılmasına ve desteklenmesine neden olarak sonuçta söz konusu olayların veya değerlerin toplumsal bir karara dönüşmesini sağlar.

Demokrasi temsilli bir sistem, medya da bu sistemin bir parçası olduğuna göre medyada toplumun yapısı orantılı bir biçimde yansıtılmalıdır. Orantılı temsil demokrasinin bir mitti olarak kalmakta ve yönlendirme temel işlev haline gelmektedir. 1970’lerin başından itibaren iletişim araştırmalarının odağını da güdümlü iletişim çalışmaları olulturmakyaydı (Ergüden, 1988-89:5).

Öte yandan “medyanın kasıtlı propaganda aracı” olarak kullanıldığını savunan ve destekleyen bilim adamlarından Chomsky’dır. Chomsky’nin medya propaganda modeline göre, “kitle iletişimi, devlete ve özel faaliyetlere egemen olan özel çıkarlara desteği harekete geçirme hizmetini yapar. Medyanın seçtikleri, üzerinde durdukları, göz ardı ettikleri bu açıdan incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir. Medyanın ana görevlerinin en önemlisi propagandadır” (Alemdar-Erdoğan, 1998:273).

Medya devlet tekelinde ise, sansür veya sıkı denetim uygulamak suretiyle, devlet mekanizması propaganda işini kendisi yapmaktadır. Temsilli bir demokrasi söz konusu ise o zaman durum biraz daha karmaşıklaşır ve buradaki yönlendirmeyi görmek zorlaşır (Alemdar-Erdoğan, 1998:274). Tezde ele alacağımız Yugoslavya, Kosova medya sistemi televizyon ve radyo açısından bakıldığında, devlet tekelinde iken, özel birkaç televizyon da devletin denetimindedir. Özellikle Yugoslavya döneminde radyo ve televizyon kamu medyasıdır. Althuserin kuramı ile bağlantılı olarak Yugoslavya döneminde yaşanan somut örnekler çerçevesinde üçüncü blnde açıklanmıştır.

2.1. Medyada Temsil

Medyada temsil sorunu ise Kalender'in belirttiği gibi, öteden beri tartışılan temel sorunlardan biridir. Eleştirel yaklaşımlara göre medya belli kesimleri ve belli görüşleri bilerek göz ardı etmektedir veya olumsuz bir tavırla sergilemektedir. Örneğin, eşcinsellerin, sokak çocuklarının, bazı dini veya etnik azınlıkların, bazı kültürel farklılıkların, ideolojik farklılıkların medya tarafından göz ardı edildiği veya sistemin içine çeken bir dille ele alındığı söylenebilir. Genel anlamdaki bu ifadeleri dar bir konuya bağlayıp oradaki temsil sorununa da indirgeyebiliriz (Kalender, 2000: 115). Kosova'daki Türk topluluğu, azınlık olarak yukarıda belirtilen örnekler çerçevesinde, göz ardı edilme tehlikesi ile karşılaşmamak için kendi Medya araçlarını oluşturmuştur. Televizyon ise en etkili kitle iletişim araçlarından biri olduğu için toplumsal anlamda, Kosova Türkleri için dah iyi temsil edilebilme avantajını sağlamıştır.

3. Medyanın Görev ve Sorumlulukları

Aristo'dan günümüze kadar demokrasiye ilişkin düşünceler ortaya atılmış ve çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. “Günümüzde demokrasi azınlıkta olanların haklarına saygı gösterdiği ve onlara bir gün çoğunluğa dönüşebilme yollarının açık tutulduğu özgürlükçü bir çoğunluk yönetim sistemi olarak tanımlanır” (Kışlalı, 1995:198). Siyasal demokrasinin ölçütü seçme ve seçilme hakkından gerçek anlamı ile yararlananların toplum içindeki oranıdır (Kışlalı, 1995:205).

Temsilli demokraside esas olan çoğunluğu elde etmek ve iktidara sahip olmaktır. Temsilli deyimi, temsilli demokrasinin doğrudan demokrasiden farkını belirtmek için

kullanılır ve seçmenler ile seçilen arasındaki ilişkiyi belirleyen temsil yetkisine dayanır. Seçim sonucu oluşan iktidar kendiliğinden farklı düşünen azınlığı yönetimi altına alabilir. “ Bu yüzden çoğunluk olabilme hakkı gibi, azınlıktakilerin haklarının da korunması gerekir” (Çam, 1981:177).

3.1. Medyanın Halka Karşı Sorumlulukları

Medya seçim dönemlerinde vatandaşa karşı görevi daha önemli kritik bir konuma sahiptir. Çünkü vatandaşların özellikle seçim dönemlerinde bilgilendirmek amacıyla kitle iletişim araçlarına çok sık sık başvurdukları bilinmektedir. Yapılan araştırmalar seçmenlerin sadece bilgi almak için değil, oy verme kararlarına yardımcı olması için de televizyonu kişisel sohbetlerden daha önemli bir araç olarak değerlendirdiğini ortaya koymuştur (Alemdar-Erdoğan, 1998:126). Bu yüzde medya, partileri tanıtırken doğru ve dengeli bir tutum izlemelidir. Medya bu görevleri yerine getirirken bir partinin veya ideolojinin hizmetinde olmaması gerekir. Çünkü verilen hizmet partiye veya ideolojiye karşı değil bizzat halka yöneliktir. Seçimlerin amacı iktidarları oluşturmak değil, halkın iradesini ortaya koymaktır. Bu yüzden medya da bu bilinç içinde hareket etmektedir.

Yugoslavya döneminde yürürlükte olan mebusların seçimlerine ilişkin yasanın 5.ci maddesi, halkın kitle iletişim aracıyla hem seçim süreci hem de adayların tanıtımı konusunda bilgi alma hakkı düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre, kitle iletişim araçları adayları medyaya dengeli tanıtılmalıdır. Bu yasaya göre yayın konusundaki sorumluluk özellikle devlet radyo ve televizyon kanallarına yüklenilmiştir (CeSID, 1997).

3.2. Azınlık Medyası

Yaşadığı toplumdan soyutlanamış olan azınlıkların varlıklarının ve kimliklerinin korunması ve gelişmesi açısından kitle iletişim araçlarının önemi büyüktür. Kitle iletişim araçları, sayesinde azınlık topluluklar hem kendi varlıklarını ve kültürlerini yaşatma hem de toplum geneline bunu kabul ettirmesi açısından en önemli unsurlardan birini teşkil etmektedir. Azınlık kitle iletişim araçları aynı zamanda demokratikleşme sürecinin, seviyesinin ve toplumun genelinin azınlıklara bakış açısının belirlenmesinde önemli bir pay sahibidir. Azınlıklar açısından kitle iletişim araçlarının önemi, hakların kazanılması ya da korunması, kültürlerinin tanıtımı, devam etmesi ve sürekli iletişim kurulabilmesi açısından değerlendirilebilir. Sürekli iletişim, azınlık topluluğun sadece belli bir bölgede sınırlı kalmayıp coğrafi anlamda yayılmış olmaları halinde çok daha önemli bir hale gelmektedir. Örneğin Kosova’da Türk toplumunun nüfus olarak yoğunlukta olduğu bölge Güney Kosova olmasına rağmen, öncelikle şehir ve kasabalar olmak üzere, Kosova’nın geneline yayılmış bir durumdur.²

Jaffrelot; iletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesiyle birlikte, çeşitli grupların kendi üyelerini, diğerleriyle farkları konusunda bilinçlendirerek, kendi kültürel bilinçlerinin güçlenmesi imkânına kavuşacağını vurgulamaktadır (Akt. Bilgin, 1994: 83).

Kitle iletişimini gerçekleştiren araçların, farklı toplumlarda farklı kullanım ve etkileme özelliklerine sahip olduğu, bu farklılığın aynı ülkenin farklı bölge ve yerleşim birimlerinde dahi görüldüğü saptanmaktadır. Bu bağlamda bir yandan

² Azınlık medyası ile ilgili fikirler için; Nahide Öztürk, Azınlık Grupların Toplumsal Entegrasyon Sürecinde Azınlık Medyasının Rolü (Almanya’da Yaşayan Türk Toplumu ve Türkçe Gazeteler) bkz. <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd13/sbd-13-23.pdf>

içinde yaşadıkları toplumla bütünleşme sorunu çözümlenmemiş Kosova’da yaşayan Türk kökenli azınlıklar, öte yandan Türkçe yayın yapan Radyo ve televizyonun uyum sürecindeki rolü, irdelenmiştir. Bu konuda daha önce yapılmış sistematik bir çalışma ya da esere rastlanmamaktadır. Bu açıdan önem arz etmektedir. Tezin temel amacı medya ile (dönemin iktidarları) iktidar ilişkilerin çok yoğun olduğu Yugoslavya döneminden itibaren Kosova Cumhuriyetine değin azınlık medyası olarak tanımlanan Türk medyası ayrı bir alan olarak görülmektedir. Türk Medya çalışmalarının amacı Radyo Televizyon aracılığı ile medya işlevini anlatmak ve bu alanda çoğunluk medyasına bir eleştiri sağlamak, aynı zamanda daha iyi Türk medya gelişimi sunmaktır.

4. Topluluk Medyası

Lange Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin bildirgesini şöyle özetlemektedir; medyanın, anlam ve işletim biçimlerinin bölgelere göre değişiklik göstermesi nedeniyle Avrupa’da topluluk medyasının tek bir tanımı yoktur. Bu konuda tek bir terminoloji de mevcut değildir: topluluk medyasına “üçüncü sektör”, “azınlık medyası” veya “sosyal veya sivil medya” olarak atıfta bulunulabilir.

“Topluluk medyası ayrı bir sektörü oluşturur. Kamu medyasını ve ticari medyayı tamamlayıcıdır ve bu, tam olarak neden bazen “üçüncü sektör medya” adlandırıldıklarını açıklar. Günümüzün radikal anlamda değişmiş medya perspektifinde topluluk medyası; özellikle sosyal uyumu, kültürlerarası diyalog ve hoşgörüyü artırarak ve sivil toplum içindeki farklı etnik, kültür ve din grupları arasında anlayış kültürü geliştirerek önemli bir rol oynayabilir.

Sosyal uyum ve kültürlerarası diyalogu geliştirmekte cemiyet medyasının rolüne ilişkin Bildiri, topluluk medyasının kamuoyu münazaralarını, siyasi çoğulculuğu ve zıt görüşlerin farkındalığını; özellikle toplumdaki kültürel, dilsel, etnik, dini veya diğer azınlık gruplar dahil çeşitli gruplara kendilerini ifade etmeleri ve fikir alışverişinde bulunmaları amacıyla bilgi alma ve verme fırsatı sağlayarak destekleyebileceğini vurgular. Bildiriye göre topluluk medyası, yerel ve bölgesel düzeyde topluluk mukavelesini ve demokratik katılımı destekleyerek geliştirme kapasitesine de sahiptir.

Topluluk medyasının sosyal uyum ve kültürlerarası diyalog konusundaki olumlu rolünü kabul eden Avrupa Konseyi, Bildiri’de cemiyet medyasının aynı zamanda, belirli durumlarda, sosyal tecrit veya hoşgörüsüzlüğe de katkıda bulunabileceğine dikkat çeker. Topluluk medyası bu riskten kaçınmak amacıyla, tüm medyalar için ortak temel gazetecilik değerleri ve etiğine her zaman saygı göstermelidir. Konuyla ilgili olarak bildiri cemiyet medyasını, diyalog ve hoşgörüyü geliştirmeye yönelik görevinin farkında olmaya ve bu doğrultuda ihtimamla meslekle ilgili kanunlar veya iç yönetmelikler hazırlayarak benimsemeye ve bunlara uyulmasını sağlamaya davet eder” (Lange, 2010:32).

“Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi topluluk medyasının sosyal uyum ve kültürlerarası diyalogu sağlamaktaki olumlu rolünü ve sunduğu katma değerini dikkate alarak Bildiri’de topluluk medyasına verdiği desteği beyan eder ve topluluk medyasının ve sosyal işlevlerinin uygun performansının gelişmesine olanak tanıyan yasal çerçevelerin ne şekilde benimseneceği sorusunu inceleme gerekliliğini vurgular.

Bildiri'ye göre, topluluk medyasının gerektiği şekilde işlemesi birtakım somut teknik, mali ve eğitimsel unsurlara bağlıdır. Bu, devletin analog ve dijital ortamlarda temin ettiği uygun sayıdaki karasal radyo frekansı ve yeterli finansmanın; sektörü, rekabet yönlerini de titizlikle dikkate alarak, doğrudan veya dolaylı desteklemek üzere ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde kullanılabilir kılması gerektiği anlamına gelir.

Üye devletler, topluluk medyasının daha fazla gelişmesine ve sosyal uyum ve kültürlerarası diyalogu geliştirmekteki rolünü gerçekleştirmesine yardımcı olacak uygulama olanaklarını incelemelidir. Atılması gereken özel (uygulamalı) adımları, somut ulusal durum ve topluluk medyası sektörünün gelişim derecesine dayanarak kararlaştırmak, her ülkenin kendisine bağlıdır” (Lange, 2010:33).

İKİNCİ BÖLÜM

Balkan Savaşları'ndan İtibaren Kosova Türkleri ve Tarihi

1. Kosova Tarihi Ve Kosova Sorunu

Kosova, birçok kavmin saldırısına uğramış bir yerleşme bölgesiydi. Roma imparatorluğu ikiye ayrılınca (395), Kosova, Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalır. Bu tarihlerde kuzeyden gelen ve Batı Avrupa'ya doğru ilerleyen Alanlar, Hunlar ve Vizigotlar, Kosova'dan geçtiler. VI. yy.da Tuna'nın kuzeyinden Avarlar Kosova'ya sızarlar. VII. yy. başında Kosova bölgesine İslavlar yerleşir. Bizans'ın baskısı X. yy.ın ilk yarısında Bulgar saldırısı yüzünden bölge, Sırlar, Bulgarlar ve Bizanslılar arasında el değiştirir. Bölge daha sonraları, bağımsızlıklarını ilan eden Sırp "ban"larının hakimiyetine geçmiştir. 1268'de "ban" Nemanya'nın Kosova'da Bizanslılara karşı büyük bir zafer kazanması üzerine, Sırp devleti gelişmiştir. Bu geniş sahaya da Kosova adı verilir. VIII. yy. başında Sırp krallarının hakimiyetine girerler. Bu hakimiyet, Stefan Duşan'ın ölümüne (1355) kadar sürmüştür.

Duşan'dan sonra, Sırp krallığı parçalanmıştır. Kosova Kuzey Sırbistan kralı ve Duşan'ın oğlu V. Uroş'un hakimiyetine girer. 1389'da Türklere vergi veren Sırp prensliğinin eline geçer. Birinci Kosova Savaşı sırasında Osmanlılar Balkanlara yerleşmiştir. Bağımsızlığını kaybeden Sırp krallığı da XIX. yy.a kadar Osmanlı devletine Bağlı kalmıştır (Toktay, 2005: 3). İkinci Kosova Savaşı sonucunda Osmanlılar Balkanlara iyice yerleşmişlerdir. Osmanlılar İkinci Kosova Savaşından sonra, savaşa katılmayan Sırlara Kosova'nın kuzeyini vermişlerdir (1455). Fatih

Sultan Mehmed zamanında, Kosova'nın tamamı Türk hakimiyetine girmiştir. II. Beyazid ilk yıllarından kalma (1487) tahrir defterine göre Kosova bölgesinin önemli bir kısmı Vuçitirin sancağının sınırları içinde kalır. XVII. yy. başında Kosova yönetim bakımından, iki eyaletin sınırları içinde kalmıştır.

Tanzimat ve Islahat fermanlarının ilanından sonra merkezi Sofya olmak üzere Niş ve Priştine'yi içine alan bir Kosova vilayeti kurulmuştur. Balkan savaşı patlak verince Sırlar 1912'de hemen bütün Kosova sahrasını işgal etmişlerdir. Londra Antlaşması ile (30 Mayıs 1913) Kosova vilayeti Sırbistan'a bırakılmıştır (Toktay, 2005: 4-5). İngiltere ve Fransa 1918'de Adriyatik'in kıyısı olan Slav kökenli Hırvatları Avusturya'dan ayırıp Sırbistan'a bağlayıp ilk önce "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı"nı kurmuşlardır. 1928'de bu üç etnik unsurlu krallığa "Yugoslavya" yani "Güney Slavya" adını vermişlerdir. Bu böyle 1940 yıllarına kadar ayakta tutturabildiyse de, 1941 yılında Almanya tarafından dağıtılmıştır. Yugoslavya 1945'te İkinci Dünya Savaşı sonunda, yine Fransa, İngiltere ve Rusya (SSCB) desteğiyle kurulmuştur. Bu kez rejim farklıydı, çünkü Krallık yerine Sosyalist bir Federasyon söz konusuydu. Ancak yine Ordu başında Sırp subaylar vardı. Her ne kadar Cumhurbaşkanı Tito bir Hırvat kökenli komünist ise de, tek başına Sırp çoğunluğuna etkili olamıyordu. Tito'nun ölümünden sonra Sırlar, Birinci Yugoslavya (1928-1940) dönemindeki gibi egemen olmak istemişlerdir ve yeni Cumhurbaşkanı Slobodan Miloşević olmuştur. Onun için esnek bir Yugoslavya'dansa, Hırvatistan'sız ve Slovenya'sız daha küçük, ama monolit (yekpare) bir Yugoslavya, aslında Büyük Sırbistan'ı tercih etmekteydi. Bu formül çerçevesinde Miloşević Bosna-Hersek'i, Makedonya'yı, Karadağ'ı ve Kosova'yı elde tutmak istiyordu. 1992-95 arasında Yugoslavya'nın dağılmasıyla sonuçlandı.

Hırvatistan ile Slovenya'dan başka, Bosna-Hersek ve Makedonya da ayrıldı. Bunların ardından Kosova'nın bağımsızlık taleplerine gelince, Miloşeviç yönetimi bunu engellemek için soykırıma varan uygulamalar ile karşılık vermiştir. ABD ve NATO dünya kamuoyu önünde soykırıma izin verilmediği için, müdahale etmek zorunda kaldıysa da, Kosova'nın Yugoslavya'dan ayrılmasını kabul etmemiştir (Tufan, 2000 : 5).

Kosova sorunu, Sırbistan'ın Kosova'nın özerklik statüsüne tek taraflı olarak son verdiği 1989 yılında tırmanmıştır. Bu yılda Arnavutlar, 1974'ten bu yana kullana geldikleri haklarını yitirmişlerdir 1990'da Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC)'nin kapattığı Kosova Parlamentosu'nun Arnavut parlamenterleri toplanarak bağımsız Kosova Cumhuriyeti'ni ilan etmişler ve devlet başkanlığına İbrahim Rugova'yı getirmişlerdir. 1997'de ise Kosova'da Arnavutların bağımsızlığını şiddet kullanmak da dahil sağlamak amacıyla Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) kurulmuştur (Tangör, 2008: 118).

1998 başlarında bölgede çatışmalar baş gösterince ABD hemen Kosova'ya özel temsilci olarak Robert Gelbard'ı, ardından 14 Mayıs 1998'de Richard Halboork'u göndermiştir (Uzgel, 2000: 410). 28 Mayıs 1998'de Kuzey Atlantik Konseyi Kosova'daki krize ilişkin NATO'nun iki temel hedefini belirlemiştir. Bu hedeflerin ilki, uluslararası topluluğun tepkisine katkı sağlanarak krizlerin barışçı bir çözüme ulaştırılmasına yardımcı olmaktır. İkincisi ise özellikle Arnavutluk ve Makedonya ile diğer komşu ülkelerde istikrarlı ve güvenliği güçlendirmektir.

12 Haziran 1998 tarihinde savunma bakanları düzeyinde toplanan Kuzey Atlantik Konseyi, Kosova Krizi'ndeki gelişmelere bağlı olarak alınabilecek olası önlemler hakkında bir değerlendirmede bulunmuştur. 23 Eylül 1998'de BM

Güvenlik Konseyi 1199 sayılı Kararı benimsemiştir. Kararda, Güvenlik Konseyi Sırp güvenlik güçlerinin ve Yugoslav ordusunun aşırı güç kullanımından dolayı taşıdıkları endişeyi dile getirerek taraflar arasındaki çatışmalara son verilmesi çağrısında bulunmuştur.

Kosova’da kanlı olaylar baş gösterince BM Güvenlik Konseyi, 31 Mart 1998 tarihli 1160 sayılı Kararı ile Kosova dahil Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’ne silah ambargosu uygulanması talep etmiştir. 13 Ekim 1998’de Kosova’da durumun daha da kötüye gitmesinden dolayı NATO Konseyi hava saldırısı için hareket emri vermiştir (Tangör, 2008: 119). NATO Genel Sekreteri Solana, ABD Elçileri Holbrooke ve Hill, NATO Askeri Komite Başkanı General Naumann, Avrupa Müteffik Kuvvetler Komutanı General Clark ve Başkan Miloşević Belgrad’da bir uzlaşmaya varmışlar ve hava saldırısı iptal edilmiştir. Ayrıca Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın kararlara uygulanmasını sağlamak üzere bir Kosova Denetim Misyonu (Kosovo Verification Mission) kurması ve NATO’nun da havadan gözetleme misyonu oluşturması husunda da anlaşmaya varılmıştır. Ekim 1998’den Mart 1999’a kadar Kosova Denetim Misyonu (KDM), Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin BM Güvenlik Konseyi’nin 1160 ve 1199 sayılı Kararlarına uyulmasını, ateşkesin uygulanmasını, güçlerin hareketlerini izlemeyi ve insan hakları ile demokrasi inşasını güçlendirmeyi gözetmiştir. Güvenlik ortamının bozulmasını takiben KDM Mart 1999’da Kosova’dan çekilmiştir (Tangör, 2008: 120).

20 Mart 1999’da AGİT Kosova Denetim Misyonu, görevlerini artık olarak yerine getiremeyecekleri derecede Sırp güçleri tarafından engellemelerle karşılaştıkları gerekçesiyle bölgeden geri çekilmiştir. Bu olaylar sonucunda, ABD elçisi Halbrooke, Belgrad’a giderek devlet başkanı Miloşević’i Kosovalı Arnavutlara

yapılan saldırılara bir son vermeye ikna etmek üzere son bir girişimde bulunmuş, yoksa NATO'nun hava saldırısıyla karşı karşıya kalacakları konusunda uyarıda bulunmuştur. Miloşević, ise Holbrooke'un önerilerini reddetmiştir. Bu sonuç doğrultusunda, 23 Mart 1999'da NATO, Müttefik Kuvvetler Operasyonu adını verdiği hava saldırısının başlatılması emrini vermiştir. 24 Mart 1999'da NATO, tarihinde ilk kez BM kararı olmadan kendi inisiyatifiyle bir ülkeyi bombalamaya başlamıştır (Uzgel, 2002: 164). Böylece NATO, tarihinde ilk defa bir ülkeye kendi topraklarında gerçekleştirdiği eylemler nedeniyle güç kullanmıştır (Alpkaya, 15.06. 1999)

10 Haziran 1999'da Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Kosova Krizine siyasi bir çözüm konusundaki prensipleri, şiddete bir an önce son vermeyi, hızlı bir biçimde askeri, polis ve paramiliter güçlerini geri çekmeyi kabul etmesi BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı Kararında memnuniyetle karşılanmıştır (Tangör, 2008: 122). BM Güvenlik Konseyi 6 Mayıs 1999'da yedi endüstrileşmiş ülkenin dışişleri bakanı, yani G-8 adıyla bilinen Grubun benimsediği genel ilkeler ve 3 Haziran 1999'da Belgrat'ta Finlandiya Cumhurbaşkanı ile Rusya Federasyonu özel temsilcinin birlikte sunduğu ve YFC hükümeti tarafından kabul edilen metnin içerdiği ilkeler temelinde krize siyasi bir çözüm bulunmasına karar vermiştir. Konsey söz konusu kararda şunları da benimsemiştir.

1. Üye devletlerin ve ilgili uluslararası örgütlerin bir uluslararası güvenlik varlığı oluşturmaları hususunda yetkilendirilmesi.
2. Sözü edilen uluslararası güvenlik varlığının sorumlusunun düşmanlıkların yeniden ortaya çıkmasının önüne geçmek olacağı.
3. Kosova Kurtuluş Ordusu'nun askeri görünümünün ortadan kaldırılması.

4. Sığınmacıların geri dönmesi ve uluslararası sivil varlığın faaliyete bulunabilmesi için güvenli bir ortam oluşturulması.

10 Haziran 1999'da Miloşević yönetiminin NATO'nun dayattığı kuralları kabul etmesiyle NATO kuvvetleri KFOR adı altında Kosova'ya yerleşmiştir. Bölgenin sivil yönetimi ise BM Genel Sekreterinin atadığı UNMIK adını alan bir misyon tarafından üstlenmiştir. Böylece Kosova hukuken YFC'nin bir parçası olarak da Belgrad yönetiminden fiilen kopmuştur (Uzgel, 2002: 165). KFOR, BM'nin himayesi altında 12 Haziran 1999 tarihinde barışa zorlama gücü olarak Kosova'ya girmiştir (Tangör, 2008: 122).

2. Balkan Savaşları'ndan Sonra Kosova'da Türkler, Türk Varlığının Tanınması Ve Eğitim Hakkı

Sayıları diğer etnik gruplara göre az olan Yeni Yugoslavya Türklerinin en büyük çoğunluğu, aslında Makedonya ile komşu olan Kosova'da yaşam ve kimlik mücadelesi vermektedir (Kuzev, 1994: 5).

Balkan Savaşları esnasında büyük bir hızla yoksullaşmaya başlayan Kosovalı Türklerin ekonomik durumu, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda da iyiye doğru bir gidiş göstermemiş, tam aksine düşüş grafiğini sürdürmüştür. Türklerin ekonomik durumunun kötüye gidişinde hiç kuşku yoktur ki “toprak reformu” ve vakıf mallarının müsaderesinin de son derece büyük etkisi olmuştur. Toplumsal ve siyasi hayatlarının varlığından söz edebilmenin kesinlikle mümkün olmadığı Türkler, ulusal kimliklerini koruyabilmelerinin, geleceklerini bu topraklarda Türk kimliğiyle ya-

şamaya devam ederek kurabilmenin temel güvencesi sayılan eğitim ve kültür alanlarında en büyük darbeyi yemişlerdir (Recepoglu, 1994: 3).

Osmanlı yararlanabilme imkânına sahip bulunan Kosovalı Türkler, Balkan Savaşları sonrasında, ulusal kimliklerinin tamamen yadsınmasıyla birlikte hak ve özgürlüklerinin de gasp edilmesi sonucu, bütün bu sahip oldukları eğitim-öğretim kurumlarından birdenbire yoksun kalmışlardır. Kosova'da yaşayan, ilkokul çağındaki Türk çocukları, Sırp idaresi altında geçen 1915 yılına kadarki dönemde, Arnavut çocuklarıyla birlikte, “Sırp Müslüman Okulları” adı verilen, ilkokul düzeyindeki okullarda, Sırpça okuyabilme olanağına sahiptir (Popoviç, 1995: 506). 1915-1918 yılları arasındaki dönemde, Kosova'nın Avusturya-Macaristan işgali altında bulunan bölgelerinde eğitimin Arnavutça olması nedeniyle Türk çocukları bu sefer de Arnavutça öğrenim görme durumuna düşmüşlerdir (Popoviç, 1995: 221).

Birinci Dünya Savaşı esnasında, 1915-1918 yılları arasındaki dönemde olduğu gibi, 1941 yılından itibaren de, Kosova'da Arnavut'ça eğitime geçilmiştir (Karahasan, 1990: 6). Kosova Türklerinin tek umudu, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulacak olan yeni devlette, bütün ulus ve azınlıklara her alanda tam eşitlik vaadiyle sahneye çıkan, Yugoslavya Halk Kurtuluş Devinimi içinde örgütlemeye girişen Yosip Broz Tito olmuştur (Arslan, 1991: 2).

1946 Yılında çıkarılan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti Anayasası'nda Kosova Türklerinden hiç bahsedilmezken 5 yıl sonra Türkçe eğitimin başlaması için yasal düzenlemeler yapılmış ve Kosova'daki Türk varlığı kabul edilmiştir.

1948 yılında Kosova'nın en yüksek hukuki düzenlemesini teşkil eden bir tüzük yayınlanmıştır. Söz konusu tüzük Sırbistan Halk Cumhuriyeti'nde Kosova ve Metohiya Eyaleti'nin Tüzüğü adını taşımaktaydı. Bu “eyalet uluslarının hak eşitliği”

ve “herkesin kendi dilini kullanma hakkı vardır” gibi genel cümleler kullanılırken Türklere ve Türkçe’ye hiç değinilmemiştir. Ancak bu tüzükten birkaç yıl sonra Kosova ve Metohiya Özerk Eyalet Halk Kurulu Önerge Komisyonu Kosova’da Türk Dilinde eğitim yapılması için okulların açılması önerisinde bulunmuş ve 20 Mart 1951 tarihinde bu önerge kabul edilmiştir. Karar 01 Nisan 1951’de yürürlüğe girerek uygulanmaya başlanmıştır (Suroy, 1996: 5-7).

1 Nisan 1951 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanıp yürürlüğe giren önergeye göre;

- Kosova ve Metohiya Bölgesi’nde Türk milliyeti için gereken her yerde Türk dilinde eğitimin verileceği okullar açılması ve,
- Kararın uygulanmasının Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi’nin halk Kurtuluş Bölge Yürütme Kurulu’nun Eğitim Komiserliği ve bölgedeki il ve belediye halk Kurulları’nın Eğitim ve Kültür komisyonlarının sorumlu olması karara bağlanmıştır (Suroy, 2006: 5-7).

Alınan kararlar doğrultusunda 1951/52 Eğitim Öğretim döneminde Kosova’nın Prizren, Priştine, Gilan, Mitroviça, İpek, Mamuşa ve Doburçan’da Türkçe eğitim veren ve toplam 3068 öğrencinin eğitim gördüğü 21 sınıf açılmıştır. Kosova’da 1951 yılında Türk varlığının tanınması ile Türk derneklerinin kurulmasına da izin verilmiştir. Kosova Türkleri 17 Haziran 1951 yılında Prizren’de bugün de faaliyetlerini sürdüren “Doğru Yol” derneğini kurmuşlardır. Aynı yıl içerisinde Priştine’de “Yeni Hayat” Kültür Güzel Sanatlar Derneği kurulmuştur. Kosova’da 1951 yılında 4 Türk Derneği kurulduktan sonra 1979’a kadar hiç dernek kurulmamıştır. 1979’da Mamuşa’da bir derneğin kurumasından sonra yine 1994 yılına kadar hiç dernek kurulmamış, bu tarihten itibaren Kosova’da Türk dernek

sayısı hızla artmıştır. Açıklamak gerekir ki Tito Yugoslavya'sı yönetimindeki Kosova'da her kentte yaşayan halklara birer dernek kurma izni veriliyordu (Topsakal ve Koro, 2007: 32).

1953 yılında Yugoslavya hem Türkiye hem de Yunanistan ile yeni bir anlaşma imzalayarak Yugoslav Türkleri adı altında buradaki Müslüman toplulukların göçüne ilişkin yeni adımlar atmıştır. Kosova'dan göç edenlerin sayısına ilişkin kesin bir rakam olmamakla birlikte 1945-66 yılları arasında Yugoslavya'dan 246.000 civarında insanın Türkiye'ye göç ettiği ve bunların 100.000' e yakını Kosova'dan göç edenlerin oluşturduğu tahmin edilmektedir. Şule Kut İkinci Dünya savaşı'ndan 1960 yılına kadar 200.000'den fazla kişinin Yugoslavya'dan göç ettiğini ve göç etmelerinin başlıca sebebin bölgedeki siyasi durumun oluşturduğunu vurgulamaktadır (Kut, 2000). 1953 ve 1961 nüfus sayımlarında "ortaya çıkan" Kosova'daki Türk nüfusu ile ilgili rakamları esas aldığımızda (1953 sayımına göre Kosova'da 34.583, 1961 sayımına göre ise 25.764 Türk vardır), bu dönem içinde Türkiye'ye göç eden Kosova Türklerinin sayısının toplam 8.819 olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. 1971 sayımlarında Yugoslavya'da Türklerin sayısı 108.552 iken, 1981 sayımlarında bu rakam 86.690'a düşmüştür. Kosova ve Makedonya Türklerinde doğum oranının pek de fazla düşük olmadığı göz önüne alınınca böyle bir düşüşün ancak kimlik kayması veya asimilasyon ile sağlandığı anlaşılmaktadır (Kut, 2000).

Kosova'da yaşayan Türkler için 1951 yılında görülen diğer önemli bir olay da, 25 Haziran'dan itibaren Priştine Radyosunda Türkçe haber programının yayına girmesidir. Atılan bu adımı, Priştine Radyosu Türk Sanat Musikisi Orkestrası'nın kurulması izlemiştir (Mecıyan, 1991: 5).

Tablo 1. Kosova'daki Türk Sivil Toplum Örgütleri Tablosu 1951-2002

1	Doğru Yol Kültür ve Sanat Derneği	Prizren	1951
2	Yeni Hayat Kültür Sanatlar Derneği (1969'dan bu yana gerçek adı altında faaliyetlerini sürdürmektedir)	Priştine	1951
3	Zafer Kültür ve Sanat Derneği (Faal değil)	Gilan	1951
4	Yeni Gün Kültür Güzel Sanatlar Derneği (Faal değil)	İpek	1951
5	Birlik Kültür Güzel Sanatlar derneği	Mitroviça	1951
6	Branislav Nuşiç Türk Tiyatrosu	Prizren	1953
7	Nafis Gürcüali Kültür Evi Türk Tiyatrosu	Prizren	1996
8	Aşık ferki Kültür ve Sanat derneği	Mamuşa	1979
9	Rumeli Türk Tiyatro Sanatçıları Derneği	Prizren	1994
10	ESNAF Zanaatçı Tüccar ve İşadamları Derneği	Prizren	1994
11	Kosova Türk Öğretmenler Derneği	Prizren	1994
12	Türk Sanatçılar Derneği	Prizren	1994
13	Türk Yazarlar Derneği	Prizren	1994
14	Şefkat Yardımlaşma Derneği	Prizren	1994
15	Türk Müziği Konservatuvarı Derneği	Prizren	1995
16	Filizler Türk Kültür ve Sanat Derneği	Prizren	1997
17	Türkologlar derneği	Prizren	1998
18	BalkanMüzisyenler ve Ses sanatçıları Derneği	Prizren	1998
19	Yarın Kültür sanat ve Spor derneği	Gilan	1998
20	Mamuşalı İşadamları Derneği	Prizren	1999
21	Kosova türk Aydınlar Ocağı	Prizren	1999
22	Barış Manço Kültür ve Yardımlaşma Derneği	Prizren	1999
23	Zübeyde hanım Türk Kadınlar Derneği	Prizren	2000
24	Yeşeren kabare Tiyatro derneği	Prizren	2000
25	Kosova Türk Araştırmacılar derneği	Prizren	2000
26	Bal-tam Türkoloji Araştırmaları Merkezi	Prizren	2000
27	Mitroviça Türk Forumu	Mitroviça	2000
28	Alperen Gençler Kültür Merkezi	Mamuşa	2000
29	Atatürk'çü Düşünce derneği	Gilan	2000
30	Balkan Aydınları ve Yazarları derneği	Prizren	2002
31	Balkan Tolerans ve Entegrasyon derneği	Priştine	2002

Kaynak: Altay Suroy, Kosova'nın Türk dernekleri ve Kuruluşları 1951-2006, Kosovahaber yayınları, Prizren, 2007.

3. 1960-1990 Yılları Arasında Hukuki Düzenlemelerde Kosova Türkleri

1963 yılında çıkartılan Kosova ve Metohiya Özerk Eyaleti Tüzüğü ilk defa Türkçe'ye atıfta bulunmuştur. Söz konusu tüzüğün 39. maddesinde “bölgede yaşayan Arnavutlar ve Türkler genelde hak eşitliğine sahiptirler ve onların da, Anayasalarla ve yasalarla diğer yurttaşlara tanınan hakları vardır; onların kendi dilini özgürce kullanma, kendi kültürünü ifade etme ve geliştirme ve bununla ilgili kurumları kurma hakkı vardır” denmektedir. 1963 Tüzüğü'nde eğitim-öğretim sürecine büyük bir önem verilmiştir. Tüzüğün 41. maddesinin 1. fıkrasında: “Arnavutların ve Türklerin yaşadığı belediyelerde Arnavut ve Türk dilinde eğitimin yapıldığı ilkokullar ya da sınıflar açılır” şeklindeki ifadeye yer verilmektedir. Aynı maddenin 2. fıkrasında söz konusu belediyelerde, koşul ve olanaklara uygun bir biçimde, meslekî okullar ve liselerde, Arnavutça ve Türkçe derslerin verileceği; 3. fıkrasında ise, yüksek okul ve fakültelerde birkaç ders için Arnavut ve Türk dilinde eğitimin düzenlenebileceği belirtilmektedir³

Kosova ile ilgili bu yasal düzenlemede yer alan diğer maddelerin başlıcaları şunlardır: “Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti; Arnavut, Sırp, Türk, Karadağlı ve Kosova'nın eşit haklara sahip diğer ulusların birliğine dayanır” (madde 1, fıkra 1). KSÖE'de Arnavutlar, Sırp, Türkler, Karadağlılar ve diğer milliyetlere mensup olanlar her bakımdan eşit haklara sahiptir ve özdeş hak ve görevleri vardır (madde 9, fıkra 1). Hak eşitliğini gerçekleştirmek için herkesin özgürce gelişme, ulusal özelliklerini, dilini, kültürünü, tarihini, yazını, sanatını ve diğer özelliklerini belirtme hakkı garanti edilmiştir (madde 9, fıkra 2).

³ 1963 tarihli Kosova tüzüğü. <http://digital.nb.rs>

KSÖE’de Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dilinin ve bu dillerin yazılarının hak eşitliği sağlanmaktadır (madde 10, fıkra 1). KSÖE’de Arnavut ve Sırp-Hırvat dili ve onların yazıları eşit olarak kullanılır (madde 70, fıkra 1).

İlkokul, ortaokul, yüksek okul ve fakültelerde açılan sınıflarda derslerin Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dilinde gerçekleştirilmesi için koşullar sağlanacaktır (madde 71, fıkra 1). “Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dili ders olarak eşittir ve bu diller seçmeli ders olarak okullarda öğrenilir” (madde 72) vb. Anayasa Kanunu’nun 11, 22 ve 27 maddelerinde farklı etnik grupların ulusal özelliklerini belirtme (kendi ulusal bayrağını kullanma hakkı, eğitim hakkı, kültürü geliştirme hakkı vb.) ve geliştirme yolları ile biçimleri düzenlenmektedir (Muzbeg, (der) Türbedar, 2003: 111-112).

Kosova’da Türk nüfusu 1948-1981 yılları arasında şöyledir;

Tablo 2. Kosova’da Türk Nüfusu Tablosu

	1948 / %	1953 / %	1961 / %	1971 / %	1981 / %
Toplam	727.820	808.141	963.988	1.243.693	1.584.441
Arnavut	498,242/68.5	524,559/64.9	646,805/67.2	916,168/73.7	1,226,736/77.4
Sırp	171,911/23.6	189,869/23.5	227,016/23.6	228,264/18.4	209,498/13.2
Karadağlı	28,050/ 3.9	31,343/ 3.9	37,588/ 3.9	31,555/ 2.5	27,028/ 1.7
Müslüman	9,679/ 1.3	6,241/ 0.8	8,026/ 0.8	26,357/ 2.1	58,562/ 3.7
Roman	11,230/ 1.5	11,904/ 1.5	3,202/ 0.3	14,593/ 1.2	34,126/ 2.2
Türk	1,315/0.2	34,583/ 4.3	25,784/ 2.7	12,244/ 0.1	12,513/ 0.8
Hırvat	5,290/0.7	6,203/ 0.8	7,251/ 0.8	8,264/0.7	8,717/ 0.6
Yugoslav	...	...	5,206/ 0.5	920/0.1	2,676/ 0.2
Diğer	2,103/0.3	3,541/ 0.3	3,110/ 0.2	5,328/ 0.3	4,584/ 0.2

Kaynak: Statisticki Bilten, no 727, 1972, p. 11; Results of the Survey Conducted in 1985-1986 (Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts, 1992), 78.

1974 Tarihli Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası'nda Türkler ve Türkçe adına kullanılan ifadeleri şu şekilde özetleyebiliriz. “Dil ve Yazıların hak Eşitliği” başlığı altında Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti Arnavutça ve Sırpırvatça dili ve yazıları eşit olarak kullanılır. Türklerin de yaşadığı yerlerde Türk Dili ve yazısı da eşit olarak kullanılır şeklindeki ifadelere yer verilmektedir. 218. maddenin 1. fıkrasında eğitimin Arnavutça, Sırpırvatça ve Türkçe gerçekleştirdiği belirtilmektedir. 221. madde’de Arnavut, Sırpırvat ve Türkçe’nin hak eşitliği ilkesinin somut bir biçimde uygulanmasının gerekli yasal düzenlemelerle destekleneceği vurgulanmaktadır. 220.maddenin 1. fıkrasında “Belediye tüzüğüyle Arnavut ve Sırpırvat dilinin, Türklerin de yaşadığı belediyelerde ise Arnavut, Sırpırvat ve Türk dilinin eşit olarak uygulanması daha yakından saptanır ve sağlanır” denmektedir⁴

1974 Anayasası'nda yazmakta olan “Türklerin yaşadığı bölgelerde” ifadelerine eğilmek önem arz etmektedir. Şüphesiz ki yasa koyucular bu ifadeleri bölgenin gerçeklerini dikkate alarak kullanmış ve makul bir çözüm yolu olarak görmüşlerdir. Ancak anayasada yer alan bu ifadeler Arnavut milliyetçilerinin Kosovalı Türklerin üzerine daha çok gitmelerini sağlamıştır. Bundan sonra Türklerin özellikle sayıca az olduğu İpek, Mitroviça gibi bölgelerde baskı artmış ve bir süre sonra varlığı tehlikeye düşer olmuştur. Şu anda İpek’te Türkçe eğitimin olmadığı, her hangi bir Türk derneğinin faaliyetini sürdürmediğini ve Türklerin siyasi yapılanmasında İpek şubesi diye bir yerin olmadığını, oysa daha önceleri önemli sayıda Türkün yaşadığı bir merkez olduğunu vurgulamak gerekir⁵

⁴ Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti 1974 Anayasası: <http://sr.wikisource.org/wiki>.

⁵ Karpat, 2006, *Ötekiler: Arnavut Olmayanların Kosovası*, AIA Balkan masası, 16.05.2006, <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=862>.

1974 Anayasası'ndan sonra tam ismi ile "Dil ve Yazıların Hak Eşitliğine Dair 1977 Yasası" adlı yasa çıkartılmıştır. Bu yasa Kosova'da Türkçe'ye yeni bir hak getirmemekle beraber 1974 Anayasasında getirilen hakları teyit etme konusunda anlamlıdır.⁶

1986 yılının Mayıs ayında programında 1974 Anayasasının tanıdığı hakları ortadan kaldırmak ve Kosova ile Voyvodina üzerinde Sırp hakimiyetini yeniden sağlamak amacıyla Slobodan Miloşeviç'in Sırbistan Komünistler Birliği'nin başına geçmesi, şimdiye kadar Arnavut ve Sırp'ların beyninde yer alan ancak aleni olarak açıklanmayan duyguların ortaya çıkacağı dönemi hazırlamıştır (Bora, 1995: 112). Tito'nun ölümüyle Yugoslavya'da oluşan boşluğu Miloşeviç, Yugoslavya'nın ikinci efsanevi lideri olarak doldurmak istiyordu. 1988 yılında Niş'te düzenlenen bir mitingde Sırp'lar şu sloganı atmıştı: "Özgürlük beklemez (Slobodan Sırpça "Özgür" demektir) hey Slobodan halk kendi kendine soruyor Tito'nun yerine kim gelecek" Miloşeviç önce Sırbistan üzerindeki otoritesini kurduktan sonra tüm Yugoslavya'yı merkezileştirerek denetimi altında tutmaya çalışacaktı. Fakat bunun olamayacağını gördüğü zaman 1991 yılından itibaren parçalanın Yugoslavya'nın mümkün olan bölgelerini ele geçirmeye yöneldi (Thomas, 1999: 29-45).

Kosova Türklerinin özellikle 1980'li yılları sancılı geçmiştir. Bu dönemde iki farklı aşırı milliyetçilik arasında sıkışın Türkler, bir yandan da kendi milliyetçiliklerini geliştirmeye başlamıştır. Türklerin 1951'den sonra eğitim hakkını kazanmaları dolayısı ile özellikle 1990'lı yıllardan başlayarak bölgedeki orana göre çok sayıda üniversite mezunu vermiş olmaları hem seviyeyi arttırmış hem de bu topluluğa özgüven vermiştir. 1993'te Türkiye tarafından başlatılan Büyük Öğrenci

⁶ Sırp Hırvat Sloven Krallığı'ndan günümüze kadar Sırbistan'ın tüm anayasa metinleri için: <http://scc.digital.nb.rs/>.

Projesi çerçevesinde Kosova'dan Türk öğrencilerin alınması dönemine kadar, üniversiteden mezun olan Türk sayısı oldukça azdır (Topsakal ve Koro, 2007: 83 – 94).

1990'lı yıllara gelindiğinde Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nin dağılma noktasına geldiğini görmekteyiz. Ülkenin her yerini sarsan bunalım, 2 Temmuz 1990 tarihinde Kosova Meclisi'nin onayladığı “Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nin Bağımsızlık Deklarasyonu” ile Kosova'da had safhaya ulaşmıştır. Bunun üzerine Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti Meclisi 5 Temmuz 1990 günü düzenlediği oturumda Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti Meclisi ve Yürütme Konseyi'ni feshetmiş bununla 1974 Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası da yürürlükten kalkmıştır. Türkler her alanda gelişimlerini sürdürmüş, hatta ilk kez siyasi örgütlenmeye de geçmiş, 19 Temmuz 1990 tarihinde Kosova Türk Demokratik Birliği adı altında politik örgütünü kurmuştur (Kuzev, 1990: 2).

1991 nüfus sayımı sonuçlarına göre Kosova'da 10.838 Türkün yaşadığı ortaya çıkmıştır (Sait, 1992: 2). Bu nüfus sayımında, Kosova'daki gerçek Türk nüfusunun sayım sonuçlarına yansımamasını üç ana nedene bağlayabiliriz:

- a. Önceki nüfus sayımlarında da Türk kimliğini tamamen yadsıyan Arnavutların Türklere yönelik baskılarının devam etmesi (Abdullah, 1990: 8-9);
- b. Din faktörünün devreye sokulmasıyla asimilasyon sürecinin hızlandırılması (Hanadan, 1992: 4);
- c. İslami açıdan Arnavutlarla dayanışma içine giren Türklerin nüfus sayımını boykot etmeleri (Sait, 1992: 4).

Aynı yıl Tito Yugoslavyası dağılmış, federasyonu oluşturan cumhuriyetler birer birer bağımsızlıklarını ilan ederek bölgede yeni birer devlet olarak ortaya

çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmeler karşısında Sırbistan ve Karadağ birlikte hareket etmiş, Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti, yeni anayasasının ilan edilmesiyle 27 Nisan 1992 tarihinde kuruldu. Çalışmanın bu bölümünde ayrıca Kosova Türklerinin ilk siyasi partisi olan Türk Demokratik Birliği'nin kuruluşu ve 1999'a kadarki süreci aktarılacaktır.

4. Türklerin Örgütlenmesi ve 1999'a Doğru Kosova Türklerinin Tutumu

Milošević'in Sırbistan Sosyalist Partisini (SPS) ve Arnavutların Rugova önderliğinde Kosova Demokratik Birliği'ni (LDK) kurmasının ardından, 19 Temmuz 1990 tarihinde Türk Demokratik Birliği (TDB) adı altında parti kurmuşlardır.

Türk Demokratik Birliği, kuruluşundan itibaren Kosova'da Türkçe'yi savunmak ve Türkçe eğitimin kesilmemesini sağlama amacını gütmüştür. Siyasi bir parti niteliğinde olsa da amacı daha çok toplumsal yaşamda karşılığını bulmuştur. Örnek verecek olursak Türk demokratik Birliği siyasi konulardan çok Türkçe eğitimin yapıldığı okullardaki sorunlarla ilgilenmiş, Türkiye'nin Kosovalı Türklere üniversite eğitimi sağlaması için uğraşmıştır. Bu amaca büyük ölçüde ulaşan TDB belirli aralıklarla kursiyer ve öğrencileri Türkiye'ye göndermiştir (Oran, 1993: 145-148). Baskın Oranın da belirttiği gibi, 1990'ların başında hem toplumsal yaşamda hem eğitim gibi konularda baskı daha da hissedilir olmuştur. Örneğin, 1991 sayımında 20 Türk sayımcı korkarak işi bırakmış bazıları da Arnavutların baskısı ile bu sayımı boykot etmiştir. Bunlar genellikle doktor, hukukçu, memur gibi aydınlardır. Bu görevi yürütenlerin üzerine özellikle baskı yapıldığı bilinmektedir (Oran, 1993: 148).

Toplam nüfusun %32' sini Sırp'ların oluşturduğu Bosna Hersek'i de Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti'nin sınırları içinde görmek isteyen Sırp'lar, Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ilân edilmesinden kısa bir süre sonra Bosna Hersek'te iç savaşın başlamasına neden olmuştur. Bu savaşta Türkiye'nin Müslümanları desteklemesinin ardından, Yeni Yugoslavya yönetimi Kosova'da yaşayan Türklere karşı tavır değiştirmiş, sahip oldukları hakları kısıtlayıcı adımlar atmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak Türkçe yayımlanan dergilerin yayımı durdurulmuş, birçok kurum ve şirketlerde yöneticilik yapan Türkler görevden alınmış, Priştine Radyosu Türk Sanat Müziği Orkestrası'nın çalışmaları durdurulmuştur (Sait, 1993: 3).

78 gün süren NATO müdahalesi 9 Haziran 1999 tarihinde Makedonya'nın Kumanova kentinde, NATO, Yugoslav federal ordusu ve Sırbistan İçişleri Bakanlığı temsilcileri arasında imzalanan anlaşma ile son buldu. Anlaşma Askeri-Teknik anlaşmasıydı ve Sırbistan güçlerinin geri çekiliş takvimi ile KFOR birliklerinin Kosova'ya yerleşmesi sürecini detaylandırmaktaydı. Bu anlaşmadan bir gün sonra yani 10 Haziran'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararı çıkartarak NATO hareketinin resmen sona erdiği bildirilmiştir. 1244 sayılı karar ile Kosova'ya (Kosovo Forces) KFOR Barış Güçlerinin yerleşmesi öngörülmüştür. Sivil yönetim ise Birleşmiş Milletler Geçici Yönetiminin (UNMIK) yerleşmesine karar verilmişti (Türbedar, 2000:94). 1244 sayılı karara göre, UNMIK'in temel iki görevi tüm Kosovalıların insan haklarını koruma mekanizmalarını geliştirmek ve Kosova'nın nihai statüye kavuşması için gerekli şartları sağlamaktır.⁷

⁷ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı dahil, tüm UNMIK düzenlemeleri için: http://www.unmikonline.org/docu_QL.htm.

Kosova 10 Haziran 1999 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından çıkartılan 1244 sayılı kararla uluslararası kuruluşlar tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Güvenlik Konseyi'nin 1244 kararı gereğince Kosova, Yugoslavya'nın sınırları içinde yer alacaktır ve Kosova'nın nihai statüsünün ne olacağına BM karar verecektir.⁸

2007 yılının Şubat ayında Birleşmiş Milletler Temsilcisi Finlandiya Eski Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari, Belgrad ve Pristina'ya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından denetlenecek bir bağımsızlık öneren yasa taslağını göndermiştir. Taslak genel olarak; toplulukların ve üyelerinin haklarının düzenlenmesi, yerel hükümetin sorumluluklarının dağıtılması, anayasal hazırlıklar, adalet sisteminin düzenlenmesi, Kosova'nın güvenlik sektörü, dinsel ve kültürel mirasların korunması, uluslar arası askeri bir gücün bölgede konuşlandırılması ve yasama organının düzenlenmesi gibi maddelerden oluşmaktadır.⁹

3 Nisan 2007'de, Ahtisaari, tasarının son şeklini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur. Priştine, tasarımı kabul ettiği halde Belgrad reddetmiştir. Bu süreç sonunda Kosova Brüksel ve Vaşington'dan gelen yeşil ışık ile 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Anayasal Çerçeve'yi Kosova Türkleri açısından incelediğimizde şöyle bir sonuca varabiliriz. Anayasal Çerçeve'nin 4'üncü bölümü "Topluluklar ve Topluluk Üyelerinin hakları" adını taşımaktadır. Tito

⁸ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı dahil, tüm UNMIK düzenlemeleri için: http://www.unmikonline.org/docu_QL.htm.

⁹ Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kosova Özel temsilcisi Marti Ahtisari'nin Kosova'nın Statüsü hakkındaki raporu:
http://www.securitycouncilreport.org/site/c.glKWLeMTIsG/b.2620595/k.8BAE/April_2007BRKosovo.htm

döneminde çıkartılan 1974 Anayasası ve 1977 Dil Yasası ile Türkler, dillerini Arnavutça ve Sırpça'yla aynı düzeye çıkartmayı başarmışlardır. Anayasal Çerçevenin 14.4 maddesi “Anayasal çerçevenin İngilizce, Arnavutça ve Sırpça dillerindeki örnekleri eşit şekilde geçerlidir. Bir ihtilaf durumunda, İngilizce dilindeki örneği geçerlidir. Bu Anayasal Çerçeve aynı zamanda Boşnak ve Türkçe dillerinde de yayınlanır” şeklinde formüle edilmiştir.¹⁰

Elbette ki bu durum Kosova Türkleri açısından pek iç açıcı değildi. Özellikle Türk Dili resmi miydi, değil miydi? tartışmalarını tekrar gündeme gelmiştir. Çalışmanın ileriki bölümünde Kosova Cumhuriyetinin Anayasal Düzenlemelerine yer verip Kosova Türklerinin durumunu değerlendireceğiz.

4.1. Bağımsız Kosova’da Yeni Anayasal Düzenlemeler ve Kosova Türklerinin Nihai Statüsü

15 Haziran 2008 tarihinde yürürlüğe giren Kosova Cumhuriyeti genel olarak Kosova azınlıklarının bazı haklarını güvenceye almıştır. Anayasanın 3. maddesinde Kosova Cumhuriyeti’nin, hukukun üstünlüğü ilkesine tam uyarak kendi yasama, yürütme ve yargı kurumlarıyla demokratik şekilde yönetilen, Arnavutlar ve diğer toplulukların oluşturduğu çok etnikli bir toplum olduğu belirtilmektedir. Azınlık mensupları, kimliklerini ve öz niteliklerini ifade etme, besleme ve geliştirme hakkına sahiptir (Madde 57). Kosova Anayasası’nın 57-62 arası maddeler, Kosova azınlıkların haklarını ayrıntılı bir şekilde düzenlemektedir (Kaçanik anayasası). Diğer taraftan, 120 sandalyelik Kosova meclisinde 20 sandalye Kosova azınlıklarına

¹⁰ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1244 sayılı kararı dahil, tüm UNMIK düzenlemeleri için: http://www.unmikonline.org/docu_QL.htm.

ayrılmıştır. Bu çerçevede Kosova'daki Türkler için 2 sandalye güvencesi sağlanmıştır (Madde 64). Anayasa mahkemesi için altı yargıçtan dördü, mecliste mevcut ve oy kullanabilen üyelerin üçte ikisinin oyuyla seçilir. İki üye, Kosova'da çoğunluk olmayan topluluklara ayrılmış ve güvenceye bağlanmış yerlere sahip üyelerin onayından sonra, Meclis üyelerinin oy çoğunluğuyla seçilir (Madde 152/3).¹¹

Topluluklar Hak ve Çıkarları Komisyonu, Meclisin daimi komisyonudur. Bu komisyon Mecliste Sırp topluluğu için ayrılmış ve güvenceye bağlanmış üye sayısının üçte biri (1/3), çoğunluk olmayan diğer topluluklar için ayrılmış ve güvenceye bağlanmış sandalye sayısının üçte biri (1/3) ve çoğunluk topluluğu temsil eden üye sayısının üçte birinden (1/3) oluşur (Madde 78/1). Anayasanın 81. maddesinde yaşamsal öneme sahip bazı yasaların onaylanması, değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması için, Meclis üyeleri mevcut ve oy kullanabilenlerin çoğunluğunun oyu ve çoğunluk olmayan topluluklara ayrılmış ve güvenceye bağlanmış sandalyelere sahip mevcut ve oy kullanabilen Meclis üyelerinin çoğunluğunun oyu gereklidir. Kosova 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmiştir ve 15 Haziran 2008'de yürürlüğe giren Kosova Anayasasında Türkçe Kosova çapında resmi dil olma özelliğini sağlayamazken, eğitim hakkı, bazı bölgelerde Türkçe'nin resmi kullanılması hakkı gibi bazı hakları garanti altına alınmıştır. Ancak yasalarda garanti altına alınan hakların uygulanması hem UNMIK döneminde, bağımsız Kosova döneminde büyük sorunlarla karşılaşmaktadır.

¹¹ Kosova Haber Gazetesi: <http://www.kosovahaber.net/TR/>

Tablo 3. 1993 Yılı İtibariye Kosova'nın Nüfusu

Arnavut	Sırp	Müslüman	Karadağlı	Türk	Diğerleri
1.845.000	140.000	50.000	10.000	10.000	45.000
%87.8	%6.6	%2.4	%0.4	%0.4	%2.1

Kaynak: Alkan 2000:95.

Çalışmanın bu bölümünde Kosova Türklerinin tarihine ve her dönemde yaşadıkları sorunlara kısaca değindik. İkinci bölümde Tarihine yer vermemizin nedeni; tarihsel süreçte yönetim şekilleriyle ilintili olarak, demokratikleşmeyle birlikte yapılan anayasal düzenlemeler ve medyanın bağımsızlığının anlaşılmasını sağlamaktır. Balkanların coğrafi konumu ve Kosova'nın etnik yapısı Ek 1'de yer almaktadır. Ayrıca Ek 2'de Dil ve yazıların resmi kullanışı yasasının uygulanması için “Doğru Yol” Kültür Ve Sanat Derneğinin dilekçesi yer almaktadır. Üçüncü bölümünde ve “Sırbistan Radyo Televizyonuna” ve bünyesinde faaliyet gösteren “Türkçe masası - Priştina Radyo Televizyonu”nun amaçlarına, içeriklerine, yasal düzenlemelerine ayrıca kuruluşundan günümüze kadar geçen süreci tarihsel açıdan ele alacağız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yugoslavya Döneminden Günümüze Medya: Sırbistan ve Kosova

Radyo Televizyon Yayıncılığı

1. Yugoslavya’da Türk Basınının İlk İzleri

Eski Yugoslavya topraklarının büyük bir kısmı 500 yıllık bir süre içinde Osmanlı hükümdarlığı altında bulunmuştur. Bu dönem içerisinde o topraklarda yaşayan halklar Osmanlı kültürünü benimsemişlerdir. Buralarda çok sayıda cami, türbe, tekke, han, hamam, kervansaray ve nice Osmanlı yapısı inşa edilmiştir. Günümüzde de binlerce Osmanlı tarihi eserleri bulunmaktadır. Osmanlı döneminde Niş, Silistre ve Vidin sancakların birleşmesiyle Tuna vilayeti kurulmuştur. Vilayet’in ilk gazetesi Türkçe ve Bulgarca yayınlanan “Tuna” gazetesidir. “Tuna” gazetesi Balkanlarda ilk Türkçe süreli yayındır. Bu gazetede genel olarak yayınlanan yazılar, yönetmelikler, resmi bildiriler, kamu kuruluşlarının yaptığı işler, Valilerin konuşmaları gibi yazılardır. Yayınlanan bütün yazıların birçoğu imzasız yayınlanmıştır. Balkanlarda çıkarılan vilayet gazetelerin bir kısmı Türk dilinde, bir kısmı ise o bölgede çoğunluğu oluşturan halkın dilinde yayınlanmıştır. Osmanlı döneminde vilayet gazeteleri İmparatorluğun egemenliği altındaki bölgelerde, Türkçe gazetecilik geleneğinin oluşmasında büyük rol oynamış, basının öneminin Türkler tarafından kavranmasına sebep olmuştur (İslam, 2001: 12).

1866 yılında Bosna vilayetinin merkezi olan Sarayev’da “Bosna” adı altında Türkçe ve Sırpça dillerinde bir gazete yayınlanmaya başlanmıştır. İki yıl sonra 1868’de “Gülşen-i, Saray” adlı gazete de aynı dillerde yayın hayatına başlamıştır. 1876-1878 yılları arasında Bosna vilayetinde 13 salname yayınlanmıştır. 1878

yılında ise Hersek vilayeti kurulur. Bosna vilayeti matbaasının yardımı ve malzemeleriyle Mostar şehrinde yeni vilayetin de matbaası kurulur ve Türkçe ve Sırpça dillerinde “Neretva” adında gazete yayınlanmaya başlamıştır. Bu gazete yıl içinde 38 sayı yayınlanmıştır (Hafız, 1999: 7).

1866 yılında Kosova vilayetinin merkezi Prizren (Pürüziren) olmuştur. Prizren’de 1871 yılında “Prizren” adı altında Türkçe-Sırpça bir resmi gazete yayınlanmaya başlamış, aynı zamanda salnameler de yayınlanmıştır. İlk süreli yayın Prizren (1871) adını taşıyor. Buna ikinci Meşrutiyet yıllarında “Enva-i Hürriyet”, “Şa”r ve “Yıldız” katılıyor. Bu dönemde, 1888 yılına kadar “Kosova” adı altında Türkçe-Sırpça resmi gazetenin dışında beş salname de yayınlanmıştır. 1877 yılında Prizren’deki vilayet matbaası, yeni vilayet merkezi (şu an Kosova’nın başkenti) olan Priştine şehrine taşınır. Bu dönemde yayınlanan gazetelerin yayın adı, yayın dili, yayın yeri ve tarihi aşağıda tablo şeklinde sunulmuştur.

Tablo 4. Balkanlarda Türkçe Yayınlanan Yayınlar

Yayın Adı	Yayın Yeri	Tarihi	Yayın Dili
Bosna	Bosna	1866	Türkçe-Sırpça
Cezayir-i Bahr-i	Rodos	1822	Türkçe-Rumca
Sefid			
Girid	Grid	1867	Türkçe-Rumca
İşkodra	İşkodra	1868	Türkçe
Kosova	Priştine	1877	Türkçe-Sırpça
Kosova	Üsküp	1888	Türkçe
Manastır	Manastır	1884	Türkçe
Neretva	Hersek	1876	Türkçe-Sırpça
Prizren	Prizren	1871	Türkçe-Sırpça
Rumeli	Manastır	1873	Türkçe
Selanik	Selanik	1869	Türkçe-Rumca- Bulgarca-İbranice
Tuna	Tuna	1865	Türkçe- Bulgarca
Yanya	Yanya	1868	Türkçe- Rumca

Kaynak: (Hafız, 1999: 9).

1.1. Balkan Savaşlarından İkinci Dünya Savaşına Kadar Türkçe Basın

Balkan harbinden sonra Birinci Dünya savaşına kadar Balkan topraklarında Türkçe gazete veya kitap yayınlanmamıştır. 1919 yılında Yugoslav Krallığı kuruldu. İlk yıllarda tanınan kimi siyasi haklardan yararlanan Türkler 1919-1920 yıllarında Rehber ve Uhuuvet adında gazeteler çıkarmış oldular. Balkan savaşlarından sonra Türkün ve Türkçe'nin sesi İkinci Dünya savaşı sonuna kadar tamamen kesildi. Türkçe'nin yerini Sırpça almış ve Türk kültürü, Türk Edebiyatı ve sanatı kesintiye uğramıştır. 1920 Yılında Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti organı olan ve haftada altı gün yayınlanan Hak gazetesi çıkmaya başlamıştır. 1924 yılında hükümete karşı bir yazı sebebiyle gazete kapatılınca, gazetenin Sırp sahibi önce Hak Yolu gazetesini ve onu kapadıktan sonra da 1925 yılında Mücadele'yi çıkarmıştır. Aynı yıl Yeni Vakit ve Birlik adlı yeni gazete yayın hayatına girmiştir. 1920 yılında yayın hayatına başlayan Sosyalist Fecri Demokrat Birliği (Demokratska Zajedništva) gazetesi İşçi Partinin yayın organının Türkçe baskısıdır. Yugoslavya Radikal Partisinin yayın organı olan Seda-yı Millet ile Demokrat Birliği'nin Işık gazeteleri 1927 yılında çıkmaya başlamıştır (Sipahioğlu, 2002: 23). 1929 yılında I. Kral Aleksandar'ın ilan ettiği diktatörlü sonucunda siyasi partiler kapatılmış ve bütün hürriyetler kısıtlandırılmıştır. Buna rağmen siyasi kaygıyla da olsa Türk toplumunun varlığını öne çıkaran ve ana diliyle bu gazeteler, Makedonya Türklerine önemli bir destek vermiştir.

Bağımsız Hırvatistan devleti kurulunca Zagreb şehrinde 1942 yılında Doğu ve Batı adında Türkçe aylık kültür, iktisâdi ve siyasi bir dergi de yayınlandığı bilinmektedir. İkinci Dünya savaşına kadar Üsküp'te 1937 yılında Doğru Yol (Pravi Put) gazetesi yayınlanmıştır. Bu gazete Türkçe ve Sırpça yayınlanmıştır. 1944 yılına

kadar bu gazeteden başka gazete olmamıştır (Şanlı, 2003: 22). Şanlı'nın da belirttiği gibi İkinci Dünya Savaşından Sonra Makedonya'da Türkçe Basın Yayın Yeni Yugoslavya'nın oluşmasında bu bölgelerde yaşayan Türklerin ve Müslüman milletlerin rolü önemlidir. Çünkü benliklerini var edebilmenin başka yolu olmadığını Düşünen Balkan Türkleri o dönemde, Tito komünizmine sarılmışlardır. Tito başarıya ulaşmak, kendi politik ideolojisini getirmek ve Türk toplumunun güçlerini yanına alabilmek için de Makedonya'nın başkenti Üsküp'te 1944 yılında İkinci Dünya savaşı şiddetli bir şekilde sürerken Türkçe Birlik gazetesini yayın hayatına sokmuştur.

Birlik gazetesi Latin harfleriyle yayınlanan Makedonya'da ilk Türkçe gazete olma özelliğine de sahip olmuştur. Gazetenin ilk çıkış yıllarında sansür gözle görülür boyuta dikkat çekecek boyuta ulaşmamaktadır. 1960 yıllarından sonra Türkiye ve Türk dünyası ile ilgili haberler vermeye başlamıştır. Makedonya'da ve Kosova'da Türk kültürüne, sanatına, inançlara, örf ve adetlere büyük önem verdi. Makedonya'da aralıksız bir şekilde 60 yıl yayın hayatını devam ettiren Birlik gazetesi, Türk halkının alfabesi, okuma kitabı, sesi, gözü, kulağı ve sicili olmuştur. 1950 yılında Üsküp'te ilköğretim okullarının birinci kademesi için Tomurcuk çocuk dergisi ve ikinci kademe için de Sevinç çocuk dergisi yayın hayatına başlamış. 1966 yılında aylık kültür Sanat ve Edebiyat dergisi Sesler yayın hayatına başlamıştır (Şanlı, 2003: 22).

Kosova'da Türkçe Basın Yayın Nisan 1951 yılında Türkçe eğitime başlanmasıyla aynı tarih olarak kaydedilmiştir. Türkçe eğitimin başlamasıyla Türk dili de resmi dil haline gelerek, yıllar önce kaybettiği hakkı elde etmiş oldular. Türklerin yaşadığı köy ve şehirlerde Türkçe ilköğretim ve Lise dengi okullar

açılmıştır. 1962 yılında Prizren’de Yüksek Pedagoji okulunun Türk Dili ve Edebiyatı bölümü hayata geçirilmiştir. Bu bölüm 1974 yılında Priştine Ünivesitesi’ne bağlı Türkoloji fakültesi haline dönüşmüştür. Yugoslavya’daki yapılan yasalardaki değişiklikler sonucunda Türkçe ve Türkler önemli haklar elde etmişlerdir. Bu haklar neticesinde 1 Mayıs 1969 yılında Priştine’de haftalık Türkçe Tan gazetesi yayın hayatına başlamıştır (İslam, 2001: 14).

Kosova’nın başkenti Priştine’de 1951 yılında Priştine Radyosu ve 1974 yılında Priştine Televizyonu Türkçe yayınları yayına girince Kosova da Türk varlığı kendini kanıtlamaya başlamıştır. Birçok ülkede olduğu gibi tarihte en karışık yer olan Balkanlarda da görsel yayın 1960’lı yılların sonlarında görülmektedir. Bunun öncesinde yukarıda değindiğimiz gibi yazılı basın milletin gözü, kulağı olmuştur. Yazılı basın o dönemde görsel basının yerini almıştır. Çalışmamızda İlk Önce Sırbistan Radyo Televizyonuna devamında ise Priştine Radyosuna ve Priştine Televizyonuna değineceğiz.

2. Tarihsel Süreç İçerisinde Sırp Medyasına Bakış

Sırp basını oldukça eski bir tarihe dayanıp Yugoslavya içinde diğer cumhuriyetler arasında en köklü olanıdır (Tompson, 2000: 63). 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi ve Sırp Hırvat Sloven Krallığının kurulmasının ardından (bu krallık daha sonra Yugoslavya Krallığına dönüştü) basın da farklı ve geniş kitlelere hitap etme gereği duydu ayrıca bu ortamı da bulmuştur. Çünkü güneyde bugünkü Makedonya topraklarına kuzeyde de Slovenya’ya kadar uzanan bölgeleri kapsayan yeni bir ülke kurulmuştu ve bu ülke içinde hareket serbestliği

mevcuttu. Bu görelî geniş bölgeye hitap etme olanağını bulan Sırp basını ikiye ayrılmaktaydı:

- a) Burjuva ve tutucu basın
- b) İşçi sınıfına ait devrimci basın (Kisic ve Bulatovic 1996: 35).

Bu dönemde komünist ideolojisi çerçevesinde yaklaşık 18 işçi gazetesi çıkıyor ve aylık 740.000 tiraja ulaşmaktaydı (Kisic ve Bulatovic, 1996: 36). Krallık sona erene kadar medyadaki bu durum varlığını korumuştur. Sosyalist Yugoslavya’da 1947 yılında Tito yönetiminin Sovyetler Birliği ile yollarının ayrılması nedeniyle toplumun odak noktası haline gelen siyasi gelişmeler nedeniyle gazete tirajlarında da müthiş bir artış görülmüştür. Örneğin Borba gazetesinin tirajı 232.000’den 647.000’e yükselmesi (Kisic ve Bulatovic, 1996: 41).

Savaşın ardından kurulan sosyalist sistemde basın da devlet-partinin kontrolüne girmiştir. Haftalık yayımlanan Komünist gazetesi partinin yayın organı iken Borba gazetesi de SSRN kurumunun yayın organıydı. Bunun dışında birçok gazete çeşitli yerel sosyalist kurumların yayın organı olarak çıkmıştır (Kisic ve Bulatovic, 1996: 42). Ancak kısa bir zaman sonra ülke içindeki özgürlükçü hareketler basın alanına da yansımıştır. Dolayısıyla gazeteciler ile yöneticiler/bürokratlar arasında sosyalist özyönetim devletinde nelerin göz ardı edilebileceği, nelerin ise edilemeyeceği konusunda resmi görüş ile alternatifler arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Bunların akabinde basın kurumlarını daha güçlü bir hale getirecek olan Basın Şirketleri kurulmuştur. Politika Yayınevi ile Vecernje Novosti yayınevleri bu konuda öncülük etmiştir (Kisic ve Bulatovic, 1996: 42).

Sırp Kilisesinin 1980’li, Milosevic’in ise 1986’lı yıllardan itibaren geliştirmeye başladığı milliyetçilik söylemleri basın alanında da etkili olmuştur. 1980’lere kadar görece bir özgürlüğe daha doğrusu komünist sistemin kabul ettiği ilkeler çerçevesindeki özgürlüğe sahip olan Yugoslavya medyası bu tarihten itibaren milliyetçilik akımlarına kapılmış ve her cumhuriyet kendi medya sistemini denetleme ve yönlendirme peşine koşmaya başlamıştır. Sürekli savaşlar dönemi yaşamasından dolayı Sırp basını da kendini çoğu zaman bu mekanizmanın içinde bulmuştur. Ve çeşitli dönemlerde savaşın medyadaki üretimine katkı sağlamıştır. Sırp medyası söz konusu savaş üretme mekanizmasına 1987 yılında tekrar başlamıştır (Tompson, 2000: 64).

Milosevic’in 80’li yılların sonunda başlattığı “bürokratik hareket” medyayı bu politikaları desteklemeye itmiştir. Daha sonra ise medyanın asıl kontrolcüsü olan SSRN ile Sosyalist Birliği, Milosevic’in kurduğu SPS’e dönüşünce medya kuruluşlarının çoğu da Milosevic’in tuzağından kurtulamamıştır. Çünkü Milosevic rejimi medyanın bir güç olarak kullanılabileceğinin bilincindeydi. Dolayısıyla medyanın kontrol edilmesiyle yürüttüğü “büyük ve bütün Sırbistan’a ilişkin savaş politikalarının da başarıya ulaşabileceğini hesaplamış görülmektedir. Milosevic önce sosyalist sistemden miras kalan kamuya veya devlete ait olan medya kurumlarını ele geçirmeye başarmıştır.

2.1. Sırbistan Radyo Televizyonu RTS

Sırbistan Radyo Televizyonu RTS üç kanala sahip idi: Belgrad Radyo Televizyonu RTB, Novi Sad Radyo Televizyonu RTNS ve Priştine Radyo

Televizyonu RTP. Novi Sad ile Priştine Radyo Televizyonları 1970’li yıllarda Voyvodina ile Kosova bölgelerine tanınan özerklikler sonucu kuruldu. Fakat 1989’da bölgelerin özerkliğinin elden gitmesi ile radyo ve TV kanallarının da özerklikleri kaldırılmıştır. 1991 yılında çıkarılan Radyo-Televizyon Yasası söz konusu radyo ve TV’leri ayrı bir kanal olmaktan çıkararak RTS çatısında toplamıştır. Dolayısıyla RTNS ile RTP yerel kanal haline dönüşmüştür (Tompson, 2000: 80.81). RTS kaynaklarına göre Ekim 1990’da RTS’in izlenme kitlesi Kosova ve Voyvodina hariç 2.500.000 ulaşmıştır. Bu sayı Ekim 1991’de 3.000.000 çıkmıştır. (Tompson, 2000: 81).

Hırvatistan’da (1991) ardından da Bosna Hersek'te (1992) savaş başlamıştır. Savaş sırasında doğal olarak ulusal bilinç ve milliyetçilik de had safhaya ulaşmıştır. Bu durumda muhalefetin de çok fazla bir şansı kalmamıştır. Çünkü savaşa karşı gelmek ile ülkeye ihanet etmek eş kavramlar olarak algılanmaydı. Bu durumu 1992 yılında Vreme muhabiri Stojan Cerovic şöyle anlatmaktadır:

“RTS Müdürü Milorad Vucelic artık muhalefet temsilcilerini çekinmeden konuk olarak televizyona davet edebilir çünkü öyle bir ortama geldik ki doğruyu kim söylerse kendi aleyhine bir eylemde bulunmuş olur. Çünkü gerçek kapkara bir Sırp-karşıtı propaganda olarak görülüyor, ve bu gerçeği dile getiren her kimse insanları korkutmuş ve kendi aleyhine çevirmiş olur” (Tompson, 2000:117).

2.2. 1994 Sonrası Sırbistan Radyo Televizyonu RTS

1994 yılına kadar savaş politikalarını destekleyen hatta kışkırtan RTS Belgrat yönetiminin Bosna Hersek'teki barış girişimlerine destek vermesi ile yön değiştirmeye başlamıştır. Medyadaki değişiklikler Milosevic politikalarının

değişiklikleriyle paralellik arz etmekteydi. Milosevic 4 Ağustos 1994'te eski Yugoslavya için oluşturulan Temas Grubu ülkelerinin önerdiği barış planını destekleme kararı almıştır (Tompson, 2000:119). Milosevic bu planı kabul etmeme eğilimi gösteren Bosnalı Sırpların temsilcileriyle ise bütün resmi temaslarını kesmiştir ve Milosevic ilk defa seçmenine ve JNA'ya karşı sırtını çevirme riskini göze almıştır (Tompson, 2000: 119). Çünkü seçmen Bosna'nın kaybedilmesine tahammül edemezdi, ordu da bu işin içinde olduğu için Bosna'dakileri yalnız bırakamazdı. Fakat Milosevic bunları göze alarak Bosna politikalarında değişiklik yapma kararı almıştır. Bu gelişmelerin akabinde Belgrat Televizyonu, Bosnalı Sırpların Pale'den yayın yapan programlarını ve haberlerini aktarmayı hiçbir açıklama yapmadan reddetmiştir (Tompson, 2000: 119). Kamu medyası da Bosna'daki olayları ele alışına ilişkin politikalarını değiştirmiştir. Daha doğrusu Bosna'daki gelişmeleri görmezlikten gelerek ilk defa Bosnalı Sırpların kayıplarına ilişkin haberler duyurmaya başlamıştır (Tompson, 2000: 120).

Karadağ'da Djukanovic iktidarının yolları Milosevic ile ayrılmaya başlayınca RTS'in Karadağ'a yönelik tutumu da aynı paralelliği izlemiştir. 1996 Nisan ayının son haftasında RTS'in ikinci kanalında yayınlanan Karadağ TV'sinin haberleri hiçbir gerekçe ve açıklama yapılmaksızın kesilerek bir daha yayınlanmamıştır (Radosavljevic, 1997: 33).

1998'in başında Kosova'da tekrar çatışmalar başlayınca RTS gene yönlendirme politikalarına devam etmiştir. 9 Mart 1998'de Temas Grubu ülkeleri Yugoslavya'ya yaptırım uygulamakla ağır bir tehdit gönderirken RTS haber bültenine Dışişleri Bakanı Zivorad Jovanovic'in, önemi olmayan bir AB heyeti ile yaptığı görüşmelerle başlanmıştır. Söz konusu görüşmelerde Yugoslavya'ya barış,

istikrar ve bölgede iyi ilişkilerin geliştirilmesi konusunda göstermiş olduğu çabadan dolayı teşekkür edilmekteydi.

RTS Genel Müdürü Milanovic, 8 Eylül 1998'de bir açıklama yaparak tüm ulusal medyaya, gazetecilerin asıl görevlerinin Kosova'da Arnavut terörizmine karşı mücadele etmek olduğunu anlamaları gerektiğini vurgulamıştır (Tompson, 2000: 129). Kosova'daki olaylarla ilgili olarak RTS, yabancı medyanın duyurduklarının tam tersini yansıtmaktaydı. Hatta RTS, Valmir isimli bir çocuğun öldürüldüğüne ilişkin görüntülerin gerçek olmadığını öne sürerek, bir kuklanın boyatılarak kurgulandığını iddia etmiştir (Tompson, 2000: 129).

RTS anahaber bültenlerini Kasım 1998 ile Şubat 1999 tarihleri arasında mercek altına alan Institute for War & Peace şu raporu yayınlamıştır:

1. Kosova'da 7 Kasım'da 2 Sırp polisi kaçırılınca ve Priştine'ye AGİT'in ilk gözlemcileri gelince RTS, haber bültenine Kopaonik'teki (kışlık tatil beldesi) havayla başladı ve şu sözleri sarf etmiştir: “Belgrat bu hafta sonuna göreli bir soğuklukla başlayıp, geç bir sonbahar havasıyla devam etti ve bir kış günüyle sona erdirdi...” ana haber bülteni boyunca yukarıda değinilen olaylara ilişkin hiçbir haber verilmemiştir.
2. NATO'nun 12 Kasım'da gerektiği takdirde Kosova'dan AGİT görevlilerin acilen çıkarılması için bir müdahale planını kabul ettiği haberini RTS hiç yayınlamamıştır.
3. 13 Kasımdaki haber bülteninin hemen hemen tamamı Miloseviç'in Washington Post'a verdiği demeç ve onun yorumuna ayrılmıştır. Arada sırada milliyetçi duyguları kabartan “Volimo te Otadzbino Nasa” (Seni

Seviyoruz, Memleketimiz) türküsü çalınmıştır. 14 Kasım'da ise söz konusu röportaja ilişkin uluslararası olumlu yorumlar yer almaktaydı.

4. 12 Ocak, Sırbistan hükümetinin CIA'nin Sırp bağımsız medyasını kullanarak hükümeti devrime planları olduğuna ilişkin gizli belgeleri bulduğunu açıklamakla sarsılmıştır. Oysa söz konusu belge Amerika'da bir "think tank" kuruluşunun internet sayfasında yayınlanan bir düşüncesi idi. Ana haber bülteni söz konusu belgeyle ilgili suçlamalara tam 9 dakika yer vermiştir. Yorum olarak da ülkedeki tam bağımsız medyanın "hain" "yabancıların kiralıkları" ve "ahlaksız yaratıklar" olduğu ifade edilmiştir.
5. Rambouillet'te barış görüşmeleri devam ederken RTS, görüşmelerle değil bu kasabada ve Paris'te Sırp'ların yaptığı gösterilerle ilgilenmiştir. (Tompson, 2000: 130-131).

Rambouillet'teki görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmış ve kısa bir zaman sonra 24 Mart 1999'da Yugoslavya'ya yönelik NATO müdahalesi başlamıştır. Sırp yönetimi söz konusu müdahaleye önceden hazırlanmış gibi görünmekteydi, RTS de propaganda işlevine olduğundan daha fazla bir biçimde devam etmiştir. Belgrad'ta görev yapan BBC muhabiri NATO müdahalesinin ilk ayına ilişkin RTS haberlerini şöyle değerlendirmekteydi: "RTS önceden tasarlanmış bir montaj ve seçilmiş haberlerle izleyici kitlesine tüm dünyanın "bu küçük ama cesur" ülkeyi desteklediğini, NATO'nun ise savaş taraftarı olduğunu aktarmayı başarmıştır" (Tompson, 2000, s.131). RTS ayrıca, Rusya'nın Yugoslavya'yı desteklediğini ve bir tek savaşa girmediğinin kaldığını belirterek tüm askeri desteği ve gizli silah takviyesini gerçekleştirdiğini duyurarak moral desteği sağlamıştır. Her gün onlarca

NATO uçağının düşürüldüğü, Kosova'daki kriz ise Arnavut teröristler tarafından çıkarıldığı kaydedilmiştir (Tompson, 2000: 131).

Müdahalenin başlamasından kısa bir zaman sonra Sırp güçleri Kosova'da büyük ölçekte bir etnik temizlik ve sürgün eylemlerine başlamışlardır. Bunun sonucunda yaklaşık 1 Milyon Kosovalı mülteci durumuna düşmüştür. RTS ise bütün bu olayları ters bir bakış açısıyla aktararak "Arnavut mültecilerin NATO saldırılarından kaçtığını; evlerini veya köylerini bölgeyi yakından takip etme imkanına sahip olmayan yabancı medya mensuplarına yanlış izlenim bırakabilmek için kendilerinin yaktığını" aktarmıştır (Tompson, 2000:132).

2.3. Sırbistan Radyo Televizyon Yasası

Sırbistan yeni Radyo-Televizyon Yasası 31 Haziran 1991 tarihinde çıkarılmıştır. Bu yasa iktidarın taleplerine göre hazırlanmış ve Parlamentoda herhangi bir engelle karşılaşmadan kolayca çıkmıştır. Çünkü o dönemde muhalif partiler seçimlerdeki yolsuzluk iddialarından dolayı parlamento görüşmelerini boykot etmekteydi (Tompson, 2000: 85).

Bu yasaya göre RTS kamu şirketi olarak tanımlanmış, dolayısıyla hükümetin doğrudan etkisine açık bırakılmıştır. RTS'in genel müdürü ve 17 kişilik yönetim kurulu üyeleri (RTS'in içindeki üyeler dahil) hükümet tarafından atanmaktaydı. Aynı yasayla Radyo-TV frekans tahsisi de hükümetin emrine verilmekteydi (Tompson, 2000: 86). İlk seçimlerden sonra büyük eleştirilere uğrayan ve istifası istenen RTS Müdürü Mitevic, söz konusu yasal düzenlemeler yapıldıktan sonra kolayca değiştirildi ve yerine yine Milosevic yandaşı olan Vucelic getirilmiştir (Tompson,

2000: 86). Yeni yasa ve yeni düzenlemeler ile RTS'teki iktidar etkisi kesinleşince kadroda da önemli değişiklikler yapılmıştır. Tarafsızlık ve objektiflik iddialarıyla halen gazetecilik yapmakta direnen bazı gazeteciler önce ücretsiz veya maaşlarının %30'unu almak kaydıyla izne gönderilmişlerdir, daha sonra ise kalifiyesiz görevlerde çalıştırılmışlardır. Bu süreçte birçok gazeteci istifa etmiş ama halen direnen ve değişmeyenler nihayet kendilerini televizyon binasının önünde bulmuştur (Tompson, 2000: 86-87).

2.3.1. Özel Önlemler ve Koşullar Yönetmeliği

Hükümet 8 Ekim 1998 tarihinde NATO'nun ülkeye yönelik silahlı saldırı tehditleri dolayısıyla “özel önlemler ve koşullar yönetmeliği” çıkarmıştır. Bu yönetmeliğin 7. maddesine göre “korku ve panik yaratan” yayın yapmak yasaklanmıştır. Aynı maddeye göre halkın Sırbistan ile Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini koruma halihazırda oluşunu olumsuz etkileyici yayın yapmayı da yasaklamıştır (Tompson, 2000: 124). Hükümetin hemen yürürlüğe koyduğu bu yönetmelik çerçevesinde Dnevni Telegraf, Danas ve Nasa Borba gazeteleri kapatılmıştır. Aynı yönetmelik Radyo Index'in de kapatılmasına vesile olmuştur. Ancak Dnevni Telegrafın maceracı sahibi Slavko Curuvija, Sırbistan ile Karadağ'ın yollarının iyice ayrılması üzerine Sırp yasalarını tanımayan Karadağ'da kendi gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Gazete biraz tiraj kaybetmiş olsa bile yayın hayatına devam etmiştir. Ancak Miloseviç'e karşı bu mücadele uzun sürmemiştir. Dnevni Telegraf gazetesi maskeli kişiler tarafından 11 Nisan 1999 tarihinde

Curuvija'nın öldürülmesine kadar yayın hayatına devam ettirmiştir (Tompson, 2000: 141).

2.3.2. Enformasyon Yasası

Özel Koşullar ve Önlemler Yönetmeliği'nin ardından, Sırbistan Meclisi, Anayasanın 83. Maddesinin 3. Bendine göre 20 Ekim 1998 tarihinde yeni Enformasyon Yasasını çıkarmıştır. Yeni Enformasyon yasası ve Üniversiteler Yasası, hükümetin öğrenci hareketlerini ve bağımsız medyayı susturmaya yönelikti (Kazimir, 2001: 25). Bu yasaya göre hükümetin medyayı susturması kolaylaşmıştır.

SRS'den olan Enformasyon Bakanı Aleksandar Vučić, söz konusu yasanın “sansürün her türünü kaldırdığını” öne sürmekteydi ama gerçek tamamen farklıydı. Bu yasanın 67. Maddesine göre Anayasal düzeni şiddet kullanarak değiştirmek veya Sırbistan ile Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığını zedeleyen yayınlar yapmak suretiyle medya organları 120.000 dolarlık cezalara bile çarptırılabilirdi. Medyaya ilişkin düzenlemeler arasında şunlar da yer almıştır. İki ülke arasında yapılan anlaşmalar çerçevesindekiler hariç yabancı bir kanal yayınının aktarılması 30.000 ile 90.000 dolar cezayı öngörmekteydi, (Söz konusu kanallar BBC, Amerika'nın Sesi, Hür Avrupa Radyosu, Deutsche Welle gibi istasyonların kastedildiği de vurgulanmaktadır) (Tompson, 2000: 125).

Enformasyon Yasası'na göre medya organlarının yayınına savcılığın kararı ile son verilebiliyor; medyaya verilen cezaların 24 saat içinde ödenmesi öngörülmüyor ayrıca söz konusu cezalar günlük gazete satışlarından karşılanamıyor ise; cezaların ödenmemesi halinde kurumun mal varlığına el konulması öngörülmektedir.

Enformasyon Bakanı Vučić, bu yasa kapsamına internet sayfalarını da dahil edeceklerini daha doğrusu dahil etmek istediğini açıklamıştı (Tompson, 2000: 125).

Yasayı değerlendiren uluslararası uzmanlar, yasanın doğrudan sansürü getirdiğini, korku ve cezalandırmaya dayalı olduğunu bunun sadece uluslararası, yasalara değil Sırbistan yasalarına bile aykırı olduğu değerlendirmesini yapmışlardır (Tompson, 2000: 125; Covington & Burling, 1998).

2.3.3. Yasanın Hukuki Değerlendirmesi

Hükümet tarafından hazırlanan Enformasyon Yasası, basın özgürlüğünü kısıtlayıcı önlemler getirmektedir. Belgrat İnsan Hakları Merkezi CLJPB (1998) tarafından hazırlanan ve 1998 yılında yayınlanan rapora göre, söz konusu yasa Sırbistan Anayasası ve Yugoslavya'nın da onayladığı BM uluslararası vatandaşlık ve siyasi haklar bildirgesine, hatta özgür iletişimin temel prensiplerine bile aykırı olduğu değerlendirmesini yapmıştır (CLJPB, 1998). Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi'nin 10. Maddesine göre, "herkes ifade özgürlüğüne sahiptir" diyor. Bu düşünce özgürlüğünü de içererek bilgi alışverişinin hükümetin engeline takılmaksızın ve sınırlara bakılmaksızın serbest olduğunu belirtmektedir (CE, 1998). Sırbistan Enformasyon. Yasası 27. Maddesi ile bunu yasaklamaktadır. Yugoslavya'nın da imzaladığı Uluslararası Vatandaşlık ve İnsan Hakları Bildirgesinde, "herkes ifade özgürlüğüne sahiptir; bu hak sınırlar gözetilmeksizin bilgi alışverişinin, sözlü, basılı, sanatsal veya kişiye bağlı olarak herhangi bir medya organı tarafından alınmasını ve yayılmasını içerir" denilmektedir. Enformasyon

Yasası'nı değerlendiren Avrupa Konseyi'nin uzmansal raporuna göre ise bu yasadaki düzenlemelerin söz konusu uluslararası belgeye aykırı olduğu ifade etmektedir.

2.3.4. Ceza Düzenlemeleri

Enformasyon Yasası'na baktığımız zaman hükümetin ağır kurallar koyarak buna tüm medya organlarının uymasını istediğini görüyoruz. Fakat ceza düzenlemeleri çağdaş bir topluma yakışmayan şekilde ayarlandığı için başka yasalarla düzenlenmiş olan vatandaşlık haklarını zedelemektedir. Yasa çok büyük miktarda para cezalarını öngörmektedir. Örneğin tüzel kişi için en yüksek cezalar 200.000 ile 400.000 Dinar iken, aynı suç için sorumlu kişi de 50.000 ile 100.000 Dinar arasında cezalandırılmaktadır (CLJPB, 1998). Öte yandan cezanın tahsil edilmeleri de son derece sıkı kurallara bağlanmaktadır. Enformasyon Yasası'nın 73. Maddesi, ngrlen cezanın 24 saat içinde ödenmemesi halinde zora başvurulacağını; 74. Maddesi de kurumda paranın tahsil edilememesi halinde mal varlığına el konulacağını ve açık artırma ile satılacağını düzenlemektedir. Halbuki en iyi örgütlenmiş bir yayın organı bile çoğu zaman 24 saat içinde delilleri toplayıp mahkemeye itiraz etme konusunda geç kalabilmektedir (CE,1998).

2.3.5. Kısıtlamalar

Enformasyon Yasası'nın 27. Maddesi yabancı bir frekanstan Sırpça veya azınlık dillerinde yayın yapan “siyasi propaganda-programlarının” tamamen veya kısmen aktarılmasını yasaklamaktadır. Bu düzenleme Sırbistan Anayasasına bile

aykırıdır (Covington & Burling, 1998). Anayasanın 46. Maddesi, iletişim özgürlüğünü garanti altına alarak her çeşit sansürü yasaklamaktadır. Aynı madde yabancı bir yayının ancak anayasal ve toplumsal düzeni, ülkenin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını tehdit altına alır veya temel insan hak ve özgürlüklerine aykırı ya da dini ve ırki nefret geliştirilirse, ancak mahkeme kararı ile yasaklamayı öngörmektedir. Oysa Enformasyon Yasası'nın 27. Maddesinde öngörülen yasaklama, aynı yasanın 71. Maddesi ile yargı organlarından, yürütmeye kaydırılıp ve mahkeme kararı olmaksızın hükümetin emrine verilmektedir. 71. Madde'nin, söz konusu yasadaki düzenlemelere ilişkin yürütmenin Enformasyon Bakanlığı'na ait olduğunu belirtmektedir. Yasada ayrıca "siyasi-propaganda" programlarından tam olarak ne kastedildiği net bir biçimde belirtilmemiştir. Bundan dolayı 27. Madde yabancı bir yayının aktarılmasını, tamamen yasaklamıyor ama hangisinin yasaklanacağına ilişkin takdiri de 74. Madde ile Enformasyon Bakanlığı'na bırakılmaktadır (CLJPB, 1998). CLJPB, raporunda 27. ve 74. Maddelerin iptal edilmesini önererek anlamsız olduğunu da dile getirmektedir. Dolayısıyla yabancı yayınların aktarılmasına ilişkin düzenleme sadece yasada kalan kısıtlayıcı bir düzenlemeden ibaret olabilir. Söz konusu yabancı yayınlar orta ve kısa dalga üzerinden zaten Sırbistan'da net bir biçimde dinlenebilmektedir. Ayrıca, çanak antenler sayesinde de hemen hemen bütün dünya kanallarını takip etmek olanaklarına sahiptirler.

Burada ayrıca bir noktaya daha dikkat çekilmesinde fayda var Kosova'da yaşayan Türk halkı 1990 yıllarda çanak antenler sayesinde Türk kanallarını izleyebilme olanağına sahiptirler. Söz konusu 27. ve 74. Maddelerin iptali halinde Türk Halkı kendi ana dilinde yayın izleme olanağından mahrum kılınırdı.

2.3.6. Ceza Kanunu Düzenlemeleri, Baskılar

Sırbistan Ceza Kanununun 98. maddesine göre üst düzey bürokratlar ve yöneticiler görevleriyle ilgili konularda kamuya açık eleştirilerden korunuyor. 8 Ağustos 1993'te Milosevic, Hitler pozisyonunda karikatürize edildiği için polis Sırpka Reç gazetesinin o sayısını toplatmıştır. Ardından da Savcılık, “Cumhurbaşkanının kişilik ve eser haklarına saldırı” gerekçesiyle gazeteye dava açmıştır. Hatta mevcut düzenlemelerle yetinilmemiş yenileri de eklenmiştir. Yugoslavya Federal Ceza Kanununun 133. maddesine “düşman propagandası yapmak suçu” 1991 yılında getirilmişti (Tompson, 2000: 60). Sırbistan Ceza Kanunun 218. maddesini “yalan haber”e ceza uygulamalarını düzenlemiştir.

1991 yılında medyayı ilgilendiren 2 yasa daha çıkarılmıştı. Birincisi Mart ayında çıkarılan “Kamu Yayıncılığının Esasları Kanunu”, ikincisi ise Temmuz ayında çıkarılan “Radyo Televizyon Yasası” idi. Hükümet yasal düzenlemeler konusunda o kadar ileriye gittmiştir ki 1993 yılında Enformasyon Bakanı, medyaya yapılacak olan yabancı yardımlar konusunda Bakanlığa veto hakkının tanınmasını talep etmiştir (Tompson, 2000: 61).

Sırp hükümeti, Radyo ve TV frekans tahsisi konusundaki yetkiyi 1991 yılından itibaren federal hükümetten kendi yetkisine almaya başlamıştır. Bu durum Avrupa standartlarına aykırı bir uygulama olmuştur. İptali için Federal Anayasa Mahkemesi’ne dava açılmış. Davanın aleyhte sonuçlanmasına rağmen Sırbistan Cumhuriyeti bildiğini yapmıştır (Tompson, 2000: 61-62).

Yugoslavya’da medyaya ilişkin söz konusu baskılar uluslararası camia tarafından da sıkı bir takibe alınmıştır. Ayrıca bağımsız medya kuruluşları da ciddi destekler alarak ayakta kalmayı başaramamıştır. Nisan 1996’da BM’nin insan hakları

raportörü Elizabet Ren Yugoslavya'yı ziyaret etmiştir. Ren medyanın durumu konusunda şunları aktarmıştır: “Anayasanın haberleşme özgürlüğünü garanti altına almasına rağmen iktidar tüm elektronik ve diğer medya üzerine sıkı bir denetim uygulamaktadır” . Ren ayrıca “Yugoslavya’da medyanın bağımsızlığı söz konusu değildir, devletin finanse ettiği medya organları da nesnel değildir” diye eklemiştir (Radosavljevic, 1997: 34).

Yukarıda belirtildiği üzere 1981 yılında Yugoslavya Cumhurbaşkanı Yosip Broz Tito’nun vefatından sonra seçimler sonucu Cumhurbaşkanlığına Slobodan Milošević geçmiştir. Milošević görüldüğü gibi rejimindeki tutumla ülke yönetimine müdahale etmekte yetinmemiş, Medya’da müdahale etkisini göstermiştir.

Diğer bir yandan ise Kosova’da UÇK ile Sırp güçleri arasında çatışmaların durmayacağı sinyallerini vermiştir. Bu gidişat nedeniyle Batı güçleri, Şubat 1999’da her iki tarafı da Fransa’nın Rambouillet kasabasında masaya oturtmuştur. Önerilen anlaşma önce her iki taraftan da reddedilmiştir fakat sonunda Arnavut tarafı anlaşmayı imzalarken Sırp tarafının belli çekinceleri oldu ve anlaşmayı imzalamamıştır. Ardından da 24 Martta Yugoslavya’ya yönelik NATO müdahalesi başlamıştır. Enformasyon Bakanlığı çok acele olarak “medya için çalışma” yönetmeliği çıkarmıştır (Tompson, 2000: 125).

Bu yönetmeliğe göre:

- a) Yugoslavya ordusu ve polisinin kayıpları konusunda yayın yapmak kesinlikle yasaklanmış,
- b) Ordu ve polisin müdahaleleri “savunma eylemleri” veya “ülkenin müdafaa ve muhafazası” olarak aktarılacaktır,
- c) Sözde UÇK, çete, terörist veya suçlu olarak isimlendirilecek,

- d) NATO güçleri daima saldırgan olarak nitelenecek,
- e) Ordu ve polis mensupları özgürlük savaşçıları olarak adlandırılacaktır.

Bu yönetmelikle getirilen düzenleme artık Sırp medyasının savaşı üretmesine gerek kalmamıştır çünkü kendisi bizzat savaşın içinde yer almıştır (Tompson, 2000: 125-126).

2.4. Miloşeviç Döneminde Kosova’da Medyanın Durumu

İktidara doğru adım adım ilerleyen Miloşeviç medyayı da aynı paralellikle kontrol etmeye çalışmıştır. Miloşeviç daha sonra Kosova’nın özerkliğine saldırıya geçmeden önce medyada kesin denetimi ele geçirmek için Priştine’ye Belgrat’tan bir muhabir göndermişti. Böylece Priştine Televizyonu’nun aktarması gereken haberler Belgrat’tan gönderilen muhabir tarafından aktarılmakta idi. Koyu bir milliyetçi olan söz konusu muhabir, Priştine televizyonunun Sırp-Hırvat Redaksiyonundan bağımsız hareket etmekte ve haberleri doğrudan Belgrat’a aktarmaktaydı. Bu durumda Belgrad Televizyonu Yugoslavya Radyo Televizyonu ile yapılan program akış sözleşmesini bozmuyor, sadece Priştine Televizyonu’nun gönderdiği haberleri, kendi muhabirinin gönderdikleriyle değiştiriyordu. Dolayısıyla Yugoslavya medya ağına Belgrat tarafından yönlendirilmiş haberler aktarılmıştı. Dış Ülkelerin medya organları Sırbistan’ın bu hareketine tepki olarak kendileri de Kosova’ya muhabir göndermekle yanıt vermişlerdir. Böylece Yugoslavya tarihinde ilk kez bir bölgeden Kosova’dan beş, altı hatta sekiz Televizyon ekibi aynı anda yayın yapmıştır. Ancak doğal olarak bu masraflı direniş uzun sürmedi. Miloşevic Kosovayla ilgili yönlendirilmiş medya sistemini oluşturmuş, Sırp Kamuoyunu arkasına alabilecek

silahı kuşanmış ve Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması konusundaki çalışmalarına başlamak için ortamı hazırlamıştı (Tokmak, 2010:115).

2.5. Sırbistan'da Medya Organları

1990'lardan itibaren Sırp medyasında öteden beri ağırlığı olan belli medya kuruluşları yavaş yavaş Milosevic'in denetimine girdi. Savaşın başlayıp ülkenin dağılmasına kadar ki dönemde gerçekten tarafsız olan medya kuruluşlarının var olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Milosevic rejimi Tanjuk ajansını kontrol altına alarak bu güçlü haber ağıyla bir tekel oluşturmayı başardı. Dolayısıyla Yugoslav medyasında tek yönlü ve iktidar yanlısı bir haber/enformasyon akışını sağladı. 1996 yılına gelindiğinde başta RTS, Vecernje Novosti, Borba, Politika, Politika Expres gibi medya organları artık heberleşmeyle değil bizzat iktidar yanlısı ham propaganda üretmekle meşgul hale gelmişlerdi (Radosavljević, 1997:28). Ülkede faaliyet göstermeye çabalayan bağımsız medyanın güvenebileceği sadece yabancı kaynaklar vardı. Bu yüzden ülkenin çeşitli yerlerindeki bağımsız yerel radyo veya tv kanalları yabancı kaynakları kullanıyorlardı (Tompson, 2000:82). Bu durum tarafsız haber kaynağına belli bir ihtiyacın var olduğunu gösteriyordu. Savaşlar ile çeşitli toplumsal hareketlerin meydana gelmesi doğru ve tarafsız haberciliğe olan ihtiyacı daha da arttırdı. Dolayısıyla Milosevic'in bir çok medya organını etkisi altına almak suretiyle kurduğu haber tekeli çeşitli alternatif medya merkezleri ile savaş koşullarında bile delindi. İlk örnekler olarak şunları verebiliriz: (Tompson, 2000:28);

- 1) VIP News Report (günlük haber takibi)
- 2) FoNet (1994 yılında Tanjug'dan ayrılan muhabirler tarafından kuruldu)
- 3) AIM (Alternatif Enformasyon Ağı) merkezi Paris'te olan bu kuruluş internet üzerinden yayın yaparak Yugoslavya'daki yerel muhabirlerle işbirliği içinde günlük olayların yorumlarını aktarmaktaydı.
- 4) Karadağ ajansları

Fakat hükümetin buna karşı da belli stratejileri oldu. Örneğin 1994 yılında yabancı bir çok televizyon kanalına bağlı muhabirlerin akreditasyonları iptal edildi. Enformasyon Bakanı, yabancı muhabirleri, Yugoslavya'ya karşı bir medya savaşı yürütmekle suçladı. Mılosevic'in medya tekeline alternatif olabilecek ikinci bir örnek ise Brod Radyosu idi. Bu radyo 9 Nisan 1993'te JUTEL'in televizyon olarak yapamadığını bir radyo olarak yapmayı hedefliyor Fakat muhtemel rejim baskısı ile karşı karşıya kalabileceğini tahmin ettiği için Karadağ açıklarında bir gemi üzerinden yayın yapıyordu. Ama Brod radyosu fazla etkili bir medya organına dönüşemedi (Tompson, 2000:44).

Medya organlarını ele geçirmenin dışında rejim onlara karşı sürekli baskı mekanizmasında işletmiştir. Amerika insan hakları ve ifade özgürlüğü konularıyla ilgilenen 'Freedom House' Örgütü, Ağustos 1996'da yayınladığı Raporunda eski Yugoslavya Cumhuriyet'leri arasında medyanın en çok baskı altında bulunan ülkenin bugünkü Yugoslavya olduğunu bildirdi (Radosavljević, 1997:53).

Öte yandan JUL Partisi, Yugoslavya dışından desteklenen medyanın, ülke vatandaşlarının bağımsızlığını ve özgürlüğünü kısıtladığını düşünüyor ve bu medya

organlarını ‘5.Kol’ olarak adlandırıyordu (Radosavljević, 1997:62). Böylece bağımsız medyaya şiddetle karşı çıkıyordu.

2.5.1. Sırbistanda Haber Ajansları

Yugoslavya’da haber ağının otoritesi Tanjut Ajansı idi. Tanjuk, bütün medya kuruluşlarını ham ve işlenmiş haber ve enformasyonla besliyordu. Fakat 1991 yılından itibaren Tanjuk’un Milosevic rejimine teslim olması yeni arayışları getirdi. Bu yüzden o dönemlerde Tanjuk’tan ayrılan bazı gazetecilerin kurduğu küçük çapta ajanslar bulunmaktadır. Ama asıl haber ağını Tanjuk oluşturunuyordu.

2.5.2 Alternatif Medya

İktidar, muhalefetin karşısında ekonomik, kurumsal ve medya açısından önceliklere sahipti çünkü tüm devlet şirketleri iktidarın denetimindeydi ve dolayısıyla rahatça yönetilebiliyordu. Seçim yasası ve seçim birbirlerinin belirlenmesi konusundaki düzenlemeler iktidarın elindeydi. Özetle medya Miloşević rejiminin denetimi altındaydı (Goati, 1999:93) ve muhalif bir örgütlenmeye izin verilmemekteydi.

Muhalif medya, yönetimin tüm baskılarına rağmen alternatif bir örgütlenmeyle mücadelesini sürdürmeye çalışmıştır. Eski Yugoslavya sisteminin saygın medya kuruluşları yönetimin baskılarına yenilerek iktidar yanlısı medya organı haline dönüşürken, bu kuruluşlarda çalışanların çoğu istifa etmiş veya kovulmuşlardır. Yerel radyo istasyonları da muhalif medyanın önemli odağı haline

gelmiştir. Öte yandan önemi hiç de yadırganmayacak olan internet üzeri iletişim Sırbistan'dan rejim muhalifliği açısından büyük rol oynamıştır. Bütün bu girişimler Sırbistan'da alternatif bir medya oluşturulması hedeflenmektedir. Batı ülkelerinin de desteği ile gazete, yerel radyo ve yerel televizyonlardan oluşan bir medya gurubunun Sırbistan'da Miloşeviç rejiminin resmi medyasına karşı alternatif bir medya alanı oluşturmaktaydılar.

2.6. Değerlendirme

Kamu Medyası Miloşeviç rejiminin yanında yer almak zorunda kılınmıştır. Miloşeviç medyanın bir güç olduğunu sosyalist sistemde yetişen birçok liderden önce kavramıştı ve denetimi altına almaya çalışmıştır. 1987 yılından itibaren Miloşeviç medyayı ele geçirme çalışmalarına başlamıştı. Bu dönemde Sırp milliyetçiliğini ve “Kosovada Sırlar eziliyor” söylemlerini kamuflej aracı olarak Sırp medyasının kendi yanında almasını sağlamıştır.

Sosyalist sistemden, demokrasiye geçildiği zaman, Sosyalist kurumlar dönüşüme uğramıştır. Emekçi halkın Sosyalist Birliği SSRN kurumunu Sırbistan Sosyalist Partisi SPS'ne yeni sistemin en güçlü partisi haline geçirmiştir. SSRN'nin önemli özelliklerinden biri de fiilen medyayı kontrol etmesi olmuştur. Bir yayın organı, SSRN'nin iznini alarak yayın hayatına geçebiliyordu. RTS'de de yeni düzenlemeler yapılarak yayın politikası tamamen değiştirilmiştir. Miloşeviç rejiminde RTS'yi ve Tanyug ajansını iktidarının ilk yıllarından itibaren denetimi altına almayı başarmıştır.

Yeni sisteme geçildiğinde, muhalif bir medya henüz örgütlenmemiştir. Özel radyo ve televizyonlar da gündeme gelmemiştir. Bu yüzden medya alanı tamamen miloşeviç rejiminde idi. Miloşeviç iktidarın ilk yıllarından itibaren önce Hırvatistan, ardından Bosna Hersek daha sonra Kosova savaşları meydana geldiği için medyanın çalıştığı politik ortam da çok değişti. Öyle ki “savaş döneminde bazen gerçeklerden daha önemli şeyler olabiliyordu” (Williams, 1998:189). Bu yüzden muhalefet de Miloşeviçin savaş politikalarını desteklemek zorunda kalmıştır. Tüm bunlar yaşanırken basının nasıl bir rol oynadığı ve olaylar karşısında kimin tarafında yer aldığı hem Kosova halkı için hem de Sırbistan için önemliydi. Basın siyasetten bağımsız düşünülemez oldu, Miloşeviç kendi sesini ve rejimini duyurabilmek için basını çok kullandı. Kullanmakla da kalmayıp alternatif basına- medyaya da engel oldu. Medyanın dördüncü kuvvet mi yoksa birinci kuvvet mi olduğu tartışmalarının yaşandığı dönemde Miloşeviç’in nasıl kullanıldığına bakılırsa medya birinci güç konumundaydı Yugoslavya döneminde.

Yukarıda Sırbistan medya tarihine değindikten sonra Kurum olarak Sırbistan Radyo Televizyonuna yer verdik. Dediğimiz gibi Sırbistan Radyo Televizyonu üç kanala sahip idi: Belgrat Radyo Televizyonu, Novi Sad Radyo Televizyonu ve Priştine Radyo Televizyonu. Şimdi aşağıda asıl konumuz olan Priştine Radyo Televizyonda Türkçe yayınlarına geniş yer vereceğiz. İlk başta Sırbistan Radyo Televizyonuna yer vermemizdeki amaç tarihsel açıdan konuyu daha iyi kavramamızı sağlamaktır. Dünyada en karışık uluslu Balkanlarda Türk halkı tüm bu zorluklara, yasalara karşı, kimlik mücadelelerini vererek, medya yoluyla temsillerini nasıl kanıtlamaya çalışmışlardır açıklamaya çalışacağız.

3. Priştine Radyosunun Doğuşu ve Gelişimi

Priştine Radyosu şimdiki Kosova radyosu Türkçe programı 50 yılı aşkın yayın hayatı boyunca, gerek hacim gerekse kadro açısından giderek genişleyen ve gelişen bir radyoydu. Tarih için 50 yıllık bir dönem kısa sayılsa da, özellikle anavatanı dışında yaşayan bir milli azınlığın kalkınmasında hem uzun hem de önemli bir zaman dilimidir. Dolayısıyla Kosova savaş öncesinde 7 saat süreli yayınlarıyla ve 30 kişilik profesyonel kadrosuyla 50 yılı aşkın süre içerisinde Kosova’da Türk halkının sesi olmuştur. Muhammed Ustaibo o dönemi şöyle açıklamaktadır. “Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünden sonra, Türkiye dışında kalan Türklerin kendi benliklerini korumak, gelenek ve göreneklerini koruyarak geliştirmek ve onları bu bölgelerde yaşayan diğer milletlere tanıtmak konusunda Priştine Radyosu tarihi bir misyon üstlenerek özel rol oynamıştır”.

Halk Kurtuluş Savaşında ülke için sürdürülen kurtuluş savaşlarına Türk halkının katılmasına rağmen, Kosova’daki Türklere karşı sürdürülen amaçlı, güdümlü politika 1951 yıllarında düzeltilmeye başlanmış ve 25 Haziran 1951’de ilk defa Türkçe “Burası Priştine Radyosu... kısa haberlerimize başlıyoruz” tümcesi işitilmiştir (Ustaibo, 1992:4).

Kosova Türkleri bu dönemde, Türkçe eğitim görme hakkına sahip çıkarken, insan olarak duyguları, düşünceleri, sezgileri radyo gibi yaygın organı aracılığıyla dışa vurmak imkanına sahip olmuştur. Bu alandaki çalışmaların resmileşmesiyle Türk kimliğini inkar eden Sırp halkına karşı, geç olmasına rağmen, ilk büyük başarıları olmuştur. İlk başta beş-on dakikalık haber programıyla başlayan Priştine Radyosu Türkçe Programı 1999 yılının Mart ayına kadar, (Kosova savaşının başlamasına kadar) 7 saate yükselen yayınlarla çalışmalarını sürdürmüştür.

3.1. 1951-1961 Yılları Arasında Radyoda Gelişmeler

1956 yılında haftalık çocuk yayınlarına ve “Radyo Üniversite” adlı programların yayınlanmasına başlanmıştır. Bu dönemlerde Kosova’nın değişik merkezlerinde Türkçe eğitim gören Türk öğrencileri, Priştine Radyosu’nda hazırlanıp sunulan çocuk programlarına oldukça büyük ilgi göstermişlerdir. Türkçe eğitimin başarı ve sonuçları, öğrencilerin etkinlikleri, çocuk programlarının ana hedefini oluşturmuştur. Priştine Radyosu Türkçe yayınların başladığı ilk dönemde dili Türkçe ana dilinden edebi olarak uzaktı. Ancak devamlı çalışmakla, okumakla ve özellikle genç kuşakların yetişmesiyle dildeki, radyo dilindeki kimi zayıflıklar kaldırılarak, Türk halkına hizmet etmek gibi gurur veren gazetecilik görevini yerine getirmiştir. Her olay hakkında doğru ve zamanında bilgi vermek, halkın bilinçlenmesi, çağdaşlaşması yolundaki araştırma ve gazetecilik görevlerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Beş-on dakikalık haber programına her yıl yeni yayınlar katılmış, radyo programları genişletilmiştir. Örneğin 1956 yılında yayınlanan on beş dakikalık çocuk yayınının süresi uzatılmış ve haftada bir gün yerine her gün çocuk eki yayını yapmaya başlamıştır. Yeni radyo programları katılmış, yayınlar genişletilmiştir. Hanadan, bu yayınların kültürel ve siyasal varlığın kanıtlanması anlamını taşıdığını belirtir ve şu sözlerle ifade eder.

“Kosova topraklarında radyo frekanslarında, Türkçe yayınların sunulması Türk halkı için bir Rönesans olmuştur. İlk günlerde beş dakika olarak hazırlanan bu yayınlar sayesinde, yüzyıllardır Kosova’da yaşamakta olan Türk halkının da kültürel ve siyasal varlığı kanıtlanmış, pekiştirilmiştir. Yayın süresi zamanla uzatılarak haberlerin yanı sıra müzik programlarıyla da, Türkçe yayınlar, halkımızın günlük yaşamının vazgeçilmez bir parçasını oluşturmuştur. Türk halkı bu sayede ülkede olduğu gibi, dünyada yaşanan olayları da kendi dilinde takip edebilmiş, bilgi edinmiştir. Yedi’den yetmiş’e her

yaştaki dinleyiciye hitap eden programlar dinleyicinin gönlünde taht kurmuştur” (Hanadan, 1996: 5).

3.2. Priştine Radyosu’nda Kadro Genişlemesi

Priştine Radyosu Türkçe Programında 1960-1970 yılları arasında kadro ve program hacmi açısından gözle görülür bir ilerleme kaydedilememiştir. Ancak program yapımcıları yayınların kalitesini arttırmakla birlikte, yapımcıların tecrübe kazanmaları açısından da önemli ve çok değerli bir dönemi oluşturmuştur.

Bu dönemde de haberler yayını yanı sıra, çocuk programları ve radyo üniversitesi yayınları Türkçe redaksiyonunda çalışanların en ağırlıklı programları olarak görülmektedir. Bu dönemde Priştine radyosu Türkçe yayınları Türk Halkının her günkü yaşamlarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaya başlamıştır.

3.3. 1970-1980 Yıllarında Radyo’da Yeni Programlar

Priştine Radyosu Türkçe Programının diğer bir gelişme safhası 1970’li yıllarda başlamıştır. Priştine Radyosu Türkçe programında 1972 yılında yayınlanmaya başlanan gençlik yayını, Kosovalı Türk gençleri tarafından büyük bir beğeni toplamıştır. Eğitici ve eğlendirici özelliğini taşıyan haftalık gençlik yayınları otuz dakikalık süre içerisinde gençlerin sorunlarına, çalışmalarında elde ettikleri başarılarına işaret ederek, Kosova Türk gençlerinin sesi olmayı başarmıştır. Tabi yayın süresince o dönem gençlerden yana en çok tutulan Türk müziğine de yer verilerek, yayının daha da büyük bir ilgi görmesi sağlanmıştır.

1970-1980 yılları arasında çocuk programları ve “Radyo Üniversitesi” programı da Priştine Radyosu Türkçe Programının koruyucu simgesine dönüşen yayınları oluşturmuşlardır. Çocuk yayınlarının eğitici-öğretici özelliği Kosova’nın değişik merkezlerinde Türkçe eğitim gören öğrenciler için sözün tam manasıyla yardımcı bir ders olarak tanımlamıştır. Kosova’nın değişik merkezlerinden öğrenciler, Priştine Radyosu Türkçe Programında sunulan çocuk yayınlarına özel bir ilgi göstermişlerdir. “Radyo Üniversitesi” yayını ise, Kosova’da yaşayan Türk halkının karşılaştığı tüm sorunlara olduğu gibi, elde edilen başarılarla da ayrıntılı bir şekilde değinen bir yayın olmuştur (Ustaibo, 1992: 4). Belirtilmesi gerekir ki 1970 yıllarına kadar özellikle gazeteci kadro eksikliği büyük bir sorunu olmuştur. Kadro konusundaki bu sorun ancak 1970’li yılların sonlarında ve 1980’li yılların başlarında düzelmeye başlamıştır.

3.4. Priştine Radyosunun Parlak Dönemi

1980-1990 yılları arasındaki dönem içerisinde, Priştine Radyosu Türkçe yayınlarının hem nicelik hem nitelik bakımından gelişmesi özel değere sahiptir. Sözü edilen dönemde Priştine Radyosu Türkçe Programı gelişme ve genişleme anlamında en parlak dönemini yaşamıştır. İlk başta iki saat, daha sonra üç, daha sonraları beş, son olarak da 7 saatlik bir program hacmine ulaşmıştır. Yeni ve genç gazetecilerin radyo programlarına katılmalarıyla, Priştine Radyosu Türkçe yayınları çeşitlilikte, renklilikte deyim yerindeyse kalitede oldukça büyük bir başarıya imza atmıştır. Bu dönemde bir konuya daha dikkat çekilmesi gerekmektedir. Tüm gelişme safhalarında olduğu gibi, bu dönemde de Türk halkı Radyo çalışmalarına büyük bir destek

vererek kenardan bakmamış, seyirci kalmamıştır. Türk halkı bu desteği başlangıçta destek mektuplarıyla yansıtmıştır.

Prizren, Mamuşa, Gilan, Mitroviça, Vıçitırın ve Priştine'deki dinleyicilerinden gelen destek mektupları sayesinde ezilme, hakkı çiğneme gibi adaletsizliklere karşı direniş göstermeye eğilim göstermişlerdir. Gazetecilik kodeksine son derece saygılı davranmak, doğru, tarafsız ve zamanında haber üretmek Priştine Radyosu Türkçe Programı çalışanlarının her zaman temel ilkelerini oluşturmuştur. Radyo o dönemlerde ele alınması imkansız gözüken konulara işaret ederek başarılı sonuçlara ulaşmıştır. Türk masasının canlı yayınlarıyla yüzlerce, binlerce vatandaşı etkileyerek, birlikte halkın sorunlarından, başarılarından, devlet tarafından sadece Türk halkına değil, öteki halklara da karşı işlenen sorunlara işaret etmiş, böylece etkili iletişim aracı olarak geniş bir dinleyici kitlesine sahip olmak, başka bir deyişle bir yaygınlığa erişmesine ilişkin arzularını gerçekleştirmiştir (Ustaibo, 1992: 4).

Priştine Radyosu Türkçe yayınları artık dinleyicilerin kopmaz bir parçası olmayı başarmıştı. Yayınların önemli bir dinleyici kitlesine ulaşmıştır. Canlı yayınlanan programlar bunu en iyi şekilde kanıtlamıştır. Yayınlar dinleyici tarafından büyük bir beğeniyle dinlenmiştir. Yedi saat süren günlük programda özellikle canlı yayınlar dinleyici ile sıkı bir ilişkinin mevcut olduğunu doğrulamaktaydı.

3.5. 1990-1999 Yılları Arasında Radyoda Gelişmeler

İşte bu dönemde Türkçe sunulan yayınlarda da gözle görülür bir artış olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde Priştine Radyosu birinci programında sunulan yayınların % 8-9'u Türkçe'ydi. Bu oran ikinci programdaki yayınlarda da görülmüştür. Birinci programda haberler günde iki kez sunulmuş, ikinci programda da günde bir kez sunulan haberlerden başka, haftalık çocuk ve gençlik programları da sunulmuştur. Priştine Radyosu Türkçe yayınlarında zengin içerik dinleyicinin ilgisini tamamıyla çekerken, konular dinleyicinin zevkine göre sunulmuştur. Bu dinleyici kitlesini sadece Kosova'da yaşayan Türkler değil, Türk kültürünü, Türk folklorunu, Türk müziğini seven diğer ulus ile halklara mensup dinleyiciler de oluşturmuştur. Çünkü telefon aracılığıyla yayına katılıp bildikleri Türkçe'yle, Arnavut, Boşnak, Sırp, Romen dinleyici Türkçe müzik parçaların çalınması isteğinde bulunmuşlardır.

50 yılı aşkın bir süre içinde halkın hizmetinde bulunan Priştine Radyosu Türkçe yayınlar Programında Kosova savaşı öncesi yıllar içerisinde özellikle canlı sunulan yayınlarda belirli bir ilerleme kaydetmiştir. Dinleyicilerle var olan temasların ne kadar büyük ve geniş olduğunu özellikle yılbaşı programları, özel Bayram ve Ramazan programlarıyla en iyi kanıtladığını belirtmek gerekmektedir. Örneğin radyo çalışanlarını yaptığı incelemeye göre, 1997 yılı boyunca yayınlanan 172560 dakikalık ya da 2876 saatlik yayınlanan programın aynı hava içinde geçmiştir. Priştine Radyosu Türkçe Programı'nda hafta içinde 4-5 yayının canlı sunulduğunu belirtirken, kültür ve eğitim yayınları da sunulmuştur. "Günaydın Çocuklar" yayınından başlayarak "Evinizde Radyo", "Priştine Kroniği", "Eğitim Yayını", "Gençlik Rüzgarı", "Köyümüz Köylümüz", "Gelenek ve Göreneklerimiz" ve diğer yayınlarda çalışan yaklaşık 25 kişinin tek amacı, Priştine Radyosu Türkçe

programının dinleyicilerine sağlam ve güvenilir bir kaynak sunmak olmuştur (Ustaibo, 1994: 26).

Her şeyden önce bir toplumun özgürlüğünü koruyabilmesi, kişiliğine ve haklarına sahip çıkabilmesi için bütün olup bitenleri zamanında öğrenerek, doğru değerlendirmesi, öncelikle haberleşme araçlarının tarafsız olmasına bağlıdır. Kuruluşundan bu yana 50 yılı aşmış Priştine Radyosu Türkçe Programı bu yöntemleri benimseyip uygulamaya çalışmıştır. Türk halkının bu topraklarda yeniden doğuşunu müjdeleyen kurumlardan Priştine Radyosu Türkçe Programı, önemli ve etkili bir iletişim aracı olmayı daima hedef bilmiştir. Türkçe program çalışmalarında yayınları çeşitlendirmek, daha etkili hale getirmek, dinleyicileri memnun etmek bilinci altında olmayı hedeflemiştir.

3.6. Savaşın Radyo Üzerindeki Etkileri

4 Mart 1999 yılında Kosova’da savaşın patlak vermesiyle Priştine Radyosu Türkçe Programı güvenlik nedenleri yüzünden birkaç gün sonra 30 mart 1999 yılında dinleyicilerin %90 oranında azaldığını tespit ederek, Priştine Radyosu Türkçe programı çalışanları ve radyo yönetim kurulu toplanarak, yayınlara ara vermek kararını onaylamışlardır.

Bu yüzden Priştine Radyosu Türkçe program Yapımcılarının büyük bir bölümü Türkiye’ye sığınmışlardır. Priştine Radyosu Türkçe program yapımcılarının program üretmekten yoksun kalmalarının ve en kısa bir süre içerisinde tekrar Radyo frekanslarından dinleyicilerine seslenmelerini mümkün kılacak günleri beklemelelerini

en iyi bir şekilde Hürriyet gazetesinin Priştine Radyosu Türkçe program yapımcılarıyla gerçekleştirmiş olduğu röportaj yansıtmaktadır.¹²

4. Priştine Televizyonunda, Başlangıçtan Günümüze Türkçe Televizyon Yayıncılığı

Kosova bölgesinde Türklerin çıkarları doğrultusunda uğraş veren Priştine Televizyonu Türkçe programı 36 yıl boyunca takdire değer röportaj ve yayınlara, kendilerine düşen yükümlülüğü yerine getirmek doğrultusunda çalışmıştır.

“30 Nisan 1974 tarihinden itibaren, Kosova’da yaşayan Türk halkına hitap eden Priştine Televizyonu Türkçe yayınlarıyla önce sesini halka duyurmayı, sonrada etkili olup halka hizmet etmeyi gelenek ve göreneklerimizi örf ve adetlerimizi koruyup, Rumeli’nin bu diyarında Türklüğü yaşatmayı yalnız görev değil, boyun ve gönül borcu olarak da bilmiştir” (Şakir, 1976: 2).

1974 yılı bu yörelerde yaşayan Türkler için “Yeniden Doğuş” özelliğini taşımıştır. Kosova Sosyalist Birliği bölge konferansında alınan karar gereğince enformatik özelliğini taşıyacak ilk yayının süresi sadece 10 dakika olacaktır ve haftada bir yayınlanacaktı. Türk halkının gerek ülkede gerekse ülke dışında olan bitenler hakkında Sırbistan Televizyonu tarafından Sırpça, Hırvatça ve Arnavutça yayınlanan haberlerden bilgi alabildiğinden yola çıkarak söz konusu Türkçe yayına farklı bir içerik getirilmesi gereksinimi başta ağır basmıştır. İlk olarak bölgede yaşayan Türk halkının, özellikle eğitim ve kültürel alanlardaki gelişimini, yani çok

¹² Demirkol, Selma *Mesleki Dayanışma* 10 Temmuz 1999 Hürriyet Gazetesi
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/07/10/129757.asp>.

yönlü kalkınmasını saygınlık edecek, benliğini ortaya koyacak ve enformatik özellikten çok, belgeselliğin ağır basacağı bir yaklaşımla yola çıkılmıştır. Ancak taban diye algıladığımız halka yönelik bu içeriği uygulayabilecek, güçlü bir Türk masası oluşumuna dönüşecek çekirdek kadroyu oluşturmak öncelikli görevlerden biriydi.

“Yugoslavya döneminde Priştine Radyo Televizyonunda Türkçe yayınlar Kosova’da Türk halkına daha çok hitap etmekteydi. Hafta içi her gün Haber Bülteni, haftada bir gün “Herdaldan” (siyaset, eğitim, kültür, eğlence içerikli bir program) programıyla, “Kovan” çocuk programı ve 2 haftada bir gençlik programıyla izleyicilerimiz karsına çıkıyorduk. Kosova döneminde Kosova Radyo Televizyon dönemi ile kıyasladığımızda türkçe programlara ayrılan süre daha fazlaydı. Sunduğumuz programların, içerik bakımından çok daha geniş, zengin ve renkli olduğunun kanısındayım. Şunuda vurgulamakta yarar var. O dönemde, eski Yugoslavya’da mevcut olan komünist sistemde özel kanallar yoktu. Kosova’da türk kanalları da izlenemediği için (trt. Star, kanal d, show vs..) Priştine Radyo Televizyonu tarafından hazırlanan programlar Kosova’nin her yerinde yaşayan türk halkı tarafından izlenmekteydi. Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda Kosova sınırları içinde Kosova’da yaşayan türk halkına Priştine Radyo Televizyonu yoluyla türkçe yayınlarla hitap etmekteydik. Günlük, Priştine Televizyonunda türkçe sunulan programlara ayrılan süre yaklaşık 45 dakikaydı. Priştine Televizyonunda Türk Redaksiyonu, 30 kişilik gazeteci kadrosuyla çalışmalarını sürdürmüştür” Priştine Televizyonun’da Yugoslavya döneminde Komünist bir rejimle yönetilmekteydi. Halk bir tek partiye oy verebiliyor, tek televizyon PRT’ nünü izleyebiliyordu. Medya rejim tarafından yönetildiği için Türk medyası azınlık medyası olarak pek etkili olamıyordu. Türkçe haber programında, eski Yugoslavya’nın Tanjug haber ajansından gelen haberleri seyirciye iletmekteydik.¹³

¹³ Hoca, Fatma ile kişisel görüşme 10.11.2011 Priştina.

4.1. Priştine Televizyonu’nun Yayına Başlama Dönemi

1974 yılının şubat ayında Kosova Özerk Bölgesi Millet Meclisi tarafından Priştine Televizyonu yayına başlamıştır. Türk dilinde, televizyonda bir Türk masası kurulması doğrultusunda yoğun bir çalışma dönemi başlamış, bu doğrultuda ilk ekip dört kişiden oluşturulmuştur. 1975 yılının ilk aylarında Türk masasını kadro bakımından güçlendirmek için çalışmalara devam edilmiştir. Beş kişiden oluşan Türk masasına gazeteci olarak Nalan Yusuf ve Turan Kasap da dahil edilmişlerdir. 1974 yılında beşinci üye olarak Türk masasında gazeteci olarak çalışmaya başlayan Turan Kasap ilk önce haber programlarını, daha sonraları spor haberlerini sunmaya başlamıştır. Yugoslavya ve Yugoslavya dışında spor olaylarını doğrudan doğruya seyircilere aktarmaya çalışmıştır. Bu sırada Yugoslavya’da düzenlenen en önemli spor etkinliklerinden, Avrupa boks şampiyonası ve Saray Bosna’da düzenlenen kış olimpiyatları Türkçe yayın saatlerinde yayınlanmıştır. Bu dönemde “Her Daldan” programı çerçevesinde Priştine Televizyonu Türkçe masasında bir ilke imza atılarak Türk masası kararınca otuz dakikalık “Merhaba Gençlik” adlı gençlik programı yayınlanmaya başlanmıştır. Bu yayın üç yıl sürmüştür (Hoca, 2003: 45).

Bu sırada önemli program genişlemesine gidilmiştir. Arnavutça, Sırpça Hırvatça’nın haricinde, günde ortalama iki saat Türkçe yayın yapılmaktaydı. Türkçe yayınlanan siyasi haberler oldukça ilgi görmüştür. 15 dakika süreyle haftada üç kez “Günden Güne” adıyla sunulan haberlerin yanı sıra, Magazin türünde “Her Daldan” programı da, başlangıçta iki haftada bir, daha sonraları ise haftada bir yayınlanmıştır.

4.2. Priştine Televizyonu’nun Kadrosu

Priştine Televizyonu Türkçe programı 1980’li yılların başında kadro ve program hacmi açısından gözle görülen bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak program yapımcıları yayınların kalitesini artırmışlardır. Bu dönem yapımcıların tecrübe kazanmaları açısından da önemli bir dönemdir. Böylece, çok geçmeden Türkçe yayınlara çoğu gazeteci olmak üzere, değişik görevler üstlenen çalışanlar şunlardır. İlhamı Kamil, Zeynel Beksaç, (gazeteci) Nercivan Curi, (daktilograf) Hamdi Beyoğlu, (yapımcı) Hasan Mercan, (“Her Daldan” yayın sorumlusu) İrfan Morina, (gazeteci) İsmet Bölük Emin, (gazeteci) Özbeyin Aksoy, (gazeteci) Mamut Dindar, (gazeteci) Perihan Gaş, (gazeteci) Kenan Kurteş, (spiker) Elma Aksoy, (spiker) Arif Bütüç, (spiker) Beytullah Birvenik, (yapımcı) Cemal Tunalıgil, (editör). 1990’lı yılların başında Priştine Televizyonu Türkçe masasında toplam 33 kişi çalışmıştır.

“Pristine Radyo Televizyonu’nun arşivinde yer alan değerli bilgilerin bir bölümünün yakıldığı, bir bölümünün ise Sırbistana taşındığı iddia edilmektedir. Priştine Radyo Televizyonu’nda Türkçe program çalışanları olarak ortak bir kararla 1999 yılının Mart ayında programa son verme kararı aldık. Arşivdeki bilgiler ise Mart ayının sonlarında ya da Nisan -Mayis aylarında tahrip edildiği bilinmektedir. Değerli bilgilerin, arşivdeki kasetlerin yok edilmesinin ve bir kısmının Sırbistan’a götürülmesinin amacı benim düşünceme göre o dönemde yaşananları gizlemektir.

Yugoslavya Döneminde Priştine Radyo Televizyonu’nda özellikle Miloşeviç Cumhurbaşkanlığında medyayı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi söz konusu idi. Bu yönlendirmeler doğrultusunda Türkçe yayınlar da bu durumdan etkileniyordu. Yaşanan olayları Sırbistan’ın istediği şekilde haber yapmak zorundaydık. Bazen göz önünde yaşanan bir olayı dahi şahit olduğun gibi değil, Tanjug haber ajansı nasıl haber yapıyorsa Türkçeye çeviri yapıp o şekilde haberi sunmak zorundaydık”.

¹⁴

¹⁴ Hoca, Fatma ile kişisel görüşme 10.11.2011 Priştina.

4.3.1990-1999 Yılları Arasında Priştine Televizyonu’nda Gelişmeler

1990-1999 tarihleri arasında Türkçe sunulan programlarda gözle görülen bir artış meydana gelmiştir. Çok geçmeden süresi 25 dakikaya varan “GÜNCE” adlı günlük haber programının yanı sıra, haftalık “KOVAN” adlı çocuk programı ve değişik türde müzik ve belgesel programları da yayınlanmıştır. Türk halkı Kosova ve dünyada olan bitenlerden sadece Arnavutça, Sırpça ve Hırvatça yayınlanan haberlerden bilgi edinme imkanları vardı. Bundan yola çıkarak “GÜNCE” haber bülteninde genellikle, “TANYUK” haber ajansı tarafından hazırlanan önemli haberler ayrıntılı bir şekilde yayınlanmıştır. Söz konusu bu yayının büyük bir bölümünde, ağırlıklı olarak Kosova’da yaşayan Türk halkını yakından ilgilendiren röportajlar yayınlanmıştır. Bu sırada Türk masasında hazırlanıp sunulan değişik programlar da, sadece Türk halkına hitap etmek amacıyla yapılmıştır.

Kimi programlar gerek Priştine’de gerekse Üsküp’te etkinlik gösteren diğer masalarda var olan sıkı işbirliği sayesinde gerçekleştirilip sunulmuştur. Üsküp’te Türk Dili üzerine çalışmalar yapan Televizyon, Radyo ve Birlik masasıyla gerçekleştirilen temasların esas amacı, karşılıklı çıkarlar doğrultusunda iş birliği yapmaktır. Bu dönemin genel müdürleri merhum İsmail Bayra ve Rıza Alay’ın desteği ile sağlanan işbirliği sayesinde, TRT yapımı çok sayıda müzik ve çocuk programları, dizi filimler ve değişik türden programlar da yayınlanmıştır (Hoca, 2003: 45).

4.3.1 “HER DALDAN” Programı

RTP Türkçe masası, ilk sırada program ve kadro genişlemesini amaçlayan girişimlerini her zaman sürdürmüştür. Bu doğrultuda verilen mücadele sayesinde, haber programlarının yanı sıra, magazin özelliğinde olan “Her Daldan” programı da Türk halkının karşısına çıkmıştır. Öyle ki 1979’a kadar ayda bir, 1979’dan 1989’a kadar ayda iki, 1989’dan itibaren ise “Her Daldan” programı haftada bir yayınlanmaya başlanmıştır. Türk halkının değişik türde televizyon programlarına ihtiyaçları vardı. Bundan yola çıkarak, Türk halkının örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini koruyacak, tarihini, kültürünü ve diğer tüm değerlerini koruyup tanıtacak, tek sözle Kosova Türklerinin benliğine odaklanan çok yönlü bir belgesel yayınına öncelik verilmiştir. Yalnız televizyondaki Türk masası için değil tüm Türk halkı için önemli olan ve toplumdaki güncel olaylara da ışık tutan “Her Daldan” programının tamamı tabandan hazırlanıp tabana yönelik olmuştur (Hoca, 2003: 46).

Bu program Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünden sonra Rumeli topraklarında hayatlarını bir azınlık olarak sürdürmek zorunda kalan Türklerin, ikinci dünya savaşından sonraki yıllarda alın yazıları diye başlarından geçen iyi-kötü olayları dile getiren belgesel niteliğinde bir programdı.

4.3.2. “KOVAN” Programı

RTP Türkçe programının önemli yeniliklerinden biri “Kovan” isimli çocuk programının yayına başlamış olmasıdır. Böylece çocuklar için de özel bir yayın yapılmıştır. O dönemde Sırp ve Arnavut çocukların kendi programları vardı. RTP

alışmalarını yayın hayatının dördüncü yılında, haftada üç kez sunulan haber ve ayda bir kere sergilenen “HERDALDAN” programlarının yanı sıra bir de çocuk programının hazırlanıp sunulması istemiyle RTP yetkili organlarına ve RTP yayın konseyine başvurmayı uygun bulmuşlardır. 1970’li yılları sonunda ve 80’li yılların başında RTP’de Türkçe yayının yapılmasına resmi organlar ve yetkililer tarafından onay verilmiştir. 1979’un son aylarında itibaren, önce Pazartesi daha sonraları ise Salı günleri, günden güne siyasi haber yayınına ikiye bölerek, 5 ile 8 dakikaya varan süre ile çocuklar için ek programlar sunulmaya başlanmıştır.

2 Eylül 1985 tarihinde uzun bir süreden sonra çocuk programına kavuşulmuştur. Başlangıçta Nalan Yusuf’un ve Elma Aksoy’un yapımcılığını ve sunuculuğunu üstlendiğı “Kovan” programı Türk çocuklarının, diğerk azınlıklardan farklı olmadığını kavraması anlamında yol gösterici olmuştur. Teknik-teknolojik ve prodüksiyon (yapım) koşullarının müsaade ettiğı oranda Kosova’da ve günümüzde bize komşu ülke olan Makedonya’da Türk öğrencilerinin öğrenim gördüğü kent ve köy gibi yerleşim yerlerini gezmişlerdir. Sayısız röportajlar, eğlenceli ve eğitici yayınlar, başarılı öğrencilerinin portrelerini içeren programlar sergilenmiştir (Hoca, 2003:46).

Herdaldan ve Kovan programının ayrı başlıklar altında işlenmeyi tercih ettim, çünkü Yugoslavya döneminde Priştine Radyo Televizyonun’da ilk defa Türkçe yayınlara iki ayrı program sunulmaya başlamıştı. Yukardada belirtildiğı üzere Her Daldan programı ile Türk azınlıkları bilgilendirmek güncel konuları takip etme olanağı sunarken Kovan çocuk programı ilk çocuk programıdır. Kovan sayesinde Türk azınlık çocuklarının entegre olamamış Yugoslavya döneminde kendi ana dillerinde program izleme olanağı sunar.

Azınlık olan toplulukların, iletişim gereksinimlerine farklı yaklaşımları Türkçe yayının zor şartlarda yapılması, toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel gelişimlerin çok gerisinde kalmasına neden olmuştur. Türk topluluğuna, Türk Kalkınma ve İşbirliği Ajansı (TİKA) maddi destek sağlamıştır.

Diğer bir önemli gelişme ise, 1990'lı yılların başında Türk kanallarının uydudan dünyaya açılımı ile Türk kanalları Kosova'da izlenmeye başlanmıştır. Türk medyasının en sıkıntılı dönemlerinde TRT-int, Star, Show TV, ATV, Kral TV, TeleOn ve Kanal 6, Kosova Türklerinin bir anda en yakın iletişim kanalları olmuştur. Günümüzde Kosova'da uydu aracılığı ile Türkiye'nin yaklaşık 150 televizyon kanalı izlenebilmekte ve 60'a yakın radyo kanalı dinlenebilmektedir. Kosova'da ise sadece bir devlet televizyonunda sınırlı Türkçe yayınlar izlenebilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kosova’da 1999 Savaşı Sonrası Medyanın Durumu: Türkçe Yayın Yapan Radyo ve Televizyonlar

1. Savaş Sonrası Kosova’da Medyanın Durumu

1999 yılında yaşanan savaş krizinin sonrası kurulan BM idaresi altında, çeşitli uluslar arası kurum ve kuruluşların desteğiyle yapılan Kosova’da Türk toplumunun aydın kesimi sayılan gazeteciler de günün koşullarına ayak uydurmak, Türk halkının ihtiyaçlarına karşılık vermek amacıyla örgütlenmişlerdir. Kamu kuruluşu RTK’da Türkçe yayınları dahil, eskiden Radyo Televizyon Priştine çalışan gazetecilerin bir bölümünün davranışlarıyla, UNMIK’in desteğiyle yayın hayatına başlayan “Blue Sky” ve “Contac” radyolarında Türk medyası toparlanmaya başlamıştır. Ardından gazete, radyo ve televizyonu olan bağımsız bir Türk medyasını hedefleyen “Yeni Dönem” adlı özel bir kuruluş. Yeni Dönemin devamı Balkan TV, Kosova’da barış sağlama amaçlı bulunan Kosova Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı’nın sivil halkla işbirliğini pekiştirerek kurduğu “Mehmetçik FM” radyosu ve Mehmetçik FM’in uzantısı olan Kosova’nın bazı bölgelerinde yerel radyoda sunulan “Ay Yıldızlar” yayın. Priştine’de 2002’de kurulan “Kent FM” özel radyosu, Türk medyasında yeni girişimler olmuştur. “Yeni Dönem” Medya evi yaşadığı maddi sıkıntılar nedeniyle hedeflenen yayın politikasını gerçekleştirememiştir (RTK, 2003:3-5).

1.1. Kosova’da bir Türk Medya Merkezi: “Yeni Dönem”

Yeni Dönem Kosova Türk Medyası haftalık Türkçe gazete, radyo ve televizyondan oluşmaktadır. Ayrıca kitap dizisi de var. 1999 yılındaki NATO müdahalesinden sonra şekillenen yeni Kosova gerçeğinde oluşturulmuş bir medya merkezidir. 16 Kasım 1999 tarihinde Yeni Dönem Gazetesinin kurulmasıyla Kosova Türk halkının hizmetine giren Yeni Dönem ailesinde bugün haftalık Yeni Dönem Gazetesi, FM bandı üzerinden 24 saat yayın yapan Yeni Dönem Radyosu ve 24 saatlik yayınlarına yeni başlayan Yeni Dönem Televizyonu bulunmaktadır.

“Yeni Dönem Kosova Türk Medyası bünyesinde bulunan söz konusu kitle iletişim araçlarında güdülen temel politika, bir yandan Kosova Türk halkına malumat sunmak ve çok önemli görülen milli ve dini konularda duyarlılık yaratmaktır. Diğer yandan Kosova’da temel meselelere Arnavut ve Sırp bakış açılarının yanında üçüncü bir nirengi noktası oluşturmak ve meselelere bir etnik topluluk olan Türk topluluğunun gözünden bakmayı amaçlamıştır”. Bu yayın politikası çerçevesinde radyo ve televizyon yayınlarında günde birer saat olmak üzere Arnavutça, Boşnakça ve Romanca yayınlara yer verilmiştir. Bununla bir yandan uluslararası toplumun temel söylemi olan çok etnik yapıldığı (multi etnik Kosova’yı) desteklemekte, öte yandan ise Kosova Türk halkının çıkarlarını üst düzeyde tutmakta ve bu çıkarları Türk topluluğunun olduğu gibi diğer etnik topluluk kamuoylarının da gündeminde tutmaya çalışılmıştır.¹⁵

¹⁵Bütüç, Mehmet ile kişisel görüşme 11.02.2011 Prizren.

1.2. “Yeni Dönem” Gazetesi

Yeni Dönem Gazetesi 16 Kasım'da kurulmuş ve ilk sayısını 24 Kasım 1999 tarihinde çıkarmış, o zamandan itibaren de düzenli olarak çıkmaya devam eden haftalık yayımlanmakta olan aktüel, siyasi, kültür gazetesidir. Her Perşembe günü yayınlanan gazetenin boyutu A3 formatında olup, sayfa sayısı 20'dir. İhtiyaç durumunda 24 sayfaya çıkmaktadır. Düzenli olmamakla birlikte zaman zaman çeşitli ekler (örneğin: çocuk, kadın, kültür, insan hakları ve şair) çıkartılmıştır.

1.3. “Yeni Dönem” Radyosu

Yeni Dönem Radyosu, gazetenin ulaşamadığı hedef kitlesine ulaşmak amacıyla 2001 yılında kurulmuştur. FM sinyalleri üzerinden yayın yapan radyo, Prizren ve çevresinde etkili olmuştur. 24 saat Türkçe yayınlarla başlayan Yeni Dönem Radyosu, 2002 yılından itibaren Kosova'nın multi etnik yapısını desteklemek adına birer saat olmak üzere Arnavutça, Boşnakça ve Romanca dillerinde de yayınlara yer verilmiştir. Dört dilde yayın yapan ilk radyo olma özelliğine sahip olan Yeni Dönem Radyosu gerek Kosova halkı, gerekse uluslararası kurumların sempatisini kazanmıştır. Yeni Dönem Radyosundaki bu uygulama diğer radyolara da örnek teşkil etmiştir ve bugün Kosova'nın birçok radyosunda diğer dillerde de yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Yeni Dönem'in girişimi ve desteği ile bugün Kosova'nın birçok radyosunda birer saat Türkçe yayınlar mevcuttur.

1.4. “Yeni Dönem” Televizyonu

Yeni Dönem Televizyonu Geçici Medya Komiserliği tarafından Ekim 2005 tarihinde frekans iznini almıştır. TİKA’nın teknik desteği ile Aralık ayında ilk sinyali vermiştir, 13 Nisan tarihinde de T.C. Devlet Bakanı Beşir Atalay ve TİKA Başkanı Hakan Fidan’ın katılımıyla açılışını gerçekleştirmiştir. Nisan ayından itibaren de düzenli olarak yayınlarına başlamıştır. Televizyonda da radyodaki amaç güdülmüş ve Kosova’nın çok etnikli bir yapısı dikkate alınarak yayınları 4 dilde yapılmıştır. Esas yayın dili Türkçe olan Yeni Dönem Televizyonunda birer saat Arnavutça, Boşnakça ve Romanca yayınları da mevcuttu. 30 a yakın çalışanıyla günde 6 saat yayın yapmaktaydı ve bu yayın süresini 24 saat’e çıkarmayı hedeflemiştir. Bölgesel televizyon yayın hakkıyla, merkezi Prizren’de bulunan TV ve Radyo frekansı Dugacini bölgesinin kapsamı alanına sahipti. Prizren, Cakova ve İpek şehirleri civarlarına yayın yapmaktaydı. Birkaç yıl yayın hayatına devam eden Yeni Dönem Radyo Televizyonu isim değiştirerek şu anda Balkan Radyo Televizyonu olarak yayın hayatına devam etmekte ve Kosova çapında karasal olarak Dugacini bölgesine yayın yapmaktadır. Kablolu yayınla ise tüm Kosova çapında yayın yapmaktadır. 2011 Şubat ayında televizyon ve radyo Türksat uydusundan yayın yapmaya başlamıştır ve daha fazla izleyici kitlesine ulaşmaktadır.

1.5. “Yeni Dönem” Yayın Politikası

Yeni Dönem Kosova Türk Medyasının ortak bir yayın politikasıyla paraleldi. Bu politika medya ettiği ve tarafsızlık ile nesnellik ilkeleri çerçevesinde yürütülmüştür. Yeni Dönem Kosova Türk Medyasının, öncelikli hedef kitlesi ve

yayın politikası açısından ele alınan öncelikli konuların odak noktasını Kosova’da Türk toplumu oluşturmuştur. Bu açıdan bakıldığı zaman, Yeni Dönem, hedef kitlesi ve yayın politikası olarak Kosova Türklerinin yanında olmuştur. Tarafsızlık ilkesi, habere veya herhangi bir medya tik malzemeye konu olan taraflar arasında, bir tarafı tutmama olarak belirlenmiştir ve bu şekilde yürütülmüştür. Dolayısıyla tarafsızlık Arnavut, Sırp, Boşnak, Roman toplulukları ile Türk topluluğuna eşit mesafede olmak olarak algılanmıştır. Haber ve programların hazırlanması sırasında da temel medya ettiği ve gazetecilik ilkeleri ile gazetecilik pratikleri dikkate alınmıştır.

Yeni Dönem Gazetesi yazılı bir basın olması nedeniyle hedef kitle belirlemede sadece Kosova Türklerini veya Türkçe okuyabilecek olan diğer etnik topluluk mensuplarını da bünyesine katmıştır. Türklerin yaşadığı bölgelerde dağıtımı yapılan gazetenin tirajı 2000’e ulaşmıştır. Yeni Dönem Gazetesi, iki boyutlu olarak bakılan Kosova sorununa (Arnavut ve Sırp) üçüncü bir bakış açısı getirmeyi hedeflemiş ve bu yönde oldukça da etkili olmuştur.

Kosova Basın Konseyi’nin asli üyesi olan Yeni Dönem, haber ve yorumlarıyla gerek uluslararası kurumların, gerekse Kosova kurumlarının dikkate aldığı gazetelerden biri olmuştur. Kosova’da Türk kültürünü, bununla birlikte Osmanlıyla gelen İslam dini inanç ve değerlerini savunmayı bir hedef olarak bilmiştir. Gazete yayın politikası ile Kosova’da Türk dilinin, eğitiminin, kültürünün, sivil ve siyasi yapılanmaların teşviki ve desteklenmesini gerçekleştirmiştir. Yeni Dönem Gazetesi, gazeteciliğin temel ilkeleri olan nesnellik ve tarafsızlık ilkelerinden de ödün vermeyerek, kültürel veya siyasi bir oluşumun bünyesinde olarak algılanmadan uzak durmayı başarmıştır. Yeni Dönem, tarafsızlığı, habere veya yoruma konu olan taraflar arasında taraf tutmamak olarak algılamış ve gerek kültürel, gerek siyasi, gerekse rutin

olaylardaki taraflar arasında herhangi bir tarafın yanında yer almamak olarak tanımlanmıştır.

“Yeni Dönem’in temel yayın politikası ise Kosova’daki Türkler için temel değerler, ilgi alanları, doğal yayın ve yayım malzemesi oluşturmıştır. Yeni Dönem Radyosu ve Televizyonunda da temel yayın politikaları aynı olmakla birlikte hedef kitle daha geniş tutulmuştur. Arnavut, Boşnak ve Romanların da bu kitle iletişim araçlarının etkisi altına girebileceği hesaba katılmış ve yayın formatları bu hedefe göre belirlenmiştir. Radyo ve TV’de Türk-İslam kültür ve geleneklerinin yaşatılması ve çeşitli programlarla dile getirilmesi hedeflenmiştir. 4 dilde yapılan haber programları ile de Türklerin sorunları ve talep ile iradeleri yansıtılmıştır. Arnavutça, Boşnakça ve Romanca alt yazılarla da bu tip programların diğer etnik toplulukların dikkatine sunulmaya çalışılmıştır. Kosova’daki Türklerin hassasiyetle üzerinde durduğu Türkçe dili ve bu dilin statüsü, Osmanlı belgelerinin ve mimari eserlerin korunması ve idrak edilmesi, Kosova’nın merkezi düzeyde Türklerin de temsil edilmesi, Kosova’nın nihai statü sürecine katılım gibi konularda hassasiyet sergilenmiş ve medya olarak seferber olunmuştur”.¹⁶

“Kosova-Prizren “Doğru Yol” Türk Kültür Sanat Derneği’nin girişimiyle 29 Temmuz 2008 tarihinde “Doğru Yol” Derneğinde bir araya gelen Kosova Sivil Toplum Kuruluşları, “Yeni Dönem” Gazetesinin kapanması konusunu ele almıştır. “Yeni Dönem” Kosova Türk Medyasının içerisinde bulunduğu değerlendirerek, aşağıda mutabakata vardıkları ortak bildiri metniyle, “Yeni Dönem’e gerekli desteğin esirgenmemesi için ilk aşamada yetkili makamları ve kamuoyunu desteğe çağrı mektubuyla paylaşmayı uygun görmüştür:

¹⁶ Bütüç, Mehmet ile kişisel görüşme 11.02.2011 Prizren.

“Yeni Dönem” Gazetesi, 17 Temmuz 2008 tarihli 436. sayısı ile yayın hayatına son verdiğini kamuoyu ile okuyucularıyla paylaşmıştır.

“Yeni Dönem” Kosova Türk Medyası Müdürü Mehmet Bütüç, dört dilde yayın yapan tek özel ve radyo ve televizyon olmasına rağmen, dış bağışçılardan ve hükümetten gerekli desteği görmediklerini, söz konusu uluslararası kuruluşlara yapılan yaklaşık 2 milyon Dolarlık toplam yardımdan, “Yeni Dönem”e ancak 2 bin dolar verildiğini vurgulamıştır.¹⁷

Yeni Dönem bir şekilde başarısız oldu ya da maddi destek yetersizliğinden ayakta duramadı kapanmak zorunda kaldı, frekansın satılması buranın yeni yapılanmaya gitmesi ve şirketin başka birine devredilmesi tek çözümdü. Bugün gazetenin el değiştirmesi buradaki Türk toplumu için çok daha iyi olacak. Eğer Yeni Dönem el değiştirmeseydi bu yayın organı tamamen kapanacaktı ve frekans başka bir azınlık topluluğuna devredilecekti. Yeni yönetimin başına Türkiyeli ünlü bir eski emekli albay Ali Çankaya geçmiştir ve Balkan RTV olarak yeniden yayın hayatına başlamıştır.

1.5.1. Balkan RTV

Balkan televizyonu sadece Prizren ölçekli olmayarak, yeni yayın döneminde Türksat üzerinden uyduya açılmayı hedeflemektedir. Tüm Balkanları kapsayacak geniş bir perspektiften yayın politikasını sürdürecektir. Balkan radyo televizyonu ve gazetesi ile, tüm Balkan ülkelerine hitap etmeyi hedeflemektedir. Dili de sadece

¹⁷ Yeni Dönem Gazetesi ile ilgili haberler için bkz.

<http://www.prizrenliler.org/yenidonem/436.pdf>

Türkçe olmayacak, Türkçe ağırlıklı fakat asıl konsept multi etnik yapıda bir medya yayın gurubu olmayı hedeflemektedir. Balkan RTV Balkanlarda halkın ve demokrasinin yanında medya olabilme geleneğini geliştirmeye, Balkan RTV barış ve birlikte yaşama kültürünü, Ötekini anlayabilme, ona saygı duymayı, onunla beraber çalışabilmeye geliştirmeye, Balkanlarda halklar arasında işbirliğini geliştirmeye katkıyı Misyon olarak benimsemiştir.¹⁸



1.6. “Mehmetçik” FM Radyosu

UNMIK’ce tahsis edilen 100.3 frekansından, 29 Eylül 2001 tarihinde 24 saat esasına göre Türkçe yayınlara başlamıştır. Yayınlar Prizren, Mamuşa, Jakova ve İpek şehirlerinde dinlenebilmektedir. Yapılan yayınların amacı;

- Askeri personelin moral ve motivasyonunu yükseltmek ve bilgilendirmek,
- İcra edilen faaliyetler hakkında Kosova halkının doğru bilgilendirilmesini sağlamak,
- Toplumlar arası ilişkileri geliştirmektir.

¹⁸ Balkan RTV 22 Ocak 2010 tarihinde özgün yayınlarına başlamıştır. Balkan RTV Arnavutça, Boşnakça, Sırpça, Türkçe, Romca dillerinde Mültietnik ve çok dili bir radyo televizyondur. Kosova devleti tarafından tahsis edilen UHF 53 televizyon, 95.1 FM Stereo radyo frekanslarından yayınlarını sürdürmektedir. Ayrıntılar için bkz. http://balkanrtv.com/web/turkish/turkish/turkish/indexd4ba.html?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1.

Radyoda canlı ve paket programlar ile genel dinleyici kitlesine yönelik; eğitim, sağlık, kültür, müzik/eğlence ve haber programları yayınlamaktadır. Haber programları kapsamında hafta sonları hariç her gün 08.00-09.00 saatleri arasında “İyi Sabahlar Kosova” adlı haber programı canlı olarak gerçekleştirilmektedir. Gelen istek telefonları arasında Türklerin yanı sıra Arnavut, Boşnak ve Romlarında istekleri yer almaktadır. Geniş müzik arşivi ile isteklerin önemli ölçüde karşılanıyor olması radyoya olan ilgiyi sürekli kılmaktadır.

(TİKA, Aralık 2006, Kasım2007: 49).

1999 yılından bu yana Kosova’da KFOR Barış Gücü bünyesi altında görev yapan Kosova Türk Taburu Görev Kuvvet Komutanlığı, Kosova’da moral ve motivasyonu yükseltme, Kosova halkını bilgilendirme ve bilinçlendirme çerçevesi altından 2001 yılında Kosova Türk Taburu Görev Kuvvet Komutanlığı “Sultan Murat Kışlası”nda 100.3 frekansıya yayın hayatına başlattığı “Mehmetçik FM” 10 yıl aradan sonra 15.07.2011 tarihinde kapatılmıştır.¹⁹

1.7. “Kent FM” Radyosu

Kent FM 20 Eylül 2011 tarihinde Kosova’nın başkenti Priştina’da yayın hayatına başlamıştır. Saat 12:00-14:00 arası günde 2 saat “Mehmetçik” ve “Ayyıldız” adlı programları yayınlamaktadır. Kuruluşundan itibaren halen yayın hayatına devam etmektedir.

¹⁹ EFRASYAP’ın, Öncelikli arzusu Türk Dünyasındaki soydaşlarımızla ortak bir haberleşme ağı kurulmasıdır. İkincil arzusu ise Dünyanın diğer noktalarında yaşayan soydaşlarımızla ortak bir haberleşme ağı kurmaktır. Üçüncül amacı Bütün Dünya Türklüğünün belirli olaylar karşısında tek vücut olabilmesidir. Bkz. (<http://efrasyap.org/Haberler/HaberDetay.aspx?HaberID=8894>).

Üsteki veriler Türkçe basın-yayının ve çalışanlarının özellikle ekonomik durumunu ortaya koymakla birlikte, aynı zamanda koşullara da uyumlu çok yönlü çaba sarf edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Azınlık dillerindeki medyaların karşılaştıkları sorunlar Kosova’da “Medya ve Azınlıklar” konulu konferansta masaya yatırılmıştır. Kosova’da savaşın sona erdiği 1999 yılından sonra azınlık dillerinde sayısı hızla artan yazılı, görsel ve işitsel medyanın maddi sıkıntılarla boğuştuğunu konferansta, bağışçıların desteğiyle kurulan bu medyaların giderek azalan bağışçı desteği sonucu kapanmaya mahkum olduklarına dikkat çekilmiştir. Konferanstaki değerlendirmeler ışığında, Kosova ve Makedonya’da özellikle Türkçe özel basın-yayının maddi durumu oldukça sıkıntılıdır. Bu durum sonucunda hükümetin desteği sunulmazsa, daha doğrusu bütçeden düzenli kaynak ayrılmazsa özel medya tamamıyla yok olabilir. Kamu Radyo Televizyon kurumundaki Türkçe yayın sürenin yetersizliği de göz önünde bulundurularak Kosova’da Türk medyasının var olması zorlaşacaktır.

1.7.1. Dönüşüm Sürecinde Kosova’da Medya

1999 yılındaki NATO müdahalesinin ardından Kosova’da yeni bir gerçek ortaya çıkmıştır. Özgürlük talepleriyle ortaya çıkan bu gerçek, özgürlüğün anarşik bir biçimde ifade edilmesidir. 1999 yılında Sırp güçlerinin bölgeden çekilmesi ile idarenin yerel makamlara kalması durumunda söz konusu anarşik düzen kalıcılığını ilan edecekti. Fakat idareden sorumlu olarak Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu görevi devralmıştır. Dolayısıyla batılı devletlerin de desteği ile Kosova’da demokratik temeller atılmaya başlanmıştır. Bunların başında ise medya kurumları yer almaktadır. Medya ve demokrasi günümüz dünyasında sıkça yan yana kullanılan kavramlar

haline gelmiştir. Bunun nedeni, medya ile demokrasi arasında paralel bir bağın olmasıdır. Bu bağ, modern demokrasinin ve kapitalist-liberal sistemin inşa edilmeye başlamasıyla oluşmuş ve bugüne kadar gelişmiştir.

Kosova’da medya ve demokrasi, yan yana kullanılan kavramlar olarak görülmektedir. Medya kuruluşlarının yapılanmalarına göre medya araştırmacıları 4 temel kuram ortaya atmışlardır. Bilim adamları kitle iletişim sistemlerini kabaca dört ana kuram altında toplamaktadırlar: otoriter kuram, özgürlükçü liberal kuram, toplumsal sorumluluk kuramı ve tekелci/Sovyet kuramı. Kosova’daki medya yapılanmasının hangi kurama dahil olduğuna ilişkin cevabı hemen vermek o kadar kolay değildir. Çünkü medyadaki yapılanma ve medyanın görev ile sorumluluklarına ilişkin tanımlamalar açık biçimde ifade edilmemektedir. Basın kuruluşları, medya araştırmaları neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Ayrıca sosyalist bir ülke geleneğinden gelmesinden dolayı Kosova’da halen sosyalist sistemin medya pratikleri ağırlığını korumaktadır. Fakat bunun yanı sıra medyadaki yeni gelişmeler de takip edilmektedir. Kosova’daki medyanın bugün kuramlar arası bir pozisyonda olduğunu söyleyebiliriz. Bir yandan artık devletin eski baskısı yani otoriter sistemin pratikleri ortalıkta görülmemesine rağmen medya organları karar mekanizmalarında bu bilinç yer edinmiştir.

1999 yılından itibaren Kosova’da batılı ülkelerin sivil toplum örgütleri yoğun çalışmalara başlamıştır. Bunların başında da medyaya ilişkin çalışmalar yer almaktadır. Kosova’da demokrasinin geliştirilmesinin bir gereği olarak medya organlarının oluşumu ve desteklenmesi olmuştur. Dolayısıyla savaştan sonraki demokrasi projelerinin çoğu medyaların oluşumuna ve desteklenmesine ilişkindi. Kosova’da kısa zamanda eskiden yayınlanan gazeteler tekrar yayın hayatına başlamıştır. Kosova Radyo Televizyonu elden geçirilmiş; yeni teknolojilerle

donatılmış ve yayın politikaları ve idaresi yabancılar tarafından yönlendirilmiştir. Özel girişime ait medya organlarının oluşumu desteklenmiş ve yeni radyo ile televizyon frekansları verilmiştir. Fakat tüm bu gelişmeleri kaldırabilecek profesyonel bir gazeteci kadrosundan yoksundu. Bu yüzden bir yandan medya kuruluşları desteklenirken öte yandan kısa süreli gazetecilik eğitimi programları yapılmıştır. AGİT bünyesinde Medya ve Demokratikleşme Dairesi söz konusu görevleri üstlenmiştir.

AGİT'in Medya ve Demokratikleşme Dairesi çerçevesinde, özgür, sorumlu ve kalıcı medya kuruluşlarının oluşturulması çabaları sarf edilmiştir. Öte yandan ise UNMIK yönetimi 2000 yılının Haziran ayında Geçici Medya Komiserliğini (TMC) kurmuştur. Söz konusu komiserlik, medyayı denetlemekle yükümlüdür. Geçici Medya Komiserliği, radyo ve TV frekansları vermekte ve yayınları denetlemektedir. Buna paralel olarak da başta AGİT olmak üzere birçok kuruluş çeşitli projeler bazında (örneğin demokratikleşme; insan hakları; azınlık hakları; kültürel programlar, cinsiyet eşitliği ve benzeri) medyaları desteklemeye devam etmiştir.

Medya, modern toplumun bir ürünüdür. Modern toplum, yeni demokrasiyi oluşturmuştur ve demokrasinin en iyi işlediği ülkelerde bile sorunlu bir sistem olduğu bilinmektedir. Demokrasinin temeli, halkın yönetimine dayanmaktadır. Bugün milyonların oluşturduğu halk kitleleri, ancak temsili demokrasilerle yönetilebilmektedirler. Belirli periyotlarla sandık başına giden seçmen, yönetime katıldığını zanneder. Sandıktan çıkan yöneticiler ise yönetim koltuğuna oturur. Ama medya belirli periyotlarda sandık başına giden halka, seçtikleri yöneticilerin ne yaptığını anlatan bir organ olduğu için demokrasinin en önemli kurumlarından biridir. İşte bu yüzden demokratik toplumlarda medya çok önemlidir. Demokratik yönetime, halk denetimini başka bir deyişle kamuoyu denetimini koyan mekanizma medyadır.

Kosova demokratik olma iddiasındadır. Fakat şuna da dikkat etmek gerekmektedir; Kosova sadece demokratik olma iddiasında değildir. Kosova, çok etnik yapılı (multi etnik), çok kültürlü ve çok dinli bir toplum oluşturma iddiasındadır da aynı zamanda.²⁰

1.7.2. Kosova Türklerinin Medya'daki Durumu

Kosova'da toplam 115 radyo ve televizyon; Arnavutça yayın yapan 73 radyo ve 15 televizyon, Sırpça yayın yapan 35 radyo ve 6 televizyon, Türkçe yayın yapan 4 radyo ve 2 televizyon, Boşnakça yayın yapan 2 televizyon 7 radyo kanalı bulunmaktadır.

Türkçe yayın yapan, biri Prizren'de "Yeni Dönem" diğeri de Priştine'de "Kent FM" olmak üzere iki özel radyo kanalı vardır. Bunların haricinde Kosova Radyo Televizyonunda 2 saat, diğeri özel radyolarda ise birer saat Türkçe yayın yapılmaktadır. Türk KFOR'unun askeri radyosu bunlardan hariç tutulmuştur. RTK'da ise son derece kısıtlı Türkçe yayın yapılmaktadır.

Günde 15 dakika haberler ile haftada 45 dakikalık magazin programı yayınlanmaktadır. Türkçe yayın hayatı zengin görünmesine rağmen, çeşitli sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Bu sıkıntıların önemli bir kısmı diğeri etnik topluluklar için de geçerlidir. 1999'daki çatışmalardan sonra Kosova'da Türk halkına uygulanan politikalar, Türkçe radyo ve televizyon yayınlarının durdurulmasına neden olmuştur. Radyodaki yayınların nitelik olarak desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü Kosova

²⁰ Bütüç, Mehmet "1999 Yılından Sonra Kosova'daki Medya"
<http://www.balturk.org.tr/beta/content.asp?CategoryID=349&contentID=520>.

siyaseti, toplumu ve güncel sorunlarına ilişkin hemen hemen her Őey tercüme ve seslendirme üzerinden gitmektedir. Bir azınlık radyosu olarak çok fazla reklam ve ilan alamayan bu programlar, ciddi haber ve bilgi programları yapabilmek için bütçe yetersizliğiyle karşılaşmaktadır. Ancak yapılan tüm programlar da büyük yankı uyandırmaktadır. Yayınların çoğunun tercüme üzerinden yapılması zorunluluğu çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Kosova kurumlarından azınlık dillerinde de basın bildirilerinin düzenlenmesi, söz konusu kurumlara ilişkin haberlerin Türk ve diğer azınlık medyalarında daha fazla yer almasına olanak sağlar.

1.7.3. Medya Kuruluşlarının Finansmanı ve Medya Politikaları

Kosova'daki medya kuruluşlarının tamamı çeşitli projeler bazında elde edilen gelir veya bađıŐlarla ayakta kalmaktadır. Medya kuruluşlarının yeterli derecede teknik donanım ve kalifiye personele sahip olmaması başlıca sorunlardan biridir. Bu eksiklik, medya kuruluŐlarında profesyonel yapılanmaları engellemektedir. Muhabirler başta olmak üzere tüm personel kendi alanında uzmanlaŐamamaktadır. Örneğin gazetelerde, televizyonlarda veya radyolarda belli konulara bakan muhabirler ve medya teŐkilatlanmalarında ayrı bölümler ve servisler mevcut değildir. Personel darlığı ve uzman eksikliği nedeniyle araştırmacı gazetecilik örnekleri geliŐememektedir. Bu durum medya organlarının genel yayın politikalarını etkilemektedir. Kosova'da ciddi bir üretim olmadığı için ve pazar koŐulları oldukça kısıtlı olduğu için reklam gelirleri de düŐüktür. Bu durumda hiçbir medya kuruluşu reklam veya ilanlara dayanarak kendi bütçesini oluŐturamamaktadır. Arnavut basın kuruluŐlarında bu durum daha iyi olmasına rağmen bütçenin tamamını kapatması

mümkün değildir. Medya kuruluşları kendi gelirlerini kendi kaynaklarından sağlayamadığı için, basında olması gereken ideal bağımsızlık ortadan kalkmaktadır.

2. Kosova Radyosu Türkçe Programı

Kosova Türklerine “Priştine Radyosu Türkçe Yayını” adıyla 1951 yılından itibaren seslenen RTP- Türkçe masasının Kosova Türkleri arasında özel bir yeri vardı. Aynı ekolün devamı olan RTK-Kosova Radyosu Türkçe masası çalışanları, toplumsal bir görev yaptıklarının bilincinde olup sorumlu yayıncılık ilkesini devam ettirmektedirler.

Kosova’da savaşın bitmesinde sonra, 28 Temmuz 1999 tarihinde Kosova Radyosu yayına tekrar başladı. Kosova Radyosu programlarının gelişme projesiyle görevli AGİT temsilcisi Miryana Robin, Türkçe programın gerek hacim gerekse kadro açısından giderek genişleyeceğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Kosova Radyosu Türkçe programının bu ilk döneminde Türkçe masasında çalışanların sayısı onüçtü. Ancak iki ay süren ve deneysel dönem olarak nitelendirilen bu süreden sonra, yani Ekim 1999 tarihinde Agim Fetahu Kosova Radyosu müdürü olarak göreve başladı. Her gelen yönetim tamamen farklı gelişme projeleriyle gelmesi nedeniyle Fetahu dönemine ait gelişme projesinde ise, Kosova Radyosu Türkçe masasında çalışanlar sayısının azaltılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Türkçe masasında çalışanların sayısı onüçten altıya indirilmiştir. Agim Fetahu’nun döneminde yani 10 Nisan 2000 tarihinden itibaren, yayın dönemine bir saat süreyle başlayan Türkçe programlarının süresi iki saate çıkarıldı.

Programın yayın saati de 16:00’dan 18:00’e kadardı. Kosova Radyosu’nun ikinci programı olarak belirlenen Blue Sky Radyosu’nun Kosova Radyosu

bünyesinde yayın dönemine başlamasıyla birlikte yapılan yönetim değişiklikleriyle (Radyo Müdürlerin Değişimi) programın süresi kısa bir süre sonra nedensiz bir şekilde tekrar bir saate indirildi. Kosova Radyosu'ndaki Türkçe programın iki saatinden biri Blue Sky Radyosu Türkçe programına ayrıldı. Buna ek olarak yayın saatleri 16:00 18:00'den saat 19:30 21:30'a kaydırılarak, radyo için en elverişsiz saatler olan herkesin televizyon izlediği saatlere alınmıştır. Böylece önceden aynı frekansta yayınlanan iki saatlik programlar şimdi birer saat olarak (Kosova Radyosu ve Blue Sky olmak üzere) iki ayrı frekansta yayınlanmaktadır (RTK, 2003: 16).

15 Eylül 2000'den 9 Haziran 2003'e kadar bu yayın devam etmiştir. Dolayısıyla bu süre içerisinde, RTK yayın ilkelerine bağlı olarak kamu yayıncılığı bilinciyle hazırlanan RTK-Kosova Radyosu ile Blue Sky Radyosu Türkçe programları, ne yazık ki Kosova Türk dinleyicisine kısıtlı olarak ulaşabilmiştir. Bunun iki nedeni vardı; Birincisi, yayın saati, ikincisi ise teknik nedenlerdi. Ancak Kosova Radyosu ile Blue Sky Radyosu Türkçe masası bu durumun düzeltilmesi doğrultusunda çabalarını esirgemeyerek faaliyetlerini daha da yoğun bir şekilde devam ettirdi. Bu faaliyetlerin sonucu olarak yayın saatleri tekrar 16:00 ila 18:00'e kaydırılmıştır. Günümüzde Kosova Radyosu Türkçe programı hala teknik sorunlarla karşılaşmaktadır. Belirtilmesi gerekir ki bütün yönetim kararlarında tercih edilen bir dalga olan Orta Dalga, ne yazık ki Türk masası için hep olumsuz sonuç vermiştir. Bütün Kosova'da dinlenileceği gerekçesiyle kullanılan orta dalga, Türkçe yayın ile Türk dinleyicisinin arasındaki en büyük sorunu oluşturmaktadır. Dinleyiciler bu konudaki şikayetlerini sürekli olarak bildirmektedirler. Kosova Radyosu Türkçe Programı çalışanları da dinleyicilerin elçileri olmaya, bu mesleği ellerinden geldiği sürece devam ettirmeye kararlı olduklarını belirtmektedirler (RTK, 2003: 17-18).

Kosova Radyosu Türkçe Programı'nın Kosova savaşıdan sonra yeni yayın dönemine (28 Temmuz 1999) başlamasından bu yana karşılaştığı elverişsiz yayın saati (19:30-21:30) sorununun atlatılmasında tabi ki dinleyicilerin de katkısı çok büyüktür. Dinleyiciler, "Kosova Radyosu" ve "Blue Sky" Radyosu Türkçe masasının taleplerini, yayınlara canlı katılımlarıyla ve imzalı dilekçelerle desteklemişlerdir. 9 Haziran 2003 tarihinden itibaren başlayan yeni yayın saati ve yeni yayın şemasının en büyük mimarı dinleyiciler sayılmaktadır. Masa üyeleri özellikle yeni yayınların daha çağdaş ve dinleyiciye daha yakın, dinleyiciyi ilgilendiren bir şekilde hazırlanmasına önem vermişlerdir. "Kosova Radyosu" ile "Blue Sky" Radyosu Türkçe programının yeni yayın şemasında her yaştan ve her kesimden dinleyiciye seslenen programlara yer verilmiştir. "Kosova Radyosu" ile "Blue Sky" Radyosu Türkçe Programlarının gelişmesinde gerek yayınlarıyla, gerekse örgütlediği eğitim kurslarıyla Türkiye Radyo Televizyonunun da büyük katkısı olmuştur. Bu, 2 Mayıs 2001 yılında Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ile Kosova Radyo Televizyonu arasında imzalanan protokol anlaşmasıyla sağlanmıştır (RTK, 2003: 19). Radyodan seçme Haberler Ek 3-4-5'te yer almaktadır.

2.1. 2000 Yılından Sonra, Kosova Televizyonunda Türkçe Yayınlar

Kosova savaşının ardından 1999 Eylül ayında, devletin yayın organı olan Priştine Radyo Televizyonu, Kosova Radyo Televizyonu adı altında çalışmaya başlamıştır. Bu kurumda, haber programlarının yaklaşık %26'sı azınlık dillerinde (Sırpça, Türkçe, Boşnakça ve Romanca) yapılmaktadır. Ayrıca bu dillerde haftalık haberler, magazin programları da yayınlanıyordu. RTK televizyonunun tüm azınlıklara hitap eden bu yayıncılık anlayışı, insanların etnik kökenleri ne olursa

olsun, barış dolu bir Kosova yaratma gayesi doğrultusunda iyi bir örnek teşkil etmektedir. 2000 yılında Arnavutça ve Sırpça program yapılan bu kuruluş bünyesinde Türkçe masası da açılacağı duyurulmuştur. Halen eski RTP çalışanları olan; Fatma Hoca ve Gani Draguşa Türkçe masasında göreve devam etmektedirler.

Savaştan sonra ilk Türkçe haberler beş dakika süreyle 2000 yılının Eylül ayında yayınlanmıştır. Üç hafta sonra Mozaik adında otuz dakikalık bir program hazırlanmıştır. Daha sonra haber bülteninin süresi on dakikaya çıkartılmıştır. İki yıl boyunca hem haber programını hem Mozaik programını iki kişi hazırlamış ve sunmuştur. Oldukça zor bir süreçten sonra, 2002 yılında iki kişi daha Türkçe masasına katılmıştır. Çok geçmeden haber süresi 15 dakikaya, Mozaik programının süresi de bir saate çıkartılmıştır. Savaştan sonra haftada beş gün (Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma) haber bülteniyle Kosova’da, yörede, Türkiye’de ve Dünya’da yaşanan gelişmeler, izleyicilere aktarılmıştır. Bu haber bülteninde ayrıca Kosova’daki Türk halkının siyaset, eğitim, kültür vb. konularda yaşadığı sorunlar ve bu alanlarda meydana gelen gelişmelerin de yansıtıldığı gözlenmektedir.

Ancak haftada bir gün, her cumartesi RTK ekranlarında yayınlanan Mozaik programında Kosova’da yaşayan Türk halkının yaşadığı sorunlar, siyasi gelişmeler, eğitimde ve kültürde halkı ilgilendiren konular ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bunun yanı sıra, Kosova’da görev yapan Türk Askerinin, Polisnin yada değişik kurumların faaliyetlerini Kosova halkına duyurmak için çaba sarf etmektedirler, kısacası Mozaik programında Kosova Türklerini ilgilendiren her konu ele alınmaktadır. (RTK, 2003: 10).

Savaştan sonra RTK olarak 2001’de TRT ile bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma karşılıklı işbirliğini, program değişimini ve eğitim seminerlerini

kapsamaktadır. TRT yapımı olan her program uydudan alınıp Priştine Televizyonu Türkçe programında yayınlanmaktadır. Genellikle haftada sadece iki gün kamera kullanılması sorunlara neden olmaktadır. Her gün kamerayı kullanabilselerdi ve dört değil daha fazla eleman çalışıyor olsaydı arzu edilen başarıya ulaşılabilirdi. Savaştan önce kalabalık bir kadroyla hazırlanan değişik Türkçe programlara tanınan sürenin kısıtlanması söz konusuydu. “Her Daldan”, “Kovan” Çocuk Programı, “Gençlik Programı” ayrı müzik programları, bütün bunlar farklı kitlelere yönelik, farklı konuları içeren, bir saatlik “Mozaik” programına sıkıştırılmıştır. (RTK, 2003: 11). Kosova Radyo Televizyonu’nu internet üzerinden canlı izleme olanağı da bulunmaktadır. Bu yayınlar Kosova’daki tüm azınlık dillerinde yapılmaktadır.

“1999 Savaş sonrası Kosova’da Medyanın durumuna gelecek olursak Savaştan sonra bir süre türkçe program yoktu. Kosova Radyo Televizyonu yayın hayatına başlamasından 1 yıl sonra Türkçe programda başlamıştır. Savaş sonrası döneminde Kosova Televizyonunda 19 Eylül 2000 tarihinde 2 gazeteci ile Türkçe program yine yayın hayatına başlamıştır. Önce “Haber” programı ardından 2 Aralık 2000 tarihinde “Mozaik ” programı ile seyirci ile buluşturduk. Haftada 5 gün sunulan haber programının süresi 6 dakikadan 8 dakikaya daha sonraları da 15 dakikaya çıkarılmıştır. Her Cumartesi sunulan ve önce 30 dakika daha sonra 1 saate çıkarılan Mozaik programında değişik konulara, yer veriliyordu. Kosova’da yaşayan Türk halkının sorunlarına, siyaset, eğitim, kültür vb. alanlarda yaşanan gelişmelere yer verilmektedir. 2002 yılının Mayıs ayında Türkçe yayınlara iki gazeteci daha dahil edilmiştir. 3 gazeteci Pristine ve 1 kişi Prizren’de olmak üzere, 4 kişilik bir gazeteci kadrosuyla çalışmalarımızı sürdürmekteyiz. Mitrovica ve Gilan’da yaşanan gelişmeleri, orada yaşayan muhabirlerimizden telefon raporları vasıtasıyla Türk halkına duyurmaktayız. Ankaradaki muhabirimiz ise Türkiye’den haberleri aktarmaktadır. Dönüşüm sürecinde yeni ismi ile Kosova Radyo Televizyon (RTK) çatısı altında Türkçe sunulan programlar yeterli bulunmaktadır. Kosova’da yaşayan Türk halkına istediğimiz gibi hitap edemiyoruz. RTK olarak içinde bulunduğumuz mali durum, bize sunulan imkanlar istediğimiz kalitede program yapmamızı engellemektedir. Unmik’in hazırladığı projeye göre “Kosova Televizyonu”nda sunulan programların % 15’ i azınlıkların dilinde sunulmaktadır. Sırpça, Boşnakça ve Türkçe. Türkçe programların hazırlanmasında çalışanlar olarak, karsılastığımız zorluklara rağmen isimizi büyük bir sorumlulukla yapmaya, görevimizi yerine getirmeye çalışıyoruz. Kosova Televizyonundaki çalışma şartlarını göz önünde

bulundurarak programları hazırlarken, zorluklarla karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Karşılaştığımız zorlukların başında, istediğimiz zaman kamerayı kullanamamak gelmektedir. Böyle durumlarda Türk halkını yakından ilgilendiren bir çok sorunu yada değişik alanlarda yaşanan gelişmeleri izleyicilerimize aktarmaktayız. Türkçe yayınlarda kadro sayısının da az olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz. Amacımız Türkçe sunulan programların süresini ve kalitesini arttırmaktır.

Kosova Radyo Televizyonu kamu kurumudur. Mali sorunlar nedeniyle programları genişletmek bunu sürdürmek, kamu kurumu olarak ayakta kalması oldukça zordur. Programlar için ayrılan bütçe ise tüm RTK’da olduğu gibi Türkçe yayınlar için de yeterli değildir”.²¹

3. Kosova RTK Yasası

Kosova Meclisi, Radyo ve Televizyon (A), (b), (c), 9.1.26 (a) ve 11.1. (F) Kosova Anayasal Çerçevesi Geçici Özyönetim (UNMIK Yönetmeliği no.2001 / 9, tarih 15 Mayıs 2001) Radyo Televizyon kanunudur. Kosova vatandaşlarının etnik köken, dil veya din bağımsız olarak doğru ve zamanında bilgi için yasal temelin oluşturulması amacıyla, yasa onaylamıştır. Madde 2, “IMC” nin açılımı Kosova Bağımsız Medya Komisyonudur. “Kosova Vatandaşı” Merkez Sivil Kayıtlarında 17 Mart 2000 Sayılı UNMIK Yönetmeliği 2000/13 uyarınca ikamet olarak Merkez Sivil Siciline kayıtlı herhangi bir kişi anlamındadır. “Topluluklar” aynı etnik, dini ya da dilsel gruba ait Kosova halkının herhangi bir topluluğudur. Madde 3. Kurumun Adı, 3.1. Kamu kurumunun adı Kosova Radyo Televizyonu ve kısaltması “RTK” olarak belirlenmiştir. 3.2. RTK ikameti Priştine’de bulunmaktadır. Madde 4, RTK amacı kamu yararına yüksek profesyonel standartlarda yayın sağlamaktır. Bunu yaparken, RTK, kamuoyunu doğru bilgilendirmek zorundadır. Demokratik süreçte ve yetkililerin kamuoyundan destek ve tarafsız haber, kültürel, sanatsal, spor, eğitim ve

²¹ Hoca, Fatma ile kişisel görüşme 10.11.2011 Priştina.

eğlence programları, çocuk programları için uygun bir denge sağlamalıdır. RTK Kosova'nın kamu yararına çeşitli somut bilgi vermelidir. Madde 5, 5.1. Bu yasaya göre, RTK kamu hizmetleri gereğince; a) Bir kamu televizyon kanalı ve özel durumlarda Bağımsız Medya Komisyonu (IMC) koordineli olarak ek kanallar için yetki vermek dışında bir kamu televizyon kanalı ve iki kamu radyo kanalından oluşmalıdır. b) RTK Kosova dışında yaşayan Kosovalılar için uydu yoluyla program izleme olanağını sağlamalıdır; c) Arnavut dilinde programlarına ek olarak, diğer topluluk dilinde kanallara yer verilmelidir; d) RTK bünyesinde Kosova'da topluluklar tarafından konuşulan dillerde yayın izni sağlanmalıdır. Madde 8, 8.1. RTK Kosova halkının en az % 90 alanını kapsayan azınlık toplulukları dahil tanınan program süresi % 90 olmalıdır.²²

4. IMC - Kosova'nın Bağımsız Medya Komisyonu

Bağımsız Medya Komisyonu, Kosova Radyo ve Televizyon Yayıncılığı 02/L-15 sayılı Kanun ile bağımsız yayın düzenleyici olarak kurulmuştur. Kosova Meclisinin 02/L-15, Avrupa insan hakları uygulamaları ile ilgili temel yasası, kamu yararına en iyi yayın politikası, tarafından yönlendirilmesidir. Kosova'da Yayın, Frekans spektrumu yanı sıra lisans, kamu ve özel yayıncıları düzenlemektedir. Yayıncılar bu kararları Medya Temyiz Kurulu'na itiraz edilebilir. Yönetim Kurulu ve bağımsız hareket kararları kesindir, ancak Kosova Yüksek Mahkemesi tarafından usul incelemeye tabi olabilir. Kosova'da IMC tarafından lisanslı 114 yayın bulunmaktadır.

²² Kosova Radyo Televizyon Yönetmeliği:
<http://imk-ks.org/wp-content/uploads/2010/03/Law-on-Radio-Television-of-Kosovo.pdf>.

Bölünme kategorilerine göre, Lisans 4 kategoriye ayrılmıştır; Yerel yayın, Düşük güç Yayınları, Kosova çapında yayın, kapsama alanına göre gerçek yayıncılar. Yayınlanan ana dillerine göre ise Kosova çapında 3 televizyon (1 kamu televizyonu ve 2 özel televizyonlar), Kosova çapında 4 radyo istasyonları (2 kamu radyo istasyonları ve 2 özel radyo istasyonları), 15 yerel televizyonların 73 yerel radyo istasyonları 3 düşük güç televizyonlar 16 düşük güçlü radyo istasyonları bulunmaktadır. Kosova’da bölgelere göre de bölünme mevcuttur. IMC amaçlarından biri ise Kosova’da yayın çeşitli olmasını sağlamak. Her topluluğun kendi dillerinde yayın hakkı ve bilgiye erişimi sunulmalıdır. Şu anda Kosova topraklarında, 208 frekans kanalları kullanılmaktadır, 52 TV kanalı ve 156 FM kanallı. Frekansları hizmetleri beş tür için tahsis edilmiştir.²³

²³ İndipendet Media Commission: <http://www.imc-ko.org/IMG/pdf/210.pdf>.

SONUÇ

Kosova'daki Osmanlı hakimiyetinin sona ermesinden sonra Kosova Sırlar ve Arnavutlar arasında devamlı bir çekişme konusu olmuştur. Osmanlı yönetiminden sonra Sırlar bölgeyi kontrol altına almış, 1918'de Sırp Hırvat Sloven Krallığı kurulduğunda Kosova yine bu krallık içinde kalmıştır. Krallığı başat gücü olan Sırlar bölgede Slav olmayanları devamlı tehdit halinde görmüş ve bölgeye yönelik iskan politikaları, göç ettirme ve asimile etme çabalarını sergilemişlerdir. Yaklaşık 30 yıllık Krallık döneminde çok sayıda Müslüman Kosova'yı terk etmiş, ancak demografik yapı Sırların lehine dönüştürmede başarısız kalmıştır. Tito Yugoslavyası dönemine gelindiğinde Kosova'da daha dengeli politikalar izlenmiştir. İlk yıllarda Kosova'da Türklerin varlığı tanınmamış ancak daha sonra Yugoslavya'nın değişen siyasi konjoktüründen dolayı Türkler tanınmıştır. 1951 yılında kendi dilinde eğitim görme ve dernek kurma hakkını kazanan Türkler, dillerinin 1974'te resmi olması ile en yüksek noktaya ulaşmışlardır. Ancak birkaç yıllık bir düzenin ardından Tito vefat etmiş, Miloşeviç siyaset sahnesinde yükselmiş ve bölgede 1990'larda tanık olduğumuz kanlı savaşlar yaşanmıştır. 1999'daki NATO müdahalesinden sonra bölgeyi kontrol altına alan UNMIK'le Türklerin mücadelesi devam etmiştir. UNMIK'in yeni getirdiği düzenlemelerde Türklere tanınan hakların 1974 Anayasası seviyesinde olmasını isteyen Türkler bunu becerememişlerdir. Günümüzde Kosova Türklerinin en büyük tedirginliği, yasalarda çoğu hakkının olmasına rağmen uluslar arası denetim altındaki Kosova'da çok sayıda eksikler yaşanmaktadır. Objektif unsurlardan bir diğerini oluşturan dil de, etnisite çalışmalarında merkezi rol verilen (May 1999; Isajiw 1993; Barth 2001) unsurlardan birisini oluşturmaktadır. Kosova

açısından ise dil, egemen etnik grup ile azınlık etnik grubu ayıran en temel faktör olması açısından önemlidir. 1951 yılından itibaren anadillerine kavuşan Kosova Türkleri, 1974 yılından itibaren anadilin resmîyet kazanmasıyla rahatlamış, ancak savaş sonrası dönemde 1999'dan sonra UNMIK geçici yönetimi ile Türk topluluğunun arasında Türkçe'den kaynaklanan anlaşmazlıklar yaşanmaya başlamıştır. Yaşanan anlaşmazlıklar 2007 yılında Kosova'da Türklerin en yoğun yaşadığı yerler Güney Kosova (Prizren, Priştina, Mamuşa) için çözülmüş olmasına rağmen, Türk nüfusu barındıran diğer yerleşim yerleri için devam etmektedir.

“Türk topluluğu ile UNMIK arasında Türkçe konusunda yaşanan anlaşmazlık, Mahir Yağcılar başkanlığındaki KDTP'nin gösterdiği çabalar sonucunda çözülmüştür. Kosova Meclisinde 27.07.2006 tarihinde kabul edilen Dillerin Kullanımı Yasası'nın, 02.11.2006 tarihinde UNMIK Misyonu Şefi Rücker tarafından imzalanmasıyla Türkçe, Prizren'de Arnavutça ve Sırpça ile eşit statüde resmî dil kabul edilmiş; böylece dil problemi Prizren'de yaşayan Türkler açısından sorun olmaktan çıkmıştır. Aynı zamanda Dil Yasası bir belediyede geleneksel olarak kullanılan topluluk diline de “resmî kullanımdan dil” olma hakkı tanımıştır. Geleneksel olarak bir dilin bir belediyede kullanılması, o topluluğa, dillerinin resmî kullanımda olması için belediyeye başvurma hakkı yaratmıştır”.²⁴

Çok etnili, çok dilli, çok dinli ve çok kültürlü bir toplum olan Kosova'da, azınlıklara/etnik gruplara özgürlük, ekonomik refah, kendilerini ifade alanı tanınmadıkça ve sorunları çözülmedikçe, gerçek anlamda “çok kültürlülük” e ulaşmanın mümkün olmayacağını belirtmekte fayda vardır.

²⁴ KİRPED, Kosova Politika Araştırmaları ve Geliştirme Enstitüsü, *Çok Etnikli Topumlarda Yerel Politikalar*, SOROS. Priştine, Eylül 2009.

Yugoslavya Krallık döneminden itibaren Balkan savaşlarından ikinci dünya savaşına kadar Kosova’da Türkçe basının izleri görülmektedir. Sayısız gazete ve derginin bu dönemlerde Türkçe baskıları mevcuttur. Yugoslavya döneminde Sırbistan Radyo Televizyonu çatısı altında Priştine Radyo Televizyonu Kosova topraklarında yaşayan Türk halkına kendi ana dillerinde yasalarda da belirtildiği üzere eğitim hakkı’ndan sonra, bilgilendirmek ve bilinçlendirmek amaçlı çabasını göstermiştir. Yugoslavya parçalanırken siyasetten bağımsız bir medya düşünmek mümkün değildir. 1994 yılında Anayasa’dan basına uygulanan sansür yasası kaldırılmasıyla Kosova’da özel yayıncılık da gelişmiştir. Savaştan önce radyo televizyonun denetimi devletin altındaydı. 2000 yılından itibaren Priştine Radyo Televizyonu Türkçe programının ekolu olan Kosova Radyo Televizyonu Türk redaksiyonu, adı altında değişime uğramıştır.

“Demokratik olsun olmasın, bir rejimde etkili olmak isteyen siyasal güçler açısından, kitle iletişim araçları her zaman büyük önem taşır. Çoğulcu bir demokraside, halkın genel çıkarlarının ekonomik gücü elinde bulunduran azınlığın özel çıkarlarına feda edilmemesi, kitle iletişim araçları üzerinde ikincilerin doğrudan ya da dolaylı bir denetim tekeline sahip bulunmamasına bağlıdır. Sermayenin emeğe egemen olmaması, kitle iletişim araçlarının konumuna bağlıdır. Düşünce özgürlüğü, düşüncelerini yayabilme olanakları bulunmadığı zaman fazla bir anlam taşımaz. Siyasal güçlerin, kitlelere ulaşabilmek, kendilerine yandaş bulabilmek için kullanabilecekleri araçların sayısı, günümüzde üçtür: Yazılı, sözlü ve görüntülü basın; yani gazeteler, radyo ve televizyonlar. çoğulcu bir demokrasi, yalnız birbirinden farklı partilerin bulunmasını değil, kitle iletişim araçlarının da birbirinden farklı ellerde olmasını gerektirir. Çoğulculuk, kamuoyunu oluşturacak araçların da çoğulcu olmasını gerekli kılar. Bunlar üzerinde devletin tekeli olduğunda açık bir baskı rejimi

söz konusu iken, özel kişilerin (azınlıkların) tekeli oluştuğunda örtülü, dolaylı bir baskı rejimi akla gelebilir. Bu durumda demokrasi sadece görünüşte kalır. Georges Burdea'nun da dediği gibi; "*Sermayesi olanlar düşünceleri seçebilirler, ama düşünceler sermaye bulamazlar.*" Dar gelirli toplum kesimleri, biraraya gelerek belirli bir sermaye oluştursalarmaları sorunu çözmez". Yukarıda da belirtildiği üzere Kosova'da yaşayan Türk azınlıklara ayrılan yıllık medya alanındaki ve diğer alanlarda bütçe kısıtlıdır. Bu durum ile ilgili Duverger şöyle özetlemektedir: "*Çoğulcu bir rejimde kitle iletişim araçları devlet karşısında özgürdür, ama para karşısında özgür değildir*". Demokratik toplumlar, içte haber kaynaklarının çoğulculuğunu sağlıklı bir kamuoyu oluşumunun vazgeçilmez koşulu sayılmaktadır. "Dördüncü güç" sayılan kitle iletişim araçlarının, önemini günümüzde de koruduğunu ve hatta arttırdığını ileri sürmek yerinde olacaktır. Çünkü çağdaş toplumda insan birbirinden kopuk parçalar gibidir. Bu nedenle de çok daha kolay etkilenebilir bir konumdadır; dolayısıyla da kitle iletişim araçlarının etkisine karşı çok daha korumasızdır.²⁵

BM'in hazırlamış olduğu Gölge Rapor (Shadow Report 2005)'u UNMIK tarafından Türk topluluğuna gelenek ve görenekler, kültürel mirasın ve dilin korunması için destek verilmediğini, hatta UNMIK yönetiminin kuruluşundan sonra bu değerlerde düşüş yaşandığını belirtmektedir. Aynı bilgi, Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmesi Danışma Kurulu (2005)'nin raporunda da yer almaktadır. Bu nedenle UNMIK geçici yönetiminin ve yerel kuruluşların katkılarıyla bölgedeki azınlıkların kültürel faaliyetlerin desteklenmesi ve UNMIK'in raporlarında Türklerin ve diğer azınlıkların kimlik, kültür ve tarihlerine sahip çıkmaları yönünde avantaj sağlaması için onların sıkıntılarından bahsedilmesi gerekmektedir.²⁶

²⁵ Medyanın Siyasete Etkisi: <http://www.belgeler.com/blg/k7/medyanin-siyasete-etkisi>

²⁶ UNMIK, United Nation Shadow Report, Kosovo: Priştine, 2005.

Kosova'daki Türk dernekleri, Türk azınlığının kültürel faaliyetlerini sürdürmek, Türk kimliğini, gelenek ve göreneklerini korumak için önemli bir işlev yerine getirmektedir. Ancak Kosova'da ekonomik menfaatler de dahil olmak üzere, farklı amaçlarla kurulan pek çok dernek olması ve derneklerin arasında koordinasyon kurulamaması derneklerin bu işlevi yerine getirmesinde soruna yol açmaktadır. Kosova'da bulunan Türk derneklerinin belirtilen işlevleri yerine getirebilmesi için, ya birkaç büyük dernek altında birleştirilmeleri ya da ortak bir çatı altında tek bir merkeze bağlanmaları yarar sağlayabilir. Dernekler arasında işbirliği arttırılmalı ve koordinasyon kurulmalıdır.

Priştine Radyo Televizyon Türkçe yayınları 36 yılı aşkın süre içerisinde genişleme çabaları, Kosova Radyo Televizyonu'na dönüşünce, diğer azınlıklara olduğu gibi Türk azınlıklara da tanınan program süresi, kadro sayısı bakımından sınırlıdır. Medya günden güne hızlı bir şekilde ilerlemektedir. Kosova'da ki medya günümüzde demokratik aynı zamanda multi etnik (çok kültürlü) bir yapıdadır. Medya dördüncü güç olarak gösterilirken Kosova'daki medya bu gücün çok gerisinde kalmaktadır. Devletin yönetim şekli, azınlıklara tanınan haklar çerçevesinde baktığımız zaman Kosova'da Medya gelişme aşamasındadır. Tanınan haklar çerçevesinde ve medya finansmanları tarafından ayrılan bütçe Kosova döneminde RTK bünyesi çatısında Türk Medyası gerileme göstermiştir. Özel girişimler sayesinde yeni medya kuruluşları Kosova'da Türkçe yayınlarla, multi etnik yapıda olan Türk medyasını ilerletme çabaları göstermektedir.

ÖZET

Kosova'dan Osmanlı devleti çekildikten sonra bölge Sırbistan hakimiyeti altına girmiştir. İkinci Dünya savaşından sonra Sosyalist bir rejim ile yönetilmeye başlayan Yugoslavya'da özyönetim deneyimi yaşanmış ve farklı ulusların hakları tanınmıştır. Kosova Türkleri bakımından 1951 tarihi büyük bir öneme sahiptir. Bu tarihte Kosovalı Türklerin varlığı tanınmış ve eğitim hakkı verilmiştir.

1980 yılında Tito'nun ölümünden sonra Milošević siyaset sahnesinde iken, Türklerin kazandığı hakları 1989'da ortadan kaldırılmıştır. 1999'da NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik bombardımanı sonucu Sırp güçleri Kosova'dan çekilmek zorunda kalmış ve bölge UNMIK'in yönetimine girmiştir. Bu dönemde Kosova Türkleri 1974 Anayasasındaki haklarını koruyamamış olsalar da, UNMIK düzenlemelerinde Kosova Türkleri hakkında çok sayıda madde yer almıştır. Kosova 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etti. 15 Haziran 2008'de yürürlüğe giren Kosova Anayasasında Türkçe Kosova çapında resmi dil olma özelliğini sağlayamazken, eğitim hakkı, bazı bölgelerde Türkçe'nin resmi kullanılması hakkı gibi bazı hakları garanti altına alınmıştır.

Balkanlardaki Türk medyası bu topraklardaki Türk kimliği gibi eskiye dayanır. 1960 yıllara kadar yazılı basın görsel medyanın yerini almıştır. O dönemden önce birçok yazılı Türkçe gazete ve dergi, Türk halkının varlığını yansıtmak ve bilinçlendirmek amaçlı yayınlanmıştır. Sırbistan Radyo ve Televizyonu çatısı altında Priştine Radyo ve Televizyondaki gelişmeler ise yönetim şekilleri ile paralel olarak değişiklik göstermiştir.

Priştine Radyo ve Televizyonu rejim dahilinde, çalışmalarını her zaman en üst noktaya ulaştırmayı hedefleyerek, Kosova'daki Türk halkına kendi dillerinde haber alma, bilgilendirme olanağını sunmuştur. 1969 Türkçe Radyo yayınları ve 1974 Türkçe Televizyon yayınları "Priştina Radyo Televizyonu" adı altında 1990 yılına dek giderek genişleyerek gelişme göstermiştir.

1999 yılından sonra Kosova Radyo Televizyonu olarak değişim sürecine girmiştir. Günümüzde ise Kosova'da demokrasinin bir gereği olarak görülen medya kuruluşları, nicelik olarak yeterli olmasına rağmen nitelik açısından gelişme aşamasındadır. Kosova'nın demokrasisi olduğu gibi medya sektörü de ağır aksak çalışmakta ve gerek profesyonelleşme gerekse yayıncılık alanlarında halen yetersiz olarak görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Etnisite, etnik grup, etnik kimlik, azınlık, Medyada yönlendirme ve ikna, Azınlık medyası, Yugoslavya, Kosova Türkleri.

ABSTRACT

After the withdrawal of Ottoman empire from the region, Kosovo feel under the hegemony of Serbia. After the II Worl War Yugoslavia, which was governed by social regime, experienced a period of self-governance and accorded the rights of different nations living in the country. The year of 1951 had the great importance interms of the Kosovo Turks. In that year the existence of Turks in kosovo was approved and they were guaranted the rights of education. After Tito's death in 1980, Milosevic who was in the political arena, removed the rights which Turks had won in 1989. After in 1999 as a results of NATO bombardment against Yugoslavia. Serbian forces had to leave Kosovo and the region was acceded to UN command. Even if the Turks were not able to preserve their rights provided in 1974 Constitution, there had been a lot of provisions regerding Turks in UNMIK regulations at the period. In the Kosovo constitution, enoured on 15 July 2008, Turkish language was not regorded as an offical language, throughout Kosovo, where as several suchs as rights to education which is the use of Turkish language official in some regions were guaranted.

Turkish media in Balkans dated back to old times as the Turkish is in the these territories. Until 1960s printed media took place of the visual media. Before that period many printed Turkish newspapers and magazines had been published in order to reflect and raise awareness of the existance of Turkish community. Developments of broadcasting in Radio Television of Pristina, under the management of Radio Television of Serbia, had changed cordonantly with the regimes.

The Radio Television of Pristina had given to Turkish community on oppurtunity of getting news and being informed in their own language with the aim of

reaching their works to the highest point all the time. 1969's Turkish Radio broadcasts and 1974's Turkish Television broadcasts had made progress gradually under the name of Radio Television of Pristina until 1990's.

After 1999's it entered in a period of change radio television of Kosovo. But today, media organizations seen as a requirement of democracy in Kosovo, despite of being adequate in terms of quantity, they are still in developing process in quality. Not only the democracy of Kosovo and but also media industry has made process very slowly and has still been considered inadequate both professionalization and broad casting.

Keywords: Ethnicity, ethnical group, ethnical identity, minority, Orientation and and persuasion in the media, minority media, Yugoslavia, Kosova Turks.

KAYNAKÇA

ABDULLAH, Avni *Bu Nice İştir?* , Birlik Gazetesi, Üsküp, 21 Temmuz 1990, s. 8-9.

AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Tarihi-Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001.

ALEMDAR, Korkmaz, İ. ERDOĞAN, *Başlangıçtan Günümüze İletişim Kuram ve Araştırmaları*, Ankara: MY yayınları 1998.

ALKAN, Necmettin. *Kosova Meselesinin Tarihi, Kültürel ve Siyasi Altyapısı, Avrasya Etüdleri Dergisi*, Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları, Kış 2002.

ALTHUSE, Louis *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev: Yusuf Alp, Mahmut Özışık. İstanbul, İletişim yayınları 2000.

ANDREWS, P.Alford. *Türkiye'de Etnik Gruplar*, İstanbul: Ant Yayınları, 1992.

ANAR, Erol. *Öte Kıyıda Yaşayanlar, Azınlıklar, Yerli halklar ve Türkiye*, İstanbul: Belge Yayınları, 1997.

ARSAVA, Ayşe Füsün. *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1993.

ARSLAN, İbrahim *Yeni Hayatın Kırkında (I)*, Tan Gazetesi, Priştine, 21 Aralık 1991, s.2.

BARTH, Fredrik. *Etnik Gruplar ve Sınırları*, (Çev. Ayhan Kaya ve Seda Gürkan), İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001.

BİLGİN, Nuri *Kimlik Sorunu*, Ege Yayıncılık, İzmir 1994.

CAPORTİ, F. *Study On The Rights of Persons Belonging To Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, UN Doc E/CN.4/Sub.2/384/Rev 1, para 568,1979.

ÇAM, Esat *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yayınları, 1981.

ERİKSEN, Thomas, H. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspective*, Londra: Pluto Press, 1993.

ERMACORA, F. “The Protection of Minorities Before The United Nations”, *Recueil des Cours*, 1983: 247-270.

FENTON, Steve. *Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, (Çev. Nihat Şad), Ankara: Phonex Yayınevi, 2001.

FRANCİS, E. K. “The Nature of The Ethnic Group”, *ASR*, 53, 1947: 393-400.

HANADAN, Reşit *Önce Türk Olmak*, Çığ Yazın-Sanat Dergisi, Prizren, 1992, sayı 11, s.4.

HANADAN, Reşit *Radyomuz 45 Yaşında, Kosova Haber, Gazetesi* Tarih: 15/06/1996; Sayı: 1392, s.5.

HAFİZ, Nimetullah *Osmanlı Döneminde Yugoslavya'da Türk Basını, Sofra, Dergisi* sayı 3 yıl 1999.

HOCA, Fatma *Eski Yugoslavya Ve Kosova Televizyonunda Türkçe Program, Sofra Dergisi* sayı 6 Yıl 2 Mayıs-Temmuz 2003.

ISAJIW, Wsevolod. W. "Definitions of Ethnicity", *Ethnicity*, Vol. 1, 1974: 111-124.

ISAJIW, Wsevolod. W. "Ethnic-Identity Retention", *Ethnic Identity and Equilaty: Varieties of Experience In A Canadian City*, (Ed. R. Breton, et. al.), Toronto: University of Toronto Press, 1990: 35-38.

ISAJIW, Wsevolod. W. "Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework, Challenges of Measuring An Ethnic World, Science, Politics and Reality: Proceedings of The Joint Canada-United States Conference On The Measurement of Ethnicity", *Statistics Canada and U.S Bureau of The Census*, Washington D.C: U.S Government Printing Office, 1993: 407-27

İSLAM, Ayşenur *Balkanlarda Türkçe Basını, Sofra, Dergisi* sayı 9 yıl 2001.

KALENDER, Ahmet *Siyasal İletişim*, Konya, Çizgi yayınları 2000.

KARAHASAN, Mustafa *Göçler ve Özbenlik Sorunu- 'Yücel'cilerin Duruşması, Ölüm Cezaları, Birlik Gazetesi, Üsküp, 17 Temmuz 1990 s.6.*

KAZİMİR, Velimir *Curgus Od ostrva do kontinenta*, Deset godina protiv, Velimir Curgus Kazimir (Ed), Beograd: Medija Centar 2001.

KISIC, Milica, B. BULATOVİĆ, *Srpska Stampa 1768- 1995*, Beograd: Media Centar 1996.

KÖKER, Eser *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*, Ankara: Vadi yayınları, 1998.

KUZEV Ergün *Türk-Dem-Bir'in İlk Adımları Nasıl Atıldı?*, Tan Gazetesi, Priştine, 28 Temmuz 1990, s. 2.

KUZEV Ergün *Yeni Yugoslavya'nın İkinci Yılı*, Tan Gazetesi, Priştine, 30 Nisan 1994, s. 5.

MAKSUT, Şakir *Bir Varmış, Bir Yokmuş Misali Kullanamayan Jübile - Kesilen Tefrika*, Tan Gazetesi, Priştine, 30 Mart 1976, s.2.

MAY, S. *Language Education and Minority Rights*, London: Longman, 1999.

MECİYAN, Emin *Kırk Yıl Sazında, Kırk Yıl Hazzında*, Çığ Yazın-Sanat Dergisi, Prizren, 1991, s.5.

MUZBEG, İskender *Hukuki Belgeler Çerçevesinde Kosova Türkleri*, Erhan Türbedar (der). Balkan Türkleri-Balkanlar'da Türk Varlığı, Ankara, ASAM Yayınları, 2003.

NALÇAOĞLU, Halil *Medya ve Toplum*, Ips İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.

NARROL, Raqul. "Ethnic Unit Classification", *Current Anthropology*, 5, No. 4, 1964.

ORAN, Baskın. *Küreselleşme ve Azınlıklar*, Ankara: İmaj Yayınevi, 2000.

ÖNDER, A., Tayyar. *Türkiye'nin Etnik Yapısı, Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2002.

PETRANOVİĆ, Branko *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, Nolit Yayınları, Belgrad 1988.

POPOVIĆ, Aleksandar *Balkanlarda İslam*, İnsan Yayınları İstanbul, 1995.

RADOSAVLJEVIC, Vladan *Mediji u Srbiji 1996*, Beograd: Medija Centar 1997.

ROSE, A., M. *Minorities, International Encyclopedia of Social Science*, New York: Mac Millan and Free Press, 1961.

SAİT, Burhan *Sayım Sonuçları Neden Geçersiz Olmalı?*, Tan Gazetesi, Priştine, 25 Ocak 1992, s. 2.

SAİT, Burhan *Kosova Sorunuyla Birlikte Kamuoyuna Yansıtılmayanlar - Türk Olmak Suç mu?*, Birlik, Gazetesi, Üsküp, 23 Ocak 1993, s. 3.

SCHERMERHORN, Richard, A. "Ethnicity and Minority Groups", *Ethnicity*, (Ed. John Hutchinson and Anthony Smith), Oxford University Press, 1996:15-24.

SEVİMLİ, İbrahim. *Kimliksiz Cemaatler, Konumları, Sorunları ve Gelecekleriyle Avrupa'daki Anadolu Kökenliler*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 2000.

SİPAHIOĞLU, Bahtiyar *Osmanlının Balkan Kültürüne Etkisi*, Derya, Kültür Sanat ve Edebiyat dergisi sayı 3,yıl 2002 Mamuşa s. 23.

SMİTH, Anthony D. *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Blackwell, 1986.

SUROY, Altay; *Kosova'nın Türk Dernekleri ve Kuruluşları (1951-2006)*, Prizren, Kosovahaber yayınları, 2007.

SUROY Altay *45 Yıl Önce Kosova'da Türkçe Eğitimi Görme Hakkını Taniyan Karar*, Bay Kültür Sanat Dergisi, Sayı 19, Prizren, 1996, s: 5 -7.

SUROY, Altay *Kosova'da Türk Olmak*, Prizren, özel yayım, 2006

ŞANLI, Cevdet *Yeni Dünya Düzeni, Derya*, Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi Sayı 5, Yıl 2, Ocak-Şubat 2003 s.22.

ŞERAFETTİN, Süleyman *Bölgemizde Türk Sorunu (II)*, Tan Gazetesi, Priştine, 29 Nisan 1992, s.8.

TANIL, Bora *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, İstanbul, Birikim yayınları, 1995.

TANGÖR, Burak *Avrupa Güvenlik Yötesi Bosna, Kosova Ve Makedonya Krizleri* Seçkim Yayınları, Ankara, 2008.

THOMAS, William I. *The Unadjusted Girl*, Boston: Little Brow Company, 1966.

TİKA Kosova Proje ve Faaliyetleri (Aralık 2006-Kasım 2007). TİKA, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği Ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Kosova Program Kordinasyon Ofisi Priştine/Kosova Yıllık Proje Dergisi.

TOKMAK, Elif Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Danışman Doç. Dr.

Cüneyt Akalın *Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Kosova Sorunu Ve Kosova Basını* İstanbul 2010.

TOKTAY, Bahaeddin *Kosova Tarihi*, Bay Dergisi Yıl 12, Sayı 123, Prizren 2005.

TOPSAKAL, Cem ve KORO Bedrettin *Kosova'da Yaşayan Türkçe Eğitim*, Prizren, Bay, yayınları, 2007.

TOMPSON, Mark *PROIZVODNJA RATA: Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, çev: Vera Vukelic Beograd: Medija Centar-Free B92, 2000.

TUFAN, Muzaffer *Yugoslavya'daki Gelişmeler Ve Azınlıkların Durumu*, Bay Dergisi Sayı 68, 15 Aralık, Prizren, 2000.

TÜRBEDAR, Erhan *Yeni Dönemde Kosova ve Geleceği*, Balkanlar El Kitabı Cilt II: Çağdaş Balkanlar, (der) Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, Çorum-Ankara, KaraM&Vadi Yayınları, 2007.

THEODORSON, G.A., ve A.G. THEODORSON. *A Modern Dictionary of Sociology*. New York: Harper and Row, 1969.

THOMAS, Robert *Serbia Under Milosevic: Politics in the 1990s*, London, C. Hurts and Co Publishers, 1999.

USTAİBO, Muhammed *Priştine Radyosu Dün, Bugün Yarın*, Bay Dergisi Sayı 1 Yıl 1994 Eylül Prizren.

USTAİBO, Muhammed *40 Yıl Halkın Hizmetinde*, Çığ, Yazın/Sanat Dergisi “Tan”ın Prizren, Yazın/Sanat Dergisi Yıl 2 Sayı 5-6-7. 1992.

UZGEL, İlhan *Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği Ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar*, Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul, Buke, 2000.

UZGEL, İlhan *Bağılantısızlıktan Yalnızlığa Yugoslavya'da Milliyetçilik ve Dış Politika* Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel (der.), *Türkiye'nin Komşuları*, Ankara, İmge, 2002.

YASHA, Lange *Birlite Yaşama*, Sosyal uyuma, kültürlerarası diyaloga, anlayışa, hoşgörüye ve demokratik katılıma medyanın katkısına ilişkin Avrupa Konseyi standartları hakkında elkitabı. Avrupa Konseyi 2010. Orijinal Basım (İngilizce) yılı 2009 Türkçesi Revan Arkan tarafından gözden geçirilmiştir. Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü F167075 Strasbourg Cedex, Avrupa Konseyi tarafından basılmıştır.

ZIELYK, Ihor V. "Two Types of Ethnic Communities", *Sounds Canadian: Languages and Cultures in Multi-Ethnic Society*, (Ed. P. Migus), Toronto: Peter Martin Associates, 1975: 147-157.

WILLIAMS, Kevin *Gerçeklerden Daha Önemli Bir Şeyler: Savaş Haberciliğinde Etik Sorunlar*, A. Belsey ve Rulth Chadwick (Der), *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, çev: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 1998.

Makaleler

CE, Council of Europe *Savet Evrope Ekspertsko misljenje o Zakonu o javnom informisanju Republike Srbije*, Haz. Andrew Nicol, Strasbourg (19 Novembar) 1998.

CLJPB, *Centar za ljudska prava u Beogradu, Preliminarna analiza vladinog predloga Zakona o javnom informisanju Republike Srbije*, Haz. Vladimir V. Vodinelić ve başk. Beograd 1998.

Covington & Burling, *Medjunarodna advokatska firma, Pravna analiza Zakona o javnom informisanju, Republike Srbije*, Haz. Kurt Wimmer. Washington (26 Oktobar) 1998.

ERGÜDEN, Akın *İletişimbiliminde Niteliksel – Kuramsal Araştırmaları*, Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okul Dergisi, 10, 1988/98: 1-15.

KUT, Şule *Kosovo Turks: What to Expect*, Perceptions, Journal Of International Affairs, Center for Strategic Research, Vol: V, September – November, 2000.

ORAN, Baskın *Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimik*, A.Ü.S.B.F. Dergisi, c. 48, no. 1-4, s. 1993, 109-120.

RECEPOĞLU, Suroy Altay *Kosova Türklerinin Tarihi ve Nüfus Sayısı*, 7-10 Nisan 1994 tarihleri arasında İstanbul'da Düzenlenen Balkan Konferansında Okunan Bildiri, s.3.

Raporlar

CeSID, *Centar za slobodne izbore i demokratiju*.

1997 Oko İzboru: septembar-oktobar 1997 İzvestaj CeSID-a sa parlamentarnih i predsenickih izbora u Srbiji, Beograd: CeSID.

KİRPED, Kosova Politika Araştırmaları ve Geliştirme Enstitüsü, *Çok Etnikli Toplumlarda Yerel Politikalar*, SOROS. Priştine, Eylül 2009.

Statisticki Bilten, no 727, 1972, p. 11; *Results of the Survey Conducted in 1985- 1986* (Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts, 1992), 78.

Radiotelevizija Kosova, Upravni Odbor, *Godišnji İzveštaj 2002*, Priştina, 2003.

UNMIK, United Nation Shadow Report, Kosovo: Priştine, 2005.

İnternet Verileri

ALPKAYA, Gökçen *NATO Müdahalesi Üzerine* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri 15, Haziran 1999,
<http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/alpkaya/kosova.htm>

Balkan Radyo ve Televizyonu:

http://balkanrtv.com/web/turkish/turkish/turkish/indexd4ba.html?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı dahil, tüm UNMIK düzenlemeleri için: http://www.unmikonline.org/docu_QL.htm

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kosova Özel temsilcisi Marti Ahtisari'nin Kosova'nın Statüsü hakkındaki raporu:

http://www.securitycouncilreport.org/site/c.glKWLeMTIsG/b.2620595/k.8BAE/April_2007BRKosovo.htm

BÜTÜÇ, Mehmet “1999 Yılından Sonra Kosova'daki Medya”

<http://www.balturk.org.tr/beta/content.asp?CategoryID=349&contentID=520>

DEMİRKOL, Selma *Mesleki Dayanışma* 10 Temmuz 1999 Hürriyet Gazetesi

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/07/10/129757.asp>.

EFSYAP, <http://efrasyap.org/Haberler/HaberDetay.aspx?HaberID=8894>

İndipendet Media Commission: <http://www.imc-ko.org/IMG/pdf/210.pdf>.

Kaçanik Anayasası olarak bilinen 1990 Kosova Cumhuriyeti Anayasası:

<http://www.reliefweb.int/library/documents/2001/kos-kacanik-1990.pdf>

Karpat, 2006, *Ötekiler: Arnavut Olmayanların Kosovası*, AIA Balkan masası, 16.05.2006, <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=862>

Kosova'nın Coğrafi konumu ve Etnik Yapısı:

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kosova#.C4.B0klim_ve_Co.C4.9Frafya

Kosova Haber Gazetesi: <http://www.kosovahaber.net/TR/>

Kosova Radyo Televizyon Yönetmeliği:

<http://imk-ks.org/wp-content/uploads/2010/03/Law-on-Radio-Television-of-Kosovo.pdf>.

Medyanın Siyasete Etkisi: <http://www.belgeler.com/blg/k7/medyanin-siyasete-etkisi>

ÖZTÜRK, Nahide *Azınlık Gruplarının Toplumsal Entegrasyon Sürecinde Azınlık Medyasının Rolü* (Almanya'da Yaşayan Türk Toplumunu ve Türkçe Gazeteler)

<http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd13/sbd-13-23.pdf>

PARLATIR, İsmail *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı*

<http://www.balgoc.org.tr/turkceegitim.html>

Sırp Hırvat Sloven Krallığı'ndan günümüze kadar Sırbistan'ın tüm anayasa metinleri için:

<http://digital.nb.rs>

Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti 1974 Anayasası:

<http://sr.wikisource.org/wiki>

Söyleşiler:

BÜTÜÇ, Mehmet 11.02.2011.

“Mehmet Bütüç 1955 yılında Prizren’de (Kosova Cumhuriyeti) doğmuş, İlk ve lise eğitimini Anadili Türk dilinde okudu. Priştine Üniversitesi’nin İpek’teki Yüksek Ekonomi Okulunu tamamlamış ve eğitimine Priştine Üniversitesi Ekonomi Fakültesinde devam etmiş. İki yıl (1996-1998) “ÇİĞ” Kültür ve Sanat Dergisi’nin Yazı işleri Müdürlüğünü yapmış ve yönetmiş. “Yeni Dönem” Kosova Türk Medyası Şirketi’ni 16 Kasım 1999 yılında kurmuş ve Müdürlüğünü üstlenmiş. Şu an Prizren Belediyesi’nde Ekonomi ve Mali Müdürü görevinde bulunmaktadır”.

HOCA, Fatma 10.11.2011.

“Fatma Hoca 25.05.1965 yılında Priştine’de (Kosova Cumhuriyeti) doğmuş. 1984 yılında Priştine Televizyonu Türkçe yayınlarda çalışmaya başlamış. Yıllarca “Kovan” çocuk programında, gençlik programında ve “Herdaldan” (siyaset, kültür, eğitim gibi farklı konuların işlendiği bir program) programında çalışmış. 1999 yılına kadar gazeteci, haber ve program sunucusu olarak görev yapmıştır. Savaşın sonra yayın hayatına başlayan Kosova Radyo Televizyonu’nda ise 11 yıldır Türkçe yayınlar sorumlusu olarak çalışmalarına devam etmektedir”.

EK-1:

Balkanların Coğrafi Konumu

Bulgaristan'ın Kuzeybatısından, Tuna nehrine kadar geniş bir yay çizerek, Karadeniz kıyılarına uzanan, 1.000.000 km kare yer kaplayan bölgenin adıdır Balkanlar. Dünden bu güne gelinceye kadar, çeşitli olaylarla karşılanan Balkanlar, Arnavutluk, Bulgaristan, Makedonya, Romanya, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Yunanistan ve Türkiye'nin Trakya bölgesini içine almaktadır.





Kosova'nın Etnik Durumu

Kosova Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik gruplar, en geniş tanım ve tabirleri ile, Arnavutlar, Türkler, Sırp, Boşnaklar, Romlar, Goralılar, Torbeşler, Aşkalilerdir. Bu isimlendirmelerden bazıları büyük, bazıları da küçük bir topluluğu belirtir. Söz konusu etnik grupların nüfus oranları tam olarak bilinmemektedir. Ülkede 1999 yılı öncesinde ve özellikle 1999 ile beraber sürekli bir değişkenlik gösteren demografik durumlar, bu muğlaklığı doğurmuştur. Ülkeden ayrılanlar, ülkeye gelenler, kimlik gelgitleri gibi etkenlere, uzun süreden beri Kosova'da etnik yapı bilgisine yönelik nüfus sayımı yapılmamasını da eklemek gerekir. Şimdilik Kosova Cumhuriyeti'nde %85-90 civarı Arnavut, %3-4 Sırp, %3-4 Türk ve diğer halklar şeklinde bir oran öne sürülmektedir. Arnavutlarla yakın aile ilişkileri gibi ilişkiler sebebiyle Türkler, Kosova'daki nüfus oranları konusunda en karışık rakamlarla belirtilen etnik gruptur. Kosova Türklerinin bugünkü nüfus sayısı en az 60.000 olarak düşünülmektedir. Yugoslavya döneminde yapılan nüfus sayımlarına göre Kosova Türklerinin sayısı sürekli 12.500 olarak gösterilmiştir. 1999 yılındaki Kosova Operasyonundan sonra Birleşmiş Milletler denetiminde, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından yapılan nüfus kayıtlarında Kosova vatandaşlarının millî mensubiyetinden ziyade konuştukları diller sorulmuştur. Bu verilere göre, Kosova'da yaklaşık 250.000 kişinin Türkçe konuştuğu kaydedilmiştir. 1989 yılına kadar resmî dil olarak kabul edilen Türkçe, 1999 yılından sonra BM önderliğindeki uluslararası güç tarafından resmîyetten kaldırılmıştır.



Kosova'nın tahmini etnik haritası.²⁷

²⁷ http://tr.wikipedia.org/wiki/Kosova#.C4.B0klim_ve_Co.C4.9Frafya.

SIRBISTAN CUMHURİYETİ
KOSOVA VE METOHIYA OB
PRIZREN BELEDİYE MECLİSİ
TOPLUMSAL HİZMETLERİ BÖLÜMÜ
06.No.010-2
4.05.1993 yılı
P r i z r e n

10.05.93.

KULTURNO UMETNIČKO DRUŠTVO "DOGRU JOL "

P R I Z R E N

K O N U: Dil ve yazıların resmi kullanışı
Yasasının uygulanması

Belediyemizde dil ve yazıların resmi kullanışlarına ait YSFC Anayasası ve SC Yasası kurallarının icra edilmesi amacıyla, aleni hizmetler Yasasının 25.maddesinin yetkişi gereğince ("SC Resmi gazetesi sayı 42/92), Prizren BM Toplumsal hizmetleri Bölümü, kuruluşunuzdaki işle- rin yasalculığına yönetim denetimi yapmak için yetkili organ olarak, Kül- tür Güzel Sanatlar Derneğinden şu işlerin yapılmasını dilemektedir:

1. 31.Mayıs 1993 tarihine dek stambil ve yuvarlak mühürünü yapması (yenisini), eğer varolanları dil ve yazıların resmi kullanışları hakkında yürürlükte olan kurallara göre yapılmamışsa, dolayısıyla Derneğin adi ilkin sirpça-kiril alfabesi harfleriyle, sonra lâtın harfleriyle yada sirpça-kiril alfabesi harfleriyle ve milli azınlığın, dolayısıyla grupun dilinde. Derneğin mühürü ortasındaki simgesi, eğer derneğin varsa, normal durumda olmalı ve sirpça yazılı metine göre düzenlenmelidir.

Tayin edilen müddetten sonra Dernek, eğer em müffetişlik or- ganının kararıyla başka müddet tayin edilmemişse, adini bildiren tabloyu (afişi) atmalıdır. Dernek, adini yazmakta da SC'de dil ve yazıların resmi kullanışlarındaki olumlu kurallara çok saygılı olmalıdır.

2. Derneğin çalışması hakkında tüm bildiriler, temsillerin düzenlenmesi hakkındaki afişler (plakatlar) ve derneğin halka sunduğu ben- zer evraklar ilkin genel olarak sirp dilinde-kiril alfabesi harfleriyle, ondan sonra lâtın harfleriyle, dolayısıyla milli azınlığın dili ve yazı- sıyla yazılmalıdır. Şunu vurgulamak istiyoruz ki, bütün metin ilkin sirp dilinde-kiril alfabesi harfleriyle, sonra bütün olarak lâtın harfleriyle yada milli azınlığın dili ve yazısıyla yazılacaktır. Derneğin halka sundu- gu (ilan ettiği) bildiri, plakat ve benzer evraklarının yazılması, bu dilekçe alındığı günden başlar.

Derneğe hatırlatmak istiyoruz ki, bu dilekçeye saygı göster- memek, derneğin belediye tarafından kapatılmasına neden olacak, dernek bi- nasinin (salon, açık alanların ve diğer yerlerin) kullanılması yasaklanacaktır. Dolayısıyla, Dernek tarafından temsillerin örgütlenmesi ve provaların ya- pılması ve üyelerin toplanması için dernek binasının, ve yukarıda anılan diğer yerlerin kullanılmasına izin verilmeyecektir.

Derneğe şunu bildiriyoruz ki, bu konudaki aynı dilekçemişi Prizren Kültür evine ve Prizren spor merkezine de göndermişiz.

PS: Iz svih prostorijskih Društva obavezno ukloniti slike, fotografije i ostale likove Titaa



12.02.1999

PRIŞTİNE RADYOSU

11 Şubat 1999 tarihinde Prizren'de toplanan TDB Partisi Merkez Kurulu, Prizren, Mamuşa, Dobriçan, Gilan, Viçitırın TDBP şubeleri, Türk dernek ve kuruluşlarının heyetleri, TC Belgrad Büyükelçiliğinin müsteşarı Hakkın Olcay'ın himayesindeki heyet ile yapılan ortak toplantıda Kosova'daki güncel olaylar, Türk halkının güncel sorunları ve Türk halkının geleceği görüşüldü.

TDB Partisi, Türk dernek ve Kuruluşları bu görüşmelerde devamdaki tutumları saptadı :

- Kosova sorunu barış yoluyla çözümlenmelidir. Silahlı çatışmalar, baskı ve tehditler varolan sorunlara çözüm getirmez.
- Rambuye'de süren barış görüşmelerini destekliyoruz. Bu görüşmelerde 25 Ekim 1998 tarihinde TDB Partisinin seçmiş olduğu heyetin yer alması üzücüdür.
- Rambuye'deki görüşmelerde ulusal topluluklara barajların uygulanmasından yana değiliz.
- Ulusal Türk topluluğunun haklarını temin etmek için tüm demokrasi yöntemlere başvurulacaktır.
- TDB Partisi Kosova'da ulusal Türk topluluğunun durumunu Temas Gurubu büyükelçiliklerine, NATO Genel Sekreteri Javier Solana'ya, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a, Avrupa Birliği Genel Sekreteri Danel Tarchys'e, OSCE daire başkanı büyükelçi Kai Eide, Avrupa Birliği Meclisinin Siyasi Komisyonu - Kosova'da durumun raportörü A. Barsoni'ye yazılı olarak bildirmiştir.

TÜRK DEMOKRATİK BİRLİĞİ PARTİSİ
GENEL BAŞKANI

Cemali K. Tunalıgil

BİZ, “NE MUTLU TÜRK’ÜM” DİYENLER...

Priştine Radyosu Türkçe Programı Yorumu

Tarih: 03/02/1991; Sayı:114; Sayfa: 14

Nüfus sayımları konusunda yoğun hazırlıklar yapan cumhuriyetlerden biri de Sırbistan’dır. Nüfus sayımları dünyanın tüm yörelerinde normal bir süreç olmasına rağmen, çalışmalar süresince çok sayıda anomalinin de belirmesi kaçınılmazdır. Beliren aksaklıklar, Yugoslavya’daki nüfus sayımlarında da gözlenmiştir. Buna göre, HKS’den sonra yapılan nüfus sayımlarının beşinde sayılar değişmiş, şüpheler yaratılmış ve memnuniyetsizlikler belirmiştir. Her yerde olduğu gibi, Yugoslavya’mızda gerçekleşen seçimlerde de en büyük memnuniyetsizlik ve şüpheler, sayı bakımından az olan halklar arasında belirmiştir. Bugüne dek Yugoslavya’da gerçekleşen nüfus sayımlarından Türk halkı her zaman şüpheyile kalan halklar arasına girmiştir. Nasıl girmesin ki savaş bitiminden hemen sonra, Makedonya Cumhuriyeti’nde Türklerin varlığı tanınırken, Kosova’da Türklerden hiç söz edilmiyor. 1951 yılında yapılan nüfus sayımları ise bunu yalanlıyor. Kosova’da Türklerin de yaşadığı ortaya çıkıyor. Bugüne dek gerçekleşen tüm nüfus sayımlarında özellikle, Kosova’da yaşayan Türklerin sayısı gerçek olarak gösterilmedi. Örneğin 1961 yılındaki nüfus sayımlarında Kosova’da yaşayan Türklerin sayısı 35 bin üzerinde iken, 1971 yılında Türklerin sayısı ancak 12 bini aşıyordu. On yıl sonrada doğrusu “tarihsel” 1981 yılında Türklerin sayısı yerinde kaldı. Anlaşılan 19 yıl içerisinde Kosova’da ne doğan ne ölen Türk oldu. Bu 10 yıl içerisinde Türkler sanki bir başka gezegene - gitmişti!? Onları başkaları oraya götürmüştü, doğrusu. Demek ki, Türk halkının asimilasyonu ve eritilmesi yönünde etkinlikler durmadan sürdürüldü. Milliyetçi ve şovenler son zamanlarda, doğrusu yeni sayımlar öncesinde, Türkleri hiçe sayan varlığını inkar eden etkinliklerini ve propagandalarını arttırdılar. Bu nedenden önümüzdeki sayımlara da Kosova’da yaşayan Türkler, Milliyetçi ve şovenlerin yürüttüğü etkinliklerden kaçınmalıdırlar. Mutlaka ki Türk aydınları ve Türk Demokratik Birliği tarafından da nüfus sayımlarıyla ilgili belli etkinliklerin yürütülmesi planlaştırılmıştır. Ama aydınlarımız ve TDB’ye her şeyi bırakmayalım.

Kendi kafamızla işleyelim. Çeşitli söylentilere ve dalaverelere yol açan önceki nüfus sayımlarından iyi bir görgümüz var. Çeşitli baskılara dayanamayıp Türklüğünü unutan, dost ve akrabalarımızın sayısı az mı sanki? Ve tırnaktan tepeye Arnavut olmakla hepsi müdür mühendis, doktor mu oldu, Arnavutlaşan Türkler yine herkesin, özellikle Arnavutların, gözünde Türk olarak kaldı. Bunu yaptıkları için gümüş çelenkli rozet mi alacaklarını sandılar.

Milletçiler yıllardır bölgemizde yaşayan Türkleri lekeleme ve yokluğuna inandırmakla adeta yarışır gibiydiler. Ve bu yarışta o kadar başarılı oldular ki, bizde zavallılar çarşı, sokak, dükkan ve buna benzer yerlerde, konuşuyor değil fısıldamaya başlamıştı. Türk olduğumuzdan utanıyorduk sanki! Oysa milliyetçi ve şovenlerin hedefi buydu zaten.

Her yanlış kalkınmamızda elinden geleni yapan Yugoslavya’ımızda var olduğumuzu, her yeri inletecek adımlarla duyurmalıyız. “Bizim adımıza bunu başkaları yapsın” şeklinde düşünmeyelim artık Biz “Ne Mutlu Türküm” diyenler, gerçekten büyük bir sınav eşiğindeyiz. Bir Nisan ile başlayacak bu sınavı da verelim. Kaderimizi başkalarının değil, kendi elimizle çizelim, Ettiklerimizden, doğrusu etmediklerimizden, çocuklarımızın karşısında utanmayalım!

“CANLI YAYINLAR BAŞARILI”

Priştine Radyosu Türkçe Yayınları İlgiyle Dinleniyor

Tarih: 29/12/1993; Sayı 1263-1264; Sayfa: 15

Priştine Radyosu Türkçe Yayınları artık dinleyicilerin kopmaz bir parçası oldu. Yayınların artık yediden yetmişe kadar seyirci kitlesi var. Canlı sunulan yayınlarda bunu en iyi görüyoruz. Gerçekten, dinleyici tarafından beğenilen yayınlar sunuluyor. Ancak, yedi saat süren günlük programda özellikle canlı yayınlar dinleyici ile sıkı bir ilişkinin mevcut olduğunu kanıtlıyor.

Geçen salı günü sunulan canlı yayına çok sayıda dinleyici katıldı. Telefon durmadan çalıyor ve her seviyeden dinleyici sesleniyordu. Çok sayıda dinleyicinin yanma katılması, Türkçe yayınların artık sadık bir dinleyici kitlesine sahip olduğunu açığa vuruyor.

Geçenlerde “Çocuk Bahçesi” adıyla sunulan yayın da bu açıdan oldukça ilginçti. Yayına Priştine’den, Prizren’den ve diğer yerlerden küçükler katılarak gazeteciyle sohbet ettiler. Küçük dinleyiciler tatili nasıl geçirdiklerini ve eğlencelerini rahat rahat anlattılar. Çocukların canlı bir yayında rahat rahat konuşarak düşüncelerini açıklayabilmeleri sevindiricidir. Demek ki çocuklarımız artık anadilde serbestçe konuşabiliyorlar. Burada radyonun sunduğu katkıyı da ayrıca belirtmek gerekir. Çünkü radyo kendi eğitici rolünü başarıyla gerçekleştiriyor.

Bu kez canlı yayınlar üzerinde durduk ve bu yayınların başarıyla sunulduğunu belirttik. Doğal olarak diğer yayınlar arasında değerli olanlar var. Ayrıca, bazı eksiklikler de mevcut. Ama biz bu kez canlı yayınların başarısını takdir ederek, okurlarımıza hatırlatmak istedik.